

35-C-14a

S B Í R K A
SPISŮ PRÁVNICKÝCH A NÁRODOHOSPODÁŘSKÝCH.
S PODPOROU MINISTERSTVA ŠKOLSTVÍ A NÁRODNÍ OSVĚTY
VYDÁVAJÍ
KAREL ENGLIŠ A FRANTIŠEK WEYR.
————— SVAZEK XL. —————

O JEDNOTNOU KONSTRUKCI FINANČNÍ VĚDY.

(POZNÁMKY KU ENGLIŠOVĚ KRITICE.)

NAPSAL

DR. JAN LOEVENSTEIN,

PROFESOR PRÁVNICKÉ FAKULTY MASARYKOVY UNIVERSITY V BRNĚ.

BRNO 1929.

NAKLADATELSTVÍ BARVIČ & NOVOTNÝ,
KNIHKUPECTVÍ PRÁVNICKÉ FAKULTY MASARYKOVY UNIVERSITY.

Komentované zákony Č. S. R.

Vydává Československý Kompas, tisk. a vydav. akc. spol. v Praze

Sv. I.	JUDr. B. Fux a JUDr. Fr. Lorenc: Zákon o dávce z majetku a z přírůstku na majetku, I. vyd. rozebráno.	
Sv. 1b.	Dr. Fux a Dr. Lorenz: Zákon o dávce z majetku a z přírůstku na majetku, část II. brož.	Kč 25—
Sv. II.	JUDr. H. Kubišta: Zákon o ochraně nájemníků, brož.	Kč 15—
Sv. III.	Vil. Kloubek: Obecní zřízení všech zemí republiky československé, I. vyd. rozebráno. Přípravuje se.	
Sv. IIIb.	Vil. Kloubek: Obecní zřízení všech zemí republiky československé. Doplněk, brož.	Kč 25—
Sv. IV.	JUDr. V. Hora: Civilní řád soudní a jurisdikční norma s dodatky, II. vydání	Kč 120—
Sv. IVb.	JUDr. V. Hora: Civilní řád soudní a jurisdikční norma. Studijní vyd., brož.	Kč 45—
Sv. V.	Dr. František Schwarz: Československé daňové zákony, váz.	Kč 40—
Sv. VI.	Josef Žlábek a Vladimír Verner: Státní občanství a domovské právo v republice československé, brož.	Kč 13 50
Sv. VII.	Antonín Hartmann: Zákon o nakladatelské smlouvě, brož.	Kč 10—
Sv. VIII.	Dr. Jaroslav Kallab a Vilém Herrnritt: Trestní zákony československé.	Kč 120—
Sv. IX.	Antonín Hartmann: Advokátní a notářská sazba a soudní poplatky, brož. (rozebráno)	
Sv. X.	JUDr. B. Štědrý a JUDr. R. Buchtela: Řád živnostenský. Díl I. 2. vydání	Kč 99 —
Sv. Xb.	Dr. Štědrý a Dr. Buchtela: Řád živnostenský, díl II. váz.	Kč 85—
Sv. XI.	Emil Holík-Ferd. Tuš: Kolky a poplatky republiky československé I. díl.	Kč 120—
Sv. XIb.	Holík a Tuš: Kolky a poplatky v ČSR. Část II. Všeobecná ustanovení o poplatcích mimosoudních a soudních, váz.	Kč 80—
Sv. XII.	Dr. Kallab a Herrnritt: Trestní řád československý, váz.	Kč 96—
Sv. XIII.	A. Hartmann: Předpisy jazykového práva, brož.	Kč 25—
Sv. XIV.	A. Hartmann: Exekuční řády, váz.	Kč 120—
Sv. XV.	Dr. Brejcha a Dr. Fiker: Živnostenský zákon pre územie Slovenska a Podk. Rusi, váz.	Kč 100—
Sv. XVI.	Dr. Rouček: Československý obecný zákoník občanský, váz., I./II.	Kč 140—
Sv. XVII.	A. Hartmann: Nesporné řízení, váz.	Kč 140—
Sv. XVIII.	Dr. Balcar — Dr. Nožička: Trestný poriadok, váz.	Kč 150—
Sv. XIX.	Dr. Jar. Voska: Řády konkursní, vyrovnávací a odpůrcí, váz.	Kč 70—
Sv. XX.	Herman — Otavský: Obchodní zákon. V tisku.	
Sv. XXI.	Dr. Jul. Karmán: Slovenský obchodný zákon	Kč 120—
Sv. XXII.	Dr. Löwenbach: Právo autorské	Kč 70—
Sv. XXIV.	Dr. Drachovský — Dr. Brachtl: Zákony o přímých daních. I.	Kč 60—
Sv. XXV.	A. Hartman: Jednací řád soudní. 2 svazky	asi Kč 200—
Sv. XXVI.	Dr. Jar. Vorel: Branný zákon	Kč 75—
Sv. XXVII.	Dr. Matouš: Zákon o nekalé soutěži. V tisku.	
Sv. XXX.	Ant. Hartmann: Obecný knihovní zákon s předpisy knihovního práva. 960 str.	Kč 96—
	A. Hartman: Sběrka vzorců k nespornému, konkursnímu a vyrovnacímu řízení	Kč 120—
	A. Hartmann: Sběrka vzorů k civilnímu soudnímu a exek. řádu, váz.	Kč 120—

Právníckou literaturu naši i cizí kdekoli vyšlou dodá fa

Barvič & Novotný, Brno.

NAKLADATELSTVÍ BARVIČ A NOVOTNÝ V BRNĚ
KNIHKUPECTVÍ MASARYKOVY UNIVERZITY (PŘÁV. FAK.).

Sbírka spisů právnických a národohospodářských
Vydávají univ. prof. Dr. K. Engliš a Dr. F. Weyr.

- Sv. I. Dr. Jaromír Sedláček:
Vlastnictví a právo vlastnické (rozebráno) Kč 8.—
- Sv. II. Dr. M. Kašpárek:
**O uzavření smlouvy pojišovací podle práva
československého** Kč 8.—
- Sv. III. Dr. V. Mildseuh:
Kupní síla peněz, důchody a úroková míra Kč 20.—
- Sv. IV. Dr. Jaroslav Kallab:
Úvod ve studium metod právnických
Kniha první: Základní pojmy Kč 20.—
Kniha druhá: Hlavní směry Kč 30.—
- Sv. V. Dr. J. Hrdina:
Vodní koncese Kč 15.—
- Sv. VI. Jan Čaha:
Finanční věda a finanční právo Kč 15.—
- Sv. VII. Dr. Fr. Weyr:
Soustava čs. práva státního (rozebráno) Kč 55.—
- Sv. VIII. Dr. Mayr:
Soustava občanského práva I. Část všeobecná. Kč 40.—
- Sv. IX. Dr. J. Hrdina:
Právo elektrárenské Kč 10.—
- Sv. X. Dr. Jar. Stránský:
**Vůle poškozeného ve skutkových podstatách
trestního práva** Kč 25.—
- Sv. XI. Dr. Karel Engliš:
Základy hospodářského myšlení Kč 15.—
- Sv. XII. Dr. Jaromír Sedláček:
Pozemková reforma Kč 50.—
- Sv. XIII. Dr. Cyril Horáček:
Malthusova nauka a některé novodobé jevy popul. Kč 15.—
- Sv. XIV. Dr. Al. Chytil:
Závodní výbory podle práva čs. Kč 10.—
- Sv. XV. JUDr. Rudolf Janeček:
Odpovědnost presidenta republiky a vlády Kč 22.—
- Sv. XVI. **Vědecká ročenka právnícké fakulty Masarykovy
univerzity 1922, I.** Kč 20.—
- Sv. XVII. Dr. Frant. Zeman:
Kvantitní teorie peněz Kč 22.—
- Sv. XVIII. **Vědecká ročenka právnícké fakulty Masarykovy
univerzity 1923, II.** Kč 25.—
- Sv. XIX. Dr. Karel Kizlink:
Akciová společnost v konkursu Kč 15.—
- Sv. XX. Dr. Josef Novák:
Živnostenské provozovny Kč 15.—
- Sv. XXI. věcná. Kč 40.—
- Sv. XXII. ch při ná- Kč 18.—

ÚK PrF MU

3129S23761

Sv. XXIII.	Dr. Fr. Weyr: Soustava čs. práva státního, II. vydání	Kč 80.—
Sv. XXIV.	Vědecká ročenka právnické fakulty Masarykovy university, 1924, III.	Kč 20.—
Sv. XXV.	Dr. Mayr: Soustava občán. práva IV. Právo rodiané. 1926	Kč 24.—
Sv. XXVI.	Vědecká ročenka právnické fakulty Masarykovy university, 1925, IV.	Kč 20.—
Sv. XXVII.	Dr. Klapka: Veřejná služba a veřejný ústav 1926	Kč 15.—
Sv. XXVIII.	Dr. Mayr: Soustava občanského práva. V. Právo dědické.	Kč 24.—
Sv. XXIX.	Dr. Hans Kelsen: Základy obecné teorie státní. 1926	Kč 15.—
Sv. XXX.	Vědecká ročenka právnické fakulty Masarykovy university, 1926, V.	Kč 25.—
Sv. XXXI.	Dr. Emil Sobota: Národnostní právo československé	Kč 30.—
Sv. XXXII.	Vědecká ročenka právnické fakulty Masarykovy university, 1927, VI.	Kč 25.—
Sv. XXXIII.	Dr. Fr. Weyr: O metodě sociologické. 1927	Kč 15.—
Sv. XXXIV.	Dr. Mayr: Soustava obč. práva. III. Právo obligační	Kč 72.—
Sv. XXXV.	Dr. Zdeněk Neubauer: Sociální pojištění po stránce procesní	Kč 50.—
Sv. XXXVI.	Dr. Adolf Procházka: Základy práva intertemporálního, 1928	Kč 30.—
Sv. XXXVII.	Vědecká ročenka právnické fakulty Masarykovy university, 1928, VII.	Kč 25.—
Sv. XXXVIII.	Dr. Karel Kizlík: Bilanční právo akciových společností	Kč 50.—
Sv. XXXIX.	Dr. Boh. Kučera: Mezinárodní základy cizineckého práva	Kč 40.—
Sv. XL.	Dr. Jan Loevenstein: O jednotnou konstrukci finanční vědy	Kč 20.—

Časopis pro právní a státní vědu, roč. XII., 1929,

rediguje Dr. Fr. Weyr, vydává Právnická Jednota, vychází
v měsíčních lhůtách s přílohou „Přehled rozhodnutí ze všech
oborů právních“. Redaktoři Dr. J. Grňa a Dr. K. Kizlík.

Předplatné ročně Kč 60.—. — Administrace Brno, Česká 13.

Revue internationale de la théorie du droit

Vydávají

Léon Duguit,
prof. na univ. v Bordeaux

Hans Kelsen,
prof. na univ. ve Vídni

Frant. Weyr,
prof. na univ. v Brně

Redaktor Jaromír Sedláček.

Vychází 4krát do roka. Předplatné 150 Kč ročně. Nakladatel: R. M. Rohrer v Brně.

Vychází třetí ročník.

BARVIČ & NOVOTNÝ, BRNO.

SBÍRKA
SPISŮ PRÁVNICKÝCH A NÁRODOHOSPODÁŘSKÝCH.

VYDÁVAJÍ
KAREL ENGLIŠ A FRANTIŠEK WEYR.

SVAZEK XL.

O JEDNOTNOU KONSTRUKCI
FINANČNÍ VĚDY.

(POZNÁMKY KU ENGLIŠOVĚ KRITICE.)

NAPSAL

DR. JAN LOEVENSTEIN,

PROFESOR PRÁVNICKÉ FAKULTY MASARYKOVY UNIVERSITY V BRNĚ.

SEMINÁRNÍ

Státovúd.

KNIHOVNA

oddělení

BRNO 1929.

NAKLADATELSTVÍ BARVIČ & NOVOTNÝ,
KNIHKUPECTVÍ PRÁVNICKÉ FAKULTY MASARYKOVY UNIVERSITY.

Všecka práva vyhrazena.

Koupí od	_____
Darem od	<i>M. Karelson</i>
v	_____ za Kčs
Inv. č.:	<i>34.605</i>
Sign	_____

ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA
PRÁVNICKÉ FAKULTY UJEP
STARÝ FOND
Č. inv.: <i>023761</i>

O b s a h.

	Strana
I. Úvod	5
II. Odpověď na kritiku mojí konstrukce	9
A. Kritika formulace mého vrchního pojmu	9
1. Otázka vhodnosti postulátu ideálu člověka	9
a) Genese odlišné mojí formulace	9
b) Argumenty odůvodňující moji formulaci	13
2. Otázka správnosti postulátu ideálu člověka jako vrchního objektivistického principu	17
B. Kritika jeho aplikace	30
1. Ohledně prvního základního problému finanční vědy. (Postulát minimálního zatížení celku)	30
2. Ohledně druhého základního problému finanční vědy. (Postulát minimálního zatížení jednotky)	36
a) Škoda — předpokládaná strast	37
a) Lze vznášet předpoklady?	40
β) Chce nucený svazek své subjekty oblažovat?	41
γ) Lze je oblažovat?	44
aa) Strasti pocíťované — představované	44
bb) Cizí péči je posuzovati z hlediska retrospektivního	46
cc) Snižování strastí, pokud jsou cizímu zásahu přístupné	48
dd) Pudy jsou vrozeny a neúkoj jich strastí, již lze předpokládati	48
ee) Strast je nesdělitelna, ale nikoli to, co ji působí	48
δ) Čím se liší „škoda“ od „předpokládané strasti“?	51
ε) Proč nebyl zvolen termín „škoda“?	59
b) Minimální škoda — parita škod	60
c) Věcná nosnost — osobní nosnost (progrese u výnosových daní)	72
d) Mimodaňové zatížení	76
III. Závěr	84

I. Ú v o d.

Prof. Dr. Karel Engliš napsal v Národohospodářském obzoru, roč. XXXIII, č. 2, v minulém roce kritiku mojí konstrukce finanční vědy. Mezitím vyšel v témže časopisu č. 10 nový článek od téhož autora pod titulem „O tak zvaných daňových zásadách“, který se zabývá mojí konstrukcí *verbis expressis* jen pod čarou, ale svým obsahem z velké části na ni reaguje. Nebudu se celým tímto článkem zabývat kriticky, nýbrž jen zaujmu stanovisko, pokud toho bude moje soustavná odpověď nutně vyžadovati. Kritika Englišova v obou článcích vyzněla pro mojí konstrukci zamítavě. To nebylo překvapující, poněvadž výsledky moje a jeho se částečně rozcházejí (výnosové daně). Odpověď moje se zdržela nikoli nedostatkem materiálu replikového, nýbrž vinou mého onemocnění, které mne po dlouhé měsíce zdržovalo od práce.

Jsem Englišovi povděčen za to, že zahájil diskusi o řečené mojí konstrukci, byť byla i nepříznivou, neboť diskuse znamená promyslit a myšlení: ujasňovat si, prohlubovat, zdokonalovat. Čím více kritiků, tím lépe pro vědu, neboť ze všeho nového se udrží aspoň zdravé jádro. Mám proto za to, že každý vědecký spor bývá pro vědu vzpruhou a podnětem ku pokroku, neboť, jak řečeno, vede ku precisování nových pojmů a verifikaci myšlenkové správnosti, což je žádoucí a plodné. Proto takový spor vítám. Tento speciálně pak tím spíše, ježto přece běží nám oběma, Englišovi i mně, o zjištění vědecké pravdy, takže každé i sebe menší podezření lpění na vlastním tvrzení jen proto, že bylo tvrzeno před tím, jistě odpadá. Rád prohlásím, že jsem se mýlil, nabudu-li přesvědčení, že tomu tak bylo.

Vývody Englišovy dosud mne však nepřesvědčily. Musím míti za to, že Englišovo zamítavé stanovisko vzniklo z částečného neporozumění mojí konstrukci, na němž nebyla vinna myšlenka, nýbrž snad slova, jež ji vyjadřovala. Není, bohužel, možno vždy býti tak jasnu, jak by bylo záhodno a jak by si sám

autor přál. Musím však konstatovati, že jestliže mne něco posílilo v přesvědčení, že moje konstrukce je naprosto správná, pak to byla kritika Englišova, neboť nepochybně předvedl svými námitkami proti ní to, co považoval za nejzávadnější a nejspornější. A právě v tomto směru, jak doufám, dokáží, že jsou domnělé moje nesprávnosti buď nedorozuměním, neb přehlédnutím se strany Englišovy.

Engliš kriticuje nepříznivě vlastně celou moji konstrukci a proto nepotřebuji měniti svojí soustavu, abych mu odpověděl.

Námitky jeho se vztahují v první řadě proti mojí formulaci vrchního pojmu, platného pro nucené svazky, od něhož vycházím. (Pojednáno bude o nich sub *A*.) Engliš nenamítá sice ničeho proti meritů formulace zla, ale bojuje proti argumentům, jimiž bylo podepřeno. Měl bych tedy vlastně nehájit formulaci postulátu sama, nýbrž pouze argumenty. Taková apologie by arci náležela potom na vedlejší kolej a neměla by býti koordinována mým vývodům ostatním. Jestliže přes to se odhodlávám pojednati o této otázce v první řadě, děje se to proto, že musím přičiniti jednak vysvětlení o vzniku této svojí formulace a hlavně upozorniti na nové pochybnosti, jež se týkají nikoli snad menší vhodnosti formulace Englišovy, nýbrž přípustnosti její jako vrchního postulátu objektivistické vědy národohospodářské vůbec. Budu tedy postupovati tak, že se nejdříve pokusím o vysvětlení důvodů, jež mne vedly k formulaci „minima zla“, pak o obhájení své argumentace a konečně promluví o důvodech, jež z upotřebitelnosti formule Englišovy tvoří otázku nikoli vědecké vhodnosti, nýbrž přímo správnosti.

V této první otázce zastává Engliš tedy stanovisko, že vhodnost mojí formulace je pochybná, argumentace není správná.

Všechny další námitky Englišovy směřují již proti mojí konstrukci finančevědní, tedy nikoli již proti formulaci, nýbrž aplikaci (pojednáno bude sub *B*) vrchního postulátu, jemuž dávám pro finanční vědu specifické zabarvení v postulátu relativního minima zatížení poplatného celku i jednotky. Jeho stanovisko je zde veskrze zamítavé.

Musím totiž považovati za celkově zamítavé stanovisko, jestliže na př. se Engliš na str. 93 „vzdává úhrnného posudku o vědecké hodnotě pracně a neváhám i říci důmyslné konstrukce“ a dodává, že „chtěl-li se Loevenstein propracovati k jedinému

hledisku na veškeré problémy finanční vědy, ...pak se mu to nepodařilo v principu relativně nutného minima zatížení poplatného celku i jednotky“. Z tohoto i jiných citátů, jež uvedu ještě v textu, musím tudíž míti za to, že Engliš odmítá i onu část mojí konstrukce, kterou sice zcela odmítavě nekritisuje, ale také příznivě nijak nepozvedá, což by byl v rámci svých odmítavých posudků jistě nebyl opomněl, kdyby ji byl měl za správnou a novou. To se týká řešení prvního problému finanční vědy, t. j. zjištění úhrnného břemene poplatného celku, pro něž mám postulát relativního minima zatížení poplatného celku (pojednáno bude sub B, 1). Nepokládá tuto část konstrukce za novou, což je zřejmé z dodatku odstavce, kde o tom je řeč: „Ale to vše plyne z postulátu ideálu člověka atd.“. Musím tedy i touto nejméně kritisovanou částí své konstrukce se v dalším zabývat a ukázati, že tato konstrukce je nejen důležitá a správná, nýbrž i nová a nikoli samozřejmá, t. j. z nějakého před tím již známého postulátu evidentně vyplývající.

Nejpodstatnější námitky Englišovy směřují proti aplikaci mého vrchního pojmu, pokud řeší otázku repartice poplatného břemene (pojednáno bude sub B, 2) (zde platí postulát relativního minima zatížení poplatné jednotky). Englišovy námitky se po té stránce týkají:

a) zavádění předpokladu strasti do finanční vědy (místo objektivní škody, jak navrhuje on),

b) parity zla u všech poplatníků (kdežto on se domnívá, že parita z minimality celkového zla neplyne),

c) mého postoje k jeho nosnosti objektivní a subjektivní, a tudíž ku progresi výnosových daní,

d) mimodaňových konsekvencí, plynoucích z mé konstrukce.

Domnívám se, že jsem nekřivdil stanovisku Englišovu, když jsem si soustavně rozčlenil jeho námitky na tyto čtyři větve; budu v uvedeném postupu na ně odpovídati.

Tím jsem naznačil postup celé svojí odpovědi a rád bych podotkl ještě toto: Engliš se domnívá, že našel mezi mým prvním článkem, uveřejněným v Ročence právnické fakulty Masarykovy university v Brně v roce 1923 pod titulem: Finanční věda v rámci národohospodářské noetiky a mým posledním článkem v téže Ročence z r. 1927 pod titulem: Výnosové daně a progresivní metoda zdaňovací, jakési rozpory. Mám za to,

že jich není tam, kde jich Engliš hledá a že to prokáží. Nicméně nepopírám, že jsem v lecčems svoje názory vědecké pozměnil právě proto, že nekompiluji, nýbrž tvořím nové. Tak na př. dříve jsem zastával, že dlužno rozdělití poplatné břemeno rovně dle zdatnosti na všechny poplatné jednotky, pod nimiž jsem vyrozumíval i právnícké osoby. Dnes mám za to, že správným rozdělením je rozvrstvení břemene dle zdatnosti fyzických poplatníků. Netajím se tím, ježto Engliš sám na své struktúře vědecké piloval a piluje a jistě v lecčems ji pozměnil. Není hanbou to přiznat, ježto tu byla půda, na níž mi dosud nikdo nepředpracoval a následkem toho zbývalo a dosud zbývá mnoho ku pilování. Neboť ve vědě jako v technice vše je ve stálém toku. Tam i zde platí aut progredi aut regredi, není stagnace, stroje i vědecké názory mohou zastarati a nová konstrukce vědecká nalézají svoji obdobu v novém objevu technickém: Čas teprve ukazuje vady a přivádí zlepšení. Čerstvě natrhané plody potřebují uležení. Proto jsem velice mnoho po té stránce dosud ještě neuveřejnil, co jsem v posluchárně již před delší dobou přednesl, ježto raději chci předkládat plody uleželé.

A ještě něco bych považoval za vhodné říci: po předneseném referátě bývá nejsvízelnější situace pro prvního debatéra. Ten již promluvil. Jakmile je debata v toku, přibývá řečníků téměř geometrickou řadou. Kojím se proto nadějí, že naše vědecké kruhy oplodní svým hlasem debatu, nezůstanou diváky v tomto sporu, považující jej za soukromou záležitost mezi mnou a Englišem.

Konečně bych chtěl ještě, než přejdu k meritu, omluvit poměrně veliký rozsah, jež si moje odpověď na Englišovu kritiku vyžádala: Vysvětluji to důležitostí otázky, o níž běží. Nejde o problém podřadný, nýbrž, abych tak řekl, o kladení základních kamenů, na nichž chceme finanční vědu uložit. Nemáme-li podklad bezpečně zajištěný, nelze ve stavbě pokračovat, nemá-li se celá budova zříti — později.

II. Odpověď na kritiku mojí konstrukce.

A. Kritika formulace mého vrchního pojmu.

1. Otázka vhodnosti postulátu ideálu člověka.

a) Genese odlišné mé formulace.

Než se budu zabývati odpovědí na Englišovy argumenty, jež domněle mají vyvrátiti argumenty moje, musím předeslati několik slov, jakým způsobem jsem došel k formulaci „minima zla“.

Subjektivními strastmi začal jsem se zabývati na počátku války, když jsem hodnotnou teorii Böhm-Bawerkovu, kterou jsem tehdy studoval, shledal defektní, zejména po té stránce, že pracovala s předpokladem, že hodnotící subjekt všechny statky „má“. Dokázal jsem již jinde, že tento předpoklad vlastně nikdy není uskutečněn, a problémem bylo subsumovati pod řečený pojem hodnoty případy, kdy subjekt statků nemá. To bylo nemožno bez zavedení prvku práce do procesu hodnotného. Jak se to však mělo státi, když Böhm-Bawerk definoval svoji hodnotu pouze potřebami (při čemž potřeba však nebyla strastí nebo pocitem nelibým, nýbrž zkrátka a dobře „potřebou“, již nikdo dále nedefinoval), jež srovnával pouze zase s potřebami a ničím jiným, kdežto práce byla živlem úplně cizorodým?

V té době, když jsem o tom přemýšlel, nečetl jsem ještě posledního vydání Böhm-Bawerkova, kde sice pod vlivem některých autorů angloamerických je ochoten do svých úvah zavést práci, ale ve smyslu jiném. Jsem nyní tomu rád, že jsem tohoto vydání nečetl, poněvadž bych byl sice notně úvah si ušetřil, ale nebyl bych na své cestě došel ke konstrukci jiné, která se ukázala velice plodnou pro celý vývoj národohospodářské vědy. Böhm-Bawerk totiž i potom, když již se viděl nucena uvažovati o funkci práce v hodnotné úvaze, zhostil se

svého úkolu tím, že kladl proti sobě: pozitivní užitek z ukončené potřeby a vyhnutí se strasti z práce. To plyne z velmi mnohých míst jeho díla mimo jiné na př. *Positive Theorie des Kapitaless*, zweiter Halbband, str. 304: „... jener Wohlfahrtsgewinn im Leben in verschiedener Gestalt auftreten kann: bald als Gewinn eines positiven Nutzens an Bedürfnisbefriedigung, bald u. zw. viel seltener“ (Böhm-Bawerk totiž považuje funkci práce v hodnotné úvaze za zcela výjimečnou na rozdíl ode mne) „als Vermeidung eines (hinter dem positiven Nutzen zurückbleibenden) Leides.“ Srovnává tedy strast práce s užitekem.

Srovnává vlastně tedy prvky inkomesurabilní. To také Böhm-Bawerk bezprostředně cítí, neboť, aby si pomohl, konstruuje si pojem „uchránění se práce“ jako negativní užitek (cit. d. str. 306): „Der wertgebende ‚abhängige‘ Nutzen ist nun... gewöhnlich ein solcher indirekter Nutzen, der... in der Bewirkung einer positiven Lust, oder auch in der Abwehr eines Leides bestehen kann.“ Jsa si vědom násilného výkladu pojmu „užitek“, ihned dodává: „In Gedankengängen freilich, in welchen man den ‚Nutzen‘ der Güter zu den für ihre Erlangung zu bringenden ‚Opfern‘ in ausdrücklichen Kontrast setzt, wird man, wenn man nicht mit Worten spielen will, den Begriff des Nutzens entsprechend enger fassen müssen.“

Nesrovnává vlastně tedy nikdy dvě přímo kommesurabilní veličiny, nýbrž klade proti sobě užitek s obětí. To vlastně není převádění rozdílné kvality na kvalitu tutéž o rozdílné kvantitě a veličina zůstává (přím o) nesrovnatelná. To uznává i Engliš, že srovnávání kvanta pozitivního a negativního na téže účelové linii přímo nejde (*Základy hospodářského myšlení*, str. 53): „Před nastoupením procesu uvědomuji si obojí účinek, pozitivní (libý pocit úkoje) i negativní (strast, jejímuž vzniku odpírám).“ Avšak pocity ty — ježto jeden je pozitivní a druhý negativní — nejsou bezprostředně srovnatelné. Strast mohu pouze ke strasti přiměřovati*).

Naproti tomu já nevěda o tomto dodatečném Böhm-Bawerkově veclánkování práce do hodnotné úvahy, hleděl jsem nalézti,

*) Jak náhodou jsem teprve nyní objevil, tvrdí totéž i Liefmann ve své práci *Ertrag und Einkommen auf der Grundlage einer subjektiven Wertlehre* (1907): „... kann man selbstverständlich nur Lustempfindung mit Lustempfindung, Unlustgefühl mit Unlustgefühl ihrer Stärke nach vergleichen“ (str. 48). Bohužel jsem této práce dříve neznal.

co je společného v práci a potřebě, jež by mohlo sloužiti za podklad srovnání. Hledal jsem společného jmenovatele. Že to nebylo snadnou prací, je zřejmo z toho, že jsem měl, pokud mi je známo, pouze jediného předchůdce v analogické snaze, a tím byl Marx. Ten totiž zase hledal, co je společného ve dvou státech, jež je dělá „srovnatelnými“, a našel, jak známo, že to byla „práce, kterou jich výroba stála, a jež tudíž v nich obou je zhuštěna“. (Proto také definoval hospodářskou hodnotu práci, kterou výroba statků stála, kdežto já vyjadřuji měřítko hodnoty práci, kterou jsem za udržení statku ochoten podstoupiti.) To bylo arci nejen málo instruktivní pro účel mnou žádaný, nýbrž dokonce svádělo mne dlouho se správné cesty. Konečně se mi podařilo objeviti, že je nutno zasaditi zde konstruktivní prvek, který jsem nazval strastí, jenž prvku práce i potřeby je společným jmenovatelem. Teprve hodně později v roce 1924 ve článku Noetické základy vrchního pojmu (publikovaném ve Vědeckém sborníku české techniky) jsem ukázal, že „nechtění strasti“ vyplývá z analýzy pojmu vůle a je tudíž v něm implicitně již myšleno a tudíž pojmem apriorním.

Z toho plynul v první řadě prospěch ten, že se nyní práce mohla večlánkovat do hodnotného procesu, nikoli jako cizorodý činitel, nýbrž činitel srovnatelný s potřebou. Volba mezi prací a potřebou stala se volbou mezi dvěma kvantitami, mezi „větším a menším“, nikoli mezi „jakostně rozdílným“. Zdánlivě je to konstrukce obdobná konstrukci Böhm-Bawerkově, přece však je jiná a pro upotřebitelnost vědeckou nesrovnatelně výhodnější. Ex post arci, zjistil-li jsem před tím, že lze užitek a strast převésti na tutéž kvalitu, lze srovnávat i tímto způsobem, ale každý přizná, že o sobě srovnatelné nejsou, už proto ne, že protikladem užitku není strast, nýbrž škoda, protikladem strasti slast, nikoli užitek.

Konstrukce ta mne uspokojovala až na případy, kdy bylo nutno srovnávat práci s potřebou, jejíž úkoj sliboval pozitivní slast a jejíž neúkoj zdánlivě nepůsobil strast, nýbrž odpadnutí požitku. Cítil jsem, že i zde bude nutno převésti kvality na různé kvantitativy, neboť zde stála strast práce proti očekávané slasti úkoje, a logistickou konstrukci mně nepřimo umožnila známá maxima Schopenhauerova: „Nicht nach positiven Glück strebt der Weise, sondern nach der Schmerzlosigkeit.“ Proto jsem i tyto případy převedl na negativní formulaci strasti,

ježto totiž bylo možno každý neukojený požitek považovati za strast, kdežto by bylo absurdní, chtíti konstruovati nedostavivší se strasti jako požitky. Tento důvod své negativní konstrukce jsem uvedl ve článku „Noetické základy vrchních pojmů hospodářské vědy“ (Jubilejní vědecký sborník české techniky, 1924). Jednotná konstrukce všech subjektivních pocitů vyžadovala tedy promítnutí jich do jediné plochy dvojí konstruktivní operací: Především převedením pocitů z neuspokojené potřeby a konané práce na jediný pocit strasti a za druhé převedením neuspokojené slasti na týž pocit strasti. Tím staly se bezprostředně srovnatelnými všechny pocity, jež při jednání člověka přicházejí v úvahu. Průběhem času, díky častým úvahám, stalo se mi zmíněné převádění na jedinou kvalitu „strasti“ zcela automatickým duševním pochodem. Avšak při svých čtenářích, u nichž jsem nemohl předpokládati stejné propracování této materie, musil jsem identičnost řečené kvality neustále zdůrazňovati. To jsem činil tím, že jsem nemluvil o potřebě a práci, nýbrž o „strasti potřeby“ a „strasti práce“, „strasti úkoje“ atd. až do té doby, kdy jsem konstatoval, že není přesné účelové hranice mezi nimi. Odtud jsem používal termínů „strasti vykupující“ a „strasti vykupované“. (Můj článek: Relativní užitek v rámci hodnocení, Vědecká ročenka, r. 1924, str. 134 et ss.)

Důsledek této všeobecné kommesurability hospodářských pocitů brzo se ukázal: Ukázalo se, že člověk při hodnocení statků (t. j. při úvaze o jednání pro případ určité změny) stále volí mezi několika strastmi a volí vždy nejmenší. Odtud moje definice hodnoty minimem strasti. Plodnost této negativní formule se projevila i v dalších důsledcích, a myslím nejvíce u Engliše, který ji učinil východiskem své subjektivistické teorie. Proto, tvrdí-li nyní Engliš, že mohl stejně dobře nazvat subjektivistický princip maximem užitku (str. 85 Progrese u výnosových daní), pak je to nedopatření. Neboť by pak právě byl musil postaviti proti chtěnému užitku škodu, jejíž podstoupením užitku dociluje a srovnával by tak dvě kvality, jež, jak sám uznává (Základy hospodářského myšlení, str. 53), „nejsou bezprostředně srovnatelné“, takže by byl musil předeslati napřed výklad o jich kommesurabilitě, a kdyby chtěl nakrásně všechny subjektivní hospodářské pocity převést na jednotnou linii pozitivní, tedy na užitek, pak — nehledě k násilnému výkladu pojmu užitku — nezbylo by mu, leč definovati užitek pro některé případy nepřimo.

t. j. škodou (strasti) a říci: užitek je úsporou (nedostavením se) strasti, na př. práce, čili, jinými slovy, musil by vyložiti hospodářské prvky zase subjektivní škodou (strasti), tedy negativně, kdežto opačná, t. j. negativní konstrukce toho nemá zapotřebí ani při pozitivním posunu, nýbrž definuje i tam přímo nelibým (nechtěným) pocitem a říká na příklad: úkoj potřeby je úsporou strasti. Každý si tu uvědomí menší vhodnost formulace, jež chce převáděti všechny pocity na pozitivní linii. Ještě méně vhodnou byla by druhá Englišem navrhovaná formulace, totiž princip subjektivní spokojenosti, neboť tento princip neříká vůbec ničeho o posunech na hospodářské účelové linii, tedy ani o vykupované, ani o vykupující strasti, což, jak v dalším ukáží, je pro hospodářské vrchní postuláty podstatné. Mohl by místo principu subjektivní spokojenosti stejně dobře či spíše málo vhodně voliti termín postulátu „šťěstí“, nebo i postulátu „vyhovění subjektivnímu chtění“, neboť v něm řečené pojmy jsou implicity obsaženy.

Po udání důvodů, které mne vedly k volbě negativní formulace u postulátu subjektivního, stanou se snadno pochopitelnými důvody analogické formulace u postulátu objektivního. Postulát objektivní si vybudoval Engliš zcela sám, ba měl jej vybudován již ve svých přednáškových skriptech, tedy ještě před tím, než se zabýval národohospodářskou noetikou a jejím systémem. Proto jej nenazval tehdy ještě vrchním postulátem. Teprve po vybudování své národohospodářské noetiky večlánoval Engliš do ní tento svůj objektivní postulát, a to jako korrelát subjektivního vrchního postulátu, a učinil jej vrchním postulátem objektivním. Mne tento postulát neuspokojoval z důvodů, které jsem již dříve uvedl a jichž argumenty Engliš právě kritisuje.

Po vyličení pohnutek, které mne vedly k formulaci negativní u postulátu subjektivního, nebude mi za těžko obhájeti argumenty, jež měly podepříti analogickou formulaci u postulátu objektivního.

b) Argumenty, odůvodňující moji formulaci.

Předem dlužno zdůrazniti, že jsem Englišovu formulaci pozitivně nikde neprohlásil za „špatnou“, jak by plynulo z Englišovy poznámky, str. 85 sub 5, nýbrž za méně vhodnou. Mám za to, že argumentů, jimiž jsem toto tvrzení opřel, nevyvrací.

1. Moje poznámka, že dlužno mluvíti o ideálu celku a společnosti, nebyla myšlena jako argument pro postulát minima zla, a odčínuje-li ji vysvětlením, že tuto interpretaci svému postulátu ve svých pracích již dal, pak arci souhlasím a považuji ideál člověka pouze za *pars pro toto*.

2. Hájím prý subjektivistickou negativní formulaci (minima strasti) psychologicky, tvrdě, že člověk nepocítuje pozitivního štěstí ze statků, nýbrž jen nedostatek jako strast, kdežto k formulaci minima strasti (tedy negativní) prý mne vedly důvody technické, když jsem hledal subjektivní hodnotu, abych jí vyložil směnu. Předně je omyl, že jsem hledal subjektivní hodnotu, jen abych jí vyložil směnu, ježto subjektivní hospodářská hodnota má důležitou funkci mimo tento hospodářský akt, který prážě nevykládá, ale hlavní věcí je, že jsem si sice vědom, že konstrukce hospodářských strastí je pouhou vědeckou pomůckou za účelem poznávacím (tedy za účelem vysvětlení hospodářského jednání člověka), že tedy není žádnou psychologií; tomu však není na odpor, že určitá psychologická fakta jsou jejím předpokladem, a tedy ji vlastně v té formě, v jaké byla podána, teprve umožňují. Sem spadá zejména okolnost, že nedostavení se požitku (odpadnutí zábavní cesty) je možno konstruovati jako strast, ale je nemožno nedostavení se strasti (na příklad bolesti) konstruovati jako pozitivní požitek. Psychologické odůvodnění platilo tu tedy nikoli jako bezprostřední, nýbrž prostředecné. Ostatek zde platí, co bylo řečeno výše (str. 12 a 13) o menší vhodnosti pozitivní formulace, což zde doplňuji poukazem k tomu, že důkaz tam byl veden obsahu pojmů, tedy čistě logicky. Neboť formulují-li pozitivně pojem, který ex definitione je negativní, pak nelze o pozitivní formulaci dobře mluvíti.

Ostatně Engliš sám uznal za vhodno následovati mého příkladu a definuje užitek přímo (negativně) strastí: „Hospodářská hodnota je stupeň subjektivní užitečnosti; subjektivní užitečnost objektů a dějů záleží v tom, že mne z bavují určité strasti; velikost této strasti je jich hodnotou“ (Základy, str. 82). A zase: „Každé zmenšení mé subjektivní strasti je užitek.“ Definuje užitek téměř identicky, jako já hodnotu. Tím mu splývá pojem užitku a hodnoty v jeden. Nesouhlasím s tímto pojetím, jak míním ukázati v jiné studii, ale pro účel této stati stačí konstatovati, že užitek je definován

strastí, tedy „negativně“. Je tedy pozitivní formulace při nejmenším proto méně vhodná, ježto je nepřímá, t. j. dosažitelná oklikou přes pojmy definované negativně, kdežto negativní je přímá, nemající zapotřebí vyjadřovati své pojmy v pozitivních znacích.

Mluvil-li pak jsem o těchže výhodách negativní formulace též u objektivního postulátu, pak jsem měl na mysli obtíže pozitivní formulace objektivistického postulátu. Neboť postulát ideálu člověka vztahuje se dle Engliše nikoli jen na cizí péči u nuceného svazku, nýbrž i u individuál soukromých. Kdyby pak chtěl vyjádřiti objektivistický postulát pozitivně, pak by jej musil formulovati na př. jako maximum užitku nebo podobně. Důsledně pak by musil srovnávati užitek větší s menším, jako to já činím s větším či menším zlem; nesměl by pak ani stavěti přímo užitek proti škodě (srovnej poznámku Englišovu: „Základy“, str. 53), nýbrž musil též škodu vyjádřiti užitekem a stavěti jej proti užitku jinému, jako já stavím zlo vykupující proti vykupovanému. Je vhodné probdělé noci ve prospěch studia prohlásiti jako „užitek v menší míře než vzdělání“? A škoda a užitek jsou dle samotného výrazu Englišova zrovna tak málo přímo srovnatelné jako teplo a chlad.

Můj názor o této otázce se ujasní ještě více po přečtení stati II., A. 2., kde vykládám pojem hospodářského postulátu. Tu se pak ukáže, že úkojný cíl (výnos) má sice pozitivní povahu, že však lze stejně dobře neúkoj, ať již subjektivní či objektivní potřeby, vyjádřiti negativně jako nechtěné, strast, zlo. Naproti tomu mluvíti o prostředku jako o „chtěném“, tedy v pozitivní formulaci, lze pouze s hlediska technického, nikoli hospodářského, neboť jen ono zná prostředek a účel o sobě, toto jen náklad a výnos, a náklad, jak se ukáže, je vždy nechtěný.

3. Prohlásil jsem prý, že postulát Englišův ideálu člověka nepovažuji za konečný, ježto za ním stojí postulát další, totiž chtění nuceného svazku dle možnosti své občany učiniti šťastnými. Engliš na to reaguje argumenty, v nichž předpokládá, zcela neodůvodněně, že tomuto nedostatku chci odpomoci negativní formulací. Z čeho tak soudí, nevím. Soudí-li tak proto, že navrhuji pojem minima zla, pak se mýlí. Proto také je nedopatřením Englišova poznámka na str. 86, že všechny moje námitky (kromě první) spějí proti pozitivní formulaci:

„Ústředního národohospodářského postulátu.“ O co mi běželo, bylo organické spojené teleologické s vyšším principem, t. j. principem oblažovacím (eudaimonistickým). Toho se arci nedocílí ani pozitivní, ani negativní formulací, nýbrž tím, že se za společenské zlo považuje vše, o čem se předpokládá, že působí lidem strast (arci strast v tom smyslu, jak v dalším vyložím). Interpretace pojmového obsahu je tedy kriteriem pro spojení vytčeného postulátu s nejvyšším, nikoli pozitivnost neb negativnost formulace; i příslušnou interpretací pojmu ideálu člověka by byl mohl Engliš téhož cíle dosáhnout, kdyby se jí byl kde podjal. Proti tomu čelila moje námitka.

Na tomto místě se nebudu zabývatí reagováním na jeho argumentaci ohledně přípustnosti a účelnosti předpokladů, „co lidem působí strast“, ježto tato úvaha vyplňuje většinu celé jeho polemiky, takže bude dosti příležitosti k ní přihlížeti i v jiné souvislosti a systematicky náleží má odpověď do stati pozdější.

4. Také ve svém čtvrtém odstavci Engliš neporozuměl správně mé námitce, neboť praví: „Jako další důvod pro negativní formulaci uvádí Loevenstein, že se hodnocení provádí lépe v negaci atd....“, kdežto moje kritisovaná slova znějí takto: „dále se zdá, že v pojmu ideálu člověka není obsažena možnost volby, alespoň nikoli tak bezprostředně, jako v pojmu minima zla.“ Z těchto slov přece nenásleduje, že možnost volby vyplývá jen z negativního pojmu minima zla, nýbrž pouze, že z pojmu ideálu člověka nevyplývá. A to je pravda. Již z pojmu maxima užitku by plynula volba, t. j. mezi užitekem větším a menším. Arci dnes bych vyjádřil tuto námitku ještě jinak. Mluvil jsem totiž o nedostatečné možnosti volby a při tom jsem intuitivně postrádal to, že pojem ideálu člověka nenaznačuje žádného posunu na linii účelové, kromě jednoho — ve směru ideálu, kdežto by měl naznačovati posun pozitivní, negativní i výslednici. V pozdější části mé odpovědi lépe vysvitne, proč je to nutno. Tomuto nedostatku jsem se snažil čelit tím, že jsem hledal objektivní analogon postulátu minima strasti, který mi byl daleko bližší, poněvadž volbu implikuje. Při tom však stále zdůrazňuji, že všechny dosavadní argumenty byly námitkami proti účelnosti Englišova pojmu, nikoli proti jeho správnosti.

5. Konečně sub 5. prý namítám, že postulát ideálu člověka není vlastně korelátém subjektivistického postulátu minima

strasti, ježto ideál je již poslední metou snažení, již by na straně subjektivní musel odpovídati postulát bezestrastnosti. Tomu čelí Engliš protiargumentem, že mohl zvoliti k vyjádření svého vrchního postulátu subjektivistického místo mého termínu minima strasti stejně dobře postulát maxima užitku: Byl by prý pozitivní a hověl by prý mému požadavku směrnice. Mohl prý však zcela dobře také nazvati tento princip principem subjektivní spokojenosti. Myslím, že jsem tento poslední protiargument Englišův již výše (na str. 12 a 13) dostatečně vyvrátil, takže zde odpovědi netřeba. Ostatek spadá moje námitka v tomto bodě dohromady s námitkou předešlého bodu, jež vrcholí v požadavku, aby vrchní pojem hospodářský soustřeďoval v sobě posun negativní, pozitivní i výslednici (t. j. možnost volby i směrnici) a odkazují po té stránce na další odstavec, kde se zabývám nejen vhodností pojmu ideálu člověka, nýbrž dokonce jeho správností jakožto vrchního pojmu objektivistického.

Z toho, co jsem dosud uvedl, vyplývá, že protiargumenty Englišovy mne nedovedly přesvědčit ani o nesprávnosti mé these (totiž, že formulace ideálu člověka je méně výhodná), ani o nesprávnosti mých argumentů, jimiž jsem ji dokazoval.

2. Otázka správnosti postulátu ideálu člověka jako vrchního objektivistického principu.

Až posud hájil jsem jednak své argumenty, jednak odůvodňoval formulaci postulátu minima zla. Při tom všem však běželo o otázku větší či menší vědecké vhodnosti. V dalším bude však mluveno o nových pochybnostech, které ve mně vznikly a které z upotřebitelnosti Englišovy formulace činí otázku vědecké správnosti.

Objektivní postulát, má-li skutečně býti vrchním, musil by přece vysvětlovati každé hospodářské jednání, pokud není vysvětlitelné postulátem subjektivistickým, tedy s hlediska subjektu samotného. Je tomu však skutečně tak? Což mohu vysvětlovati ideálem člověka výdělečné jednání na příklad akciové společnosti? Nebo snad nenáleží mezi hospodářské zjevy? Není snad výnos pojmem výlučně hospodářským? Nebo mohu je snad vysvětliti principem minima strasti? Jednání to je nesporně hospodářské, nevysvětlitelné subjektivním postulátem, ježto vůbec neběží o fyzický subjekt, nýbrž právnickou osobu. Nelze zde

však mluví ani o ideálu člověka, nebo o vypěstování ideálu člověka.

Celá ta mezera v Englišově teorii vznikla proto, že si položil alternativu: buď subjekt pečuje o sebe, nebo pečuje o jiného, tedy o jeho blaho. Je zde nedopatření ve dvojím: Předně je-li někdo svěřen mé péči, nemusím nutně pomýšlet i na jeho blaho, nýbrž je myslitelný případ, že mu chci co nejvíce uškodit. Na př. že ho nenávidím, nebo že jsem nenáviděl někoho z jeho ascendentů, nebo konečně proto, že depravace nebo odstranění dotyčného subjektu hoví mým egoistickým účelům. Případ ten je snad poměrně řídký, nicméně objektivně možný a tudíž vědecky relevantní. Jednání altruistické je v rámci všech lidských jednání zjevem řídkým a přece proto nelze je pominouti mlčením, a bylo kardinální chybou klasické školy národohospodářské, že se o to pokusila, předpokládajíc egoismus jako jediné hybné péro lidského jednání. Engliš snad namítne: „Pod ideálem nemusím rozumět pěstování kvalit ‚ideálních‘, tedy dobrých. Vždyť ideál může být individuálně různý.“ Leč ve výše citovaném případě nelze mluvit o tom, že představa ideálu člověka je individuálně různá, a tudíž že běží o ideál s jinou náplní materiální i tehdy, když chci někomu uškodit. Neboť lze předpokládati, že citovaný zlovolný subjekt je si dobře vědom ideálu člověka v běžném smyslu, že jeho individuální názor o něm se kryje s obecným, že však záměrně chce subjektu jinému uškodit.

Mimo to pojem „ideálu člověka“ implikuje představu, „že člověk má tak a tak vypadat“, t. j. nikoli jako jediný člověk, nýbrž jako typ druhu, jako jednotka lidské společnosti. Je to tedy ideál společnosti, jak Engliš sám v polemice proti mně zdůrazňuje. Nemohu tedy, snažím-li se vědomě v ojedinelém případě o p a k t o h o, co sám uznávám individuálně za ideál člověka, mluvit o tom, že chci v takovém speciálním případě vypěstovat také „ideál člověka“, jenomže o jiném obsahu.

Engliš snad namítne: „Ideál člověka může být nejrozličnějšího obsahu. Mohu chtít u A. vypěstovat to, u B. ono; čili: ideál je poznávacím principem toho, co právě u individua cizí péči podrobeného chci vypěstovat.“ Odpovídám: Nehledě k tomu, že pak se vzdálí nesmírně od obvyklého významu pojmu ideál, chce-li druhého trýznit a při tom říká, že pěstuje ideál, nýbrž pak se ptám, jaký je smysl toho, že tvoří úhrnný pojem pro

objektivní chtění, které stejně dobře mohu vyznačiti rčením, že lidí ohledně svých svěřenců chtějí „něco“, nebo, že chtějí „chtěné“. Neboť co to „něco“ je, nevíme *ex ante*, nýbrž teprve *ex post*. Postulát „ideálu člověka“ má smysl u nuceného svazku, jestliže do pojmu vložíme na př. oblažovací princip, neboť pak lze si představit, co chceme z lidí pěstovati a postulát není bezobsažný. Ale u cizí péče takovým výkladem, který by pojmu dala zmíněná námitka Englišova, by pojem ztratil pro vnějšího pozorovatele veškerý obsah a zůstal by jen „chtěním“. Uvidíme, že postulát, jenž bude výsledkem mého rozboru nepodá obsahově o nic více, ale podá způsob (*modus*), dle něhož chtění u hospodařícího subjektu probíhá, t. j. bude formální co do „chtění obsahu“, ale nikoli formální co do „způsobu chtění“.

Druhé nedopatření Englišovo spočívá v tom, že chápe pouze ona jednání jako podrobená objektivnímu ideálu, kde běží o cizí péči. Proto jeho postulátem ideálu člověka nelze vysvětliti, na př. výdělečné jednání akciové společnosti, které dokonce může býti vědomě podvodné a tedy jistě odporující nějakému myslitelnému „ideálu člověka“ a nepřestává proto býti hospodářským a vyžadujícím hospodářského vysvětlení. Nebo uskutečňuje se snad akciovou výdělečnou společností subjektivní minimum strasti? Či a kým? Akcionáře a akcionářem? Vždyť on sám o akciové společnosti velmi často jiného neví, než jméno. Nebo snad akcionářovo minimum strasti, správou podniku? „Třetí osobou nelze uskutečňovati minimum strasti,“ tvrdí Engliš. Nebo snad správa uskutečňuje svoje minimum strasti? Ředitel koná prostě svoji povinnost jako ostatní úřednictvo, ať se mu líbí čili nic. Ostatně, nechť všichni zúčastnění jednají dle svého minima strasti; nás přece nezajímá vysvětlení jich subjektivních postulátů, nýbrž neosobního snažení a postulátů akciové společnosti. Nebo nenáleží snad do předmětu hospodářské vědy? Jiný příklad: pozoruji jakýkoli hospodářský subjekt při jeho jednání, na př. zahradníka, jak zalévá květiny. Vidím, že chodí pro každou konev vody zvlášť, ač má po ruce hadici a stačilo by ji zavésti na místo určení k dosažení téhož účelu; nebo pozoruji zedníka, jak nosí cihly se stavby dolů, ač by je lépe mohl spouštět po nakloněné ploše. Řekneme v obou případech: Jednají neekonomicky. Mluvíme tu s hlediska subjektivních strastí subjektů? Nikoli. Neboť je možno, že jednají

tak úmyslně a z určitých důvodů. Na př. zedník proto, aby se práce vlekla a on se udržel déle v zaměstnání atd. Tedy subjektivní minimum strasti nebylo nijak dotčeno. Nemluvě o tom, že zde právě by měla místo námitka Englišova, že neznáme cizího chtění, cizích strastí a tudíž že nelze hospodářské jednání třetí osobou posuzovati a kritisovati s hlediska subjektivních pocitů. Náš úsudek o hospodárnosti či nehospodárnosti jednání lidských děje se objektivně. Ono zmíněné jednání bylo neekonomické s hlediska postulátu, kde se nám jevil zjevný objektivní účel jako výnos a prostředek jako vykupující náklad, který dle našeho mínění mohl býti snížen. Tak je tomu u většiny jednání lidských. Jinak je tomu pouze tam, kde nám buď účel nebo prostředek zůstává utajen. A můžeme tedy dále říci, že všude tam, kde pozorujeme jednání lidské znající účel (neb jej předpokládající), jehož dosažení je podmíněno prostředkem, hodnotíme je s hlediska postulátu objektivního, jako náklad a výnos přirovnávající zlo vykupované k vykupujícímu. Jsme daleci toho, vždy hodnotiti s hlediska postulátu ideálu člověka, neběží-li o cizí péči (a i tam to vždy nečiníme) a s druhé strany je zcela nepochybně, že pozorujeme jednání ta jako hospodářská.

Dlužno tedy tázati se, jaký je to postulát objektivní, který není ideálem člověka a který je přece hospodářský, s jehož hlediska jednání lidská hodnotíme, a jenž je postulátem po té stránce nejvyšším, že pod něj lze subsumovati i postulát ideálu člověka? Ukáží, že takový postulát existuje. Ukáže se, že tento postulát, vyjmeme-li z něho znak, který jej činí „objektivním“, stane se všeobecným nebo generálním postulátem národohospodářské vědy, t. j. postulátem odnože objektivistické i subjektivistické a jeho derivát též postulátem vědy finanční. Ježto pak bude lze subjektivistický i objektivistický postulát shrnouti pod jeden postulát jediný, arcí formální, zrestauruje se tím zase jednotnost národohospodářské vědy a učiní z ní opět vědu jedinou. Bifurkace na postuláty subjektivní a objektivní v rámci vědy sice zůstane i nadále, ale zavedení jediného vrchního pojmu, pod nějž lze všechny ostatní subsumovati s jediným pozorovacím hlediskem pro celou vědu, zakládá i ve smyslu

Englišově jednotnost vědy. To považuji pak za svrchovaně důležité.

Pojmem tím je postulát maximálního čistého výnosu relativního. Čistý ten výnos může být buď subjektivní anebo objektivní. Postulát tento a proto i každý z obou Englišových postulátů vrchních (subjektivní i objektivní) implikuje a předpokládá dva posuny na téže účelové linii (jeden pozitivní, druhý negativní). Totiž: 1. Pozitivní je dán tím, co je chtěno. 2. Negativní tím, co je o sobě nechtěno, ale teleologicky nutné jako *cond. s. qua non* (t. j. nutné, je-li ono pozitivní chtěno). Rozdíl (saldo) obou posunů je chtěným účelovým ziskem. První je hrubý výnos, druhý náklad a třetí výnos čistý. To platí subjektivně i objektivně, neboť lze mluvit o subjektivním i objektivním nákladu i výnosu. Předpoklad posunů negativních i pozitivních, jenž je obsažen v nejvyšším hospodářském postulátu, tvoří pojmovou výplň i tak zv. principu hospodárnosti, jakož vůbec můj postulát není nic, leč jinou jeho formulací, arci nikoli jako postulát s dvěma protichůdnými posuny (plus a minus), které se arci předpokládají, nýbrž jako postulát salda. A tak vidíme, jako ostatně často ve vývoji vědy: po uražení komplikované cesty nastává návrat tam, odkud se vyšlo, jenomže s jinými očima a jasným vědomím historie vzniku. Pochybnosti, které Engliš svého času vyslovil proti upotřebitelnosti principu hospodárnosti pro charakterisaci hospodářské vědy (Základy, str. 38, Příručka, str. 572), dají se, myslím, dosti lehko rozptýlit: Princip hospodárnosti nutně prý předpokládá vyšší hodnotný postulát. O tomto ústředním hodnotném ohnisku princip hospodárnosti nic prý nepovídá, ač ho předpokládá. Na to se dá odvětit, že nákladem je škoda, jež odpovídá postulátu jednomu, výnosem užitek, jenž odpovídá druhému (jinému); užitek a škoda (náklad a výnos) jsou tedy odvozeny z postulátů divergentních (arci v jiné účelové fázi), z nichž nalézti postulát společný není obtížné, ježto běží jen o získání bodu, ve kterém se dvě různoběžné přímky protínají. Řečený společný postulát dává směr linii, na níž leží náklad a výnos jakožto užitek a škoda a jich rozdíl jakožto čistý výnos: vše to se ujasní ostatně v dalším.

Zdá se mi, že Engliš sám pocítoval, že do vrchního postulátu musí vložit více než jen pouhý posun na linii chtění, proto též zvolil pro svůj subjektivistický postulát můj pojem volby

menší strasti, ač mohl stejně dobře volit termin bezstrastnost. V pojmu minima strasti je totiž implikována volba menší ze dvou strastí. Neboť v podstatě při každém jednání člověk má volbu mezi dvěma strastmi, totiž vykupující a vykupovanou, z nichž jednu musí utrpět. Onu podstupuje jako náklad, úspora této je výnosem hrubým. Jich rozdíl, čistý výnos subjektivní, je vrchním subj. postulátem, chtěným minimem strasti. Já jsem volky nevolky pro hodnocení musil voliti termin, jenž implikoval alternativu mezi dvěma strastmi. Engliš to učinil čistě intuitivně. Neboť bezstrastnost by dobře vyjadřovala poslední cíl, ale ničeho by nepravila o nutné oběti, o volbě atd. Čili jinými slovy: i v naší národohospodářské noetice musíme postavit požadavek tak zv. „hrubého rozpočtu“, nikoli jen čistého, jako to činí finanční věda ohledně rozpočtů nucených svazků. Tím spíše překvapuje, že Engliš toho nečinil analogicky i pro postulát objektivistický. Moje formulace „minima zla“ byla pokusem to napravit.

Subjektivním hrubým výnosem je zmenšení strasti brutto (v mé terminologii strast vykupovaná) subjektivním nákladem strast vykupující a čistým výnosem pozitivní úspora strasti. Pro objektivní postulát pak je hrubým výnosem užitek, jenž leží na linii chtěného účelu, nákladem nechtěná škoda chtěným účelem podmíněná a čistým výnosem pozitivní (plus) pohyb na linii našeho chtění. To pak platí, ať již běží ve smyslu předcházejících vývodů o peněžité čistý výnos výtěžných subjektů fyzických či právnických, ať o kterékoli akty kteréhokoli subjektu, pokud se na ně díváme objektivně, nikoli s hlediska subjektivního (i vlastní akty můžeme viděti objektivně), ať již běží o cizí péči v maligním smyslu, kde jejímu subjektu chceme nikoli prospět, nýbrž uškodit (čistým výnosem bude zde maximální čistá škoda poškozeného z hlediska zlovolného subjektu viděná jako čistý užitek) a ať konečně běží o cizí péči v benigním smyslu nebo cizí péči nucených svazků.

Nemohu sdíleti ani ostatních námitek, které Engliš svého času vyslovil proti tak zv. principu hospodárnosti. Princip ten je prý ryze formální a teleologický. Dle mého mínění to nemůže představovati žádné výtky, ježto formálnost pojmu je daná malým obsahem a velikým rozsahem. Čím větší má býti rozsah, tím menší musí býti obsah a vice versa. Chceme-li vytvořiti určitý pojem jako nejvyšší, musíme utvořiti jeho rozsah širším, než je rozsah všech jednotlivých pojmů pod něj subsumovatelných a

tím automaticky se musí obsah menšiti. Považuji právě pro hospodaření za charakteristické nikoli obsah našeho chtění (nejvyšší postulát, jak vidno, je bezobsažný), nýbrž jeho formu, t. j. postup a způsob uskutečňování chtění. (Maximum plus posunu, minimum minus posunu a tudíž největší saldo plus posunu, jež vzhází z rozdílů obou posunů předešlých.) Wagner prý definuje princip hospodárnosti maximum slasti a minimum strasti, tedy prý materielně nikoli formálně. To je arci pravda, avšak jen relativně, neboť i tento postulát je formální po té stránce, že obsahovou výplní činí strast, ale neříká, co strastí je. Tedy postulát maxima čistého výnosu může se důsledně stát nejvyšším jen zase za oběť ztráty části svého obsahu. Postulátem společným objektivnímu i subjektivnímu odvětví hospodářské vědy je tedy čistý výnos, který je jen pozitivním (per saldo) posunem ve směru naší vůle, který vyplývá z rozdílu mezi posunem chtěným a jím podmíněným, nechtěným. To je postulát nejvíše obecnější, jenž zakládá jednotnost hospodářské vědy a je společný oběma jejím odvětvím. Mohli bychom sice též v nejvlastnějším smyslu říci, že je to chtěním chtěného a nechtěním nechtěného. Tím sice materielně nic nezískáváme pro svoje poznání, ale nabyli jsme konstruktivního bodu, jímž všechno hospodářské ať již subjektivní či objektivní je charakterisováno a spjato, poněvadž v rámci hospodářských zjevů je vždy něco chtěno, ale současně i nechtěno, a zejména nám zůstane jako vědecký zisk poznání hospodářského postulátu. A právě o to přece běží. Pro ten pak je charakteristická forma (plus posun, minus posun a saldo), o níž výše bylo mluveno, jež zůstává v nejvyšším postulátu zobrazena a nikoli obsah, jak se Engliš, dle mého názoru mylně, domnívá.

Tento výsledek považuji za velmi důležitý, neboť musím přiznati, že při vši zálibě, kterou jsem měl v Englišově velmi záslužném systému hospodářské vědy, jsem pocítoval vždy vážné rozpaky, že vlastně tradujeme vědy dvě bez jakékoli spojitosti. To mne vedlo také k tomu, že jsem alespoň hledal objektivistický korrelát subjektivistického postulátu (minimum zla).

Positivní formulace Englišova objektivistického postulátu byla mi dlouho hádankou, ježto přece negativní její korrelát byl více nasnadě, dokud jsem neobjevil, že tento postulát Engliš měl již ve svých přednáškových skriptech tiskem arci

nevyšlých daleko dříve ještě, než se začal zabývatí národohospodářskou noetikou. Minimum strasti stalo se Englišovi východiskem pro jeho subjektivistickou konstrukci, pro objektivistickou však si před tím vytvořil postulát, jímž hodnotil péči státu o subjekt. Odtud ta překvapující nesouměrnost mezi oběma postuláty.

Chci zde poznamenati jen několik zajímavých konsekvencí, než přijdu k odůvodnění these zde přednesené: Subjekt chce tedy pro sebe maximum subjektivního výnosu čistého, t. j. maximum úspory strasti. Objektivně chceme maximum objektivního výnosu, t. j. maximum chtěného účelu dosíci minimem nákladu. Zdánlivě může nastati kolise, nechce-li na př. subjekt maximum peněžního výnosu v podniku, jehož je majitelem (na př. chce-li z určitých důvodů prokázat malou výnosnost svého podniku). Tím není řečeno, že nechce minimum strasti, a není řečeno, že nechce maximum objektivního výnosu, jenomže chtěným hrubým výnosem (vykupovaným účelem) nemusí tu býti maximální peněžní výnos, nýbrž něco jiného, na př. třeba maximální prodělek závodu. Onen svrchu zmíněný zedník řídí se, chtěje se udržeti v práci, nejen maximálním subjektivním výnosem, nýbrž i maximálním výnosem objektivním, jenomže tím není nejrychlejší postavení budovy, nýbrž nejpomalejší. K tomuto účelu volí nejvhodnější prostředky, t. j. minimum nákladu.

To lze vysvětliti takto: Každé subjektivní chtění, výnos, náklad, má zpravidla i objektivní reflex. (Na př.: Chci uhasiti žízeň, strast žízně — chci subjektivní výnos; chci vodu — chci objektivní výnos; vykupuji si odstranění žízně jinou strastí na př. práce — subjektivním nákladem; získávám vodu podstoupením práce — objektivním nákladem; čistý subjektivní výnos se podává z rozdílu mezi strastí vykupovanou a vykupující; objektivní čistý výnos z rozdílu mezi užítkem, jenž plyne ze získání vody na př. pro postulát zdraví a škodou z řečené práce, jež vznikne na př. vytrhnutím se ze studia pro postulát vzdělání. Tato škoda a užitek jsou arci srovnatelný teprve s hlediska postulátu „abych byl zdrav i vzdělaný“.) Objektivní výnos, náklad a čistý výnos viděný a chtěný s hlediska subjektu, odlišuji jako objektivní od subjektivního, ale také jako **objektivní autoskopní** od objektivního **heteroskopního**, t. j. viděného třetími osobami, které mi mohou podkládati jiný účel a

dle toho budou i náklad viděti jinak, a mohou míti heteroskopně moje jednání za neekonomické, kde třeba autoskopně je plně ekonomické. I objektivní „individuální“ a „kollektivní“ je dlužno rozlišovati. Tak na př. „ideál člověka“ individuální je odlišný od ideálu individua jako člena kollektivity.

Tato studie, která má býti pouze odpovědí na jistou spornou otázku teoretickou (konstrukce finanční vědy), nemůže plně řešiti ve svém rámci teoretickou otázku jinou (pojem hospodářské kvality), která o sobě je problémem toho významu, že se zarývá do samých základů národohospodářské teorie; neboť běží dle mého názoru o nic menšího, než o základní pojem vědy národohospodářské, tedy o ni samu, totiž o pojem „hospodářský“, o „postulát národohospodářský“. Je tedy nutno, abych vyhradil podrobnější zpracování zvláštní studii. Zde buďtež podány hlavní rysy odůvodnění a vysvětlení pro thesi výše uvedenou.

Dle Engliše je dáno specificum vědy hospodářské v rámci zjevů chtěných jednak obsahem postulátů (Engliš, Základy národohospodářského myšlení, str. 46 a 47; Národohospodářská příručka, str. 577), jednak jich originaritou (Základy, str. 49; Příručka, 579) oproti postulátům derivativním, technickým. Popírám správnost obou těchto kriterií.

Kdyby specificky hospodářské se dalo vyjádřiti obsahem, pak by se musil obsah „hospodářský“ lišiti od obsahu jiného, čili muselo by býti možno nalézti takový postulát, jehož obsah by byl společný všem postulátům hospodářským. Není však tomu tak. Právě naopak: Subjektivistická a objektivistická odnož hospodářská jsou tak různé od sebe, že nemají nic, ba pranic obsahově společného a důsledkem toho ani společného obsahového pojmu, který by jim vtiskl pečet „eiusdem generis“. Naopak přehradu mezi nimi činí Engliš ještě daleko neprostupnější, neprodyšnější nežli já. Jsou to dvě různé vědy, praví Engliš. Proč je tedy tradujeme společně? Společného jim není nic, než že obě pozorují zjevy jako chtěné či nechtěné. Ale není-li tomu tak i u techniky? Nedívá-li se i ona na zjevy jako účel a prostředek? Proč netradujeme s hospodářskými i technické zjevy společně? Ba, proč je nenazýváme také hospodářskými? Je zjevno, že za těchto okolností by nebylo důvodu, proč by se tak nemělo státi. Engliš byl proto nucen hledati nějakou

distinkci mezi technickými a hospodářskými zjevy, čili společnou povahu obou postulátů hospodářských. Našel ji v originaritě postulátů. To mělo arci své důsledky.

Po stránce subjektivní nebylo a není při důkazu potíží, neboť vše chtěné je nutně chtěno ke zmenšení subjektivní strasti, což jsem dovodil svého času z analýse samého pojmu vůle, a tudíž všechny postuláty ústí v originárním postulátu subjektivním.

Ale pro objektivní postuláty je tomu již jinak. Máme nej-různorodější postuláty: je chtěno na př. déšť, je chtěno dobytče, je chtěno vychování jiného lidského tvora svěřeného naší péči atd. Co naléztí společného? Engliš našel konečně jednu kategorii zjevů, kde společný postulát je možný, totiž v rámci cizí péče a ten nazval ideálem člověka. Ale arci, jak jsem ukázal, i zde, pokud neběží o nucený svazek, je chtění směsí heterogenních postulátů, a je tedy nutno dívat se na „ideál člověka“ jako na poznávací princip a tudíž postulát vně b e z o b s a ž n ý. To arci zaráží tam, kde cele specificum vědy hospodářské je vybudováno na o b s a h u postulátů. Ale budiž! Postavením jednoho objektivního postulátu hospodářského není však řada objektivních postulátů vyčerpána. Kam zařaditi ostatní, jež stojí mimo „ideál člověka“? Zbývala dvojí možnost: buď říci, že spadají ostatní pod subjektivní postulát, nebo, že nejsou hospodářskými vůbec, nýbrž jinými, ježto totiž tam, kde není vůbec řeči o cizí péči, je postulát „ideálu člověka“ vyloučen. Nezbyvalo tedy než: buď redukovati je na postulát subjektivní nebo vyloučiti z postulátů hospodářských. Ukázal jsem na příkladu zahradníka, zedníka a akciové společnosti, že cizí postulát možno prohlásiti za neekonomický (ale přece hospodářsky relevantní), ač je subjektivně ekonomický, t. j. hovicí minimální subjektivní škodě. Z toho plyne, že lze určité derivátní postuláty hodnotiti hospodářsky i objektivně, tedy, že hospodářskými a objektivními jsou, i když je nelze „subjektivně“ hodnotiti s hlediska jiné osoby. Nelze-li je tedy zařaditi pod subjektivní postulát, zbývala tedy pouze cesta druhá, t. j. vyloučit je z rámce postulátů hospodářských. To Engliš učinil, prohlásiv všechny postuláty objektivní neoriginární, tedy derivativní, jakožto nesubsumovatelné pod postulát ideálu člověka, za postuláty technické.

Je tomu tak? Uvidíme! Engliš uvádí ve stati „Hospodářství a technika“ (Základy, str. 73) příklad: „Stavba je technicky proveditelná, hospodářsky nemožná.“ Je tedy zřejmé, že stavba byla posuzována a hodnocena sice technicky, ale i hospodářsky. Ale hned praví několik řádek dále: „Nespadá-li hospodářský a technický postulát vjedno a je-li hospodářský postulát vždy originární a nejvyšší, je technický postulát vždy derivativní a proto speciální“ *). Jak se to rýmuje? Stavba přece není originárním postulátem, měla by být tedy výlučně technickým postulátem a přece je hospodářsky posuzována a za hospodářskou kvalifikována. Nebo snad, stává-li se neekonomickou, t. j. na př. příliš nákladnou, stává se postulátem technickým? Což je „nehospodářský“ souznačné s „mimohospodářským“? Pak by hospodářská kvalita byla otázkou kvantitativní. Nebo je stavba hospodářsky hodnocena s hlediska minima strasti? Či? Nebo snad s hlediska ideálu člověka? Řekl-li jsem o shora jmenovaném zahradníku a zedníku, že jedná neekonomicky, hodnotil jsem snad řečený derivativní postulát technicky?

Není tomu tak. Mám za to, že nemohu piliře, na nichž spočívá pojem „kvality hospodářské“ (totiž obsah a originalitu) nechat nedotčeny. Věc se má takto: Engliš přehlédl, že technik se dívá na zjevy pouze jako na prostředek a účel, t. j. na určitý zjev (prostředek) jako schopný přivoditi zjev jiný, jenž je chtěn (účel). Pro technika je prostředek vždy chtěn, je proto vždy užitečný, nikdy škodlivý. Naproti tomu se dívá hospodář na týž prostředek jako na náklad a na účel jako na výnos. To arci není možno s hlediska téhož postulátu, nýbrž jiného nadřazeného; ale proto nadřazený se nestává ještě originárním.

Jak se tedy stává z postulátu technického postulát hospodářský? Tím, že se napřed vztáhne (uvede v relaci) ku postulátu jinému souřadnému (koordinovanému, nikoli nadřazenému), s jehož hlediska se prostředek jeví jako nechtěný, jako škoda. Zalévá-li zahradník květiny (zalévání =

*) Zcela odlišný názor na rozdíl mezi technikou a hospodářstvím má Liefmann. (Grundsätze, 1923, str. 322 et ss.) Avšak i jeho názor mám za mylný, jak jinde mimo tuto práci chci ukázati.

prostředek, krásný květ = účel) stává se zalévání „nechtěným“ s hlediska postulátu okopávání stromů a jiných prací zahradnických, ježto zalévání ubírá čas, jenž je chtěn pro ostatní práce, nebo nechtěným proto, že voda, jež se upotřebí pro zalévání, je chtěna pro jiné upotřebení, nebo že práce zahradníková stojí peníze atd. Prostředek onoho se stává škodou postulátu tohoto. Nákladem se stává teprve s hlediska postulátu třetího, oběma koordinovaným nadřazeného, s jehož hlediska je zmíněný prostředek nechtěným nákladem, zmíněný účel však chtěným výnosem, čili náklad pak škodou, výnos užítkem s hlediska téhož (nadřazeného) postulátu. Arci náklad a výnos, škoda a užitek nejsou synonymy, neboť náklad a výnos musejí odpovídati prostředku a účelu v podřazené účelové fazi, což neplatí pro škodu a užitek. S hlediska postulátu krásné zahrady stává se čas věnovaný zalévání nákladem (škodou), květina výnosem (užitkem), oboje, náklad i výnos srovnatelnými prvky.

Engliš byl sveden dle mého názoru ze správné cesty tím, že právě náklad považuje za chtěný vzhledem k výnosu. „Práce o sobě je nechtěna... je subjektivní škodou. Chtěnou je vzhledem ke svému účelu zažehnati strast větší. Vzhledem k tomu účelu je nákladem“ (Základy str. 90). „Náklad je škoda, avšak chtěná k vykoupení vyššího užitku, jenž je výnosem“ (str. 43, Základy: Správně by měl tento pasus vlastně znít takto: Náklad je nechtěn vzhledem k výnosu, ale je chtěn jako prostředek pro určitý účel, t. j. je nechtěn hospodářsky, chtěn technicky). A právě náklad je nechtěn v té účelové fazi, kdy na něj pohlížíme hospodářsky, t. j. vzhledem k výnosu; neboť kdyby byl chtěn, proč bychom jej chtěli a to právě hospodářsky snižovati?

Hospodářský postulát je tedy charakterisován tím, že hospodář posuzuje současně na téže linii škodu i užitek, na něž se dívá jako na náklad, ježž chce snížit, a výnos, ježž chce zvýšit, aby docílil, jak shora ukázáno, maximum čistého výnosu. Tento vrchní postulát dá se též formulovati negativně jako postulát menší škody zedvou, jež odpovídají z hlediska nižší účelové fase dvěma divergujícím postulátům, které ve fazi účelové ještě nižší odpovídají prostředku a účelu. Náklad, výnos a hodnotící účel se nalézají na téže linii účelové: čili náklad a výnos jsou užítkem

a škodou s hlediska onoho účelu, jenž je vzájemně odvažuje a srovnává.

Dle tohoto rozboru je „**hospodářské**“ charakterisováno tím, že současně vzhledem k nějakému účelu něco je nechtěno (náklad) a jiné chtěno (výnos), že je chtěno minimum onoho (stlačití náklad), maximum tohoto (zvýšití hrubý výnos) a tudíž maximum rozdílu, čili možno říci: že „**hospodářské**“ je postulát onoho účelu, s jehož hlediska se jeví náklad jako nechtěná škoda a výnos jako chtěný užitek. **Náklad** pak je škodou na oné linii účelové, na níž výnos je užitek. Analogicky platí i pro výnos.

Kvalita hospodářská získává se tedy zvláštním způsobem pozorovacím, jenž je dán hospodářským postulátem, t. j. tím, že si nejen uvědomujeme chtěnost účelu jako technika, nýbrž i chtěnost prostředku pro jiné účely; neboť velkou většinou nechtěnost nákladu nevyplývá z nechtěnosti o sobě (byť to byla i strast na př. práce), nýbrž ze chtěnosti pro jiné účely. Proto hospodářské nazírání je generálnější oproti singulárnímu technickému, které vidí jen jeden cíl, totiž svůj technický účel. Technik nezná „nákladu“, jenž je pojmem národohospodářským. Můžeme po té stránce říci v trojickém smyslu, že caesarové a děti se dívají na svět pouze technicky (neznají nákladu, znají jen své: já chci).

Tímto řešením mám za to, že jsou veškeré rozpory odklizeny, moje námítky potvrzeny. Hospodářský postulát nelze hledati v obsahu (v čemž vidím kořen omylu), nýbrž v něčem, co je společného všem postulátům objektivním, ale také i subjektivním po stránce hospodářské. To „něco“ je pak pojmově (nikoli obsahově) jim všem nadřazeno. Tím „něčím“ pak není obsah, nýbrž forma. Ukázal jsem, že obsahové řešení nevedlo k cíli, a že proto hledán jiný společný pojmový znak a nalezen v „originaritě“. I ta však neuspokojila. Každý jakkoli derivativní postulát objektivní (nejen tedy originární) může se státi hospodářským, je-li jen svému „technickému“ nadřazen s patričným zabarvením. Engliš blížil se pravdě, tvrdě, že technický postulát je derivativní, ale nenašel ji pro mylnou domněnku, že každý hospodářský je nutně originární. Arci derivátní povaha technického po-

stulátu není, jak se Engliš domnívá, absolutní, nýbrž relativní vzhledem k nadřazenému hospodářskému. Proto lze ke každému technickému uvedenou cestou najít hospodářský nadřazený; ke každému hospodářskému podřazený (derivát) technický.

V rámci hospodářských postulátů není arci závady dělati distinkce obsahové ve smyslu Englišovy noetiky.

Zbývá tedy otázka: Kde zůstane aplikace Englišova postulátu „ideálu člověka“ a jeho jiné formulace „minima zla“? Dle mého mínění pouze pro rámec činnosti nucených svazků, arci jako materiální (obsahový), nebo lépe řečeno, materielnější derivát objektivistického postulátu maximálního „objektivního čistého výnosu“. Neboť při cizí péči individuální není „ideál člověka“ pravidelně postulátem, nýbrž jen někdy, ježto je možný i postulát opaku. Při objektivistickém výkladu jiného snažení hospodářského je aplikace jeho pojmově vyloučena. Nucené svazky jsou však povolány k tomu, aby své hospodářské snažení vpravily do rámce zájmů cizí péče.

B. Kritika aplikace mého vrchního pojmu.

1. Ohledně prvního základního problému finanční vědy. (Postulát minimálního zatížení celku.)

Nejdříve musím předeslati několik kritických výroků Englišových, aby bylo patrné, že mu nepokládám zamítavého úmyslu ohledně mého východiskového postulátu, jehož neměl.

Postulát minimálního zatížení celku je prý „nesrozumitelný“ (str. 88): „Mluvíti se stanoviska celku o relativně nejmenším zatížení vzhledem k užítku výdajovému a mítí za to, že zatížení relativně klesá, stoupá-li užitek z výdajů, je logicky nemožné...“ „Je samozřejmé, že v celku musí býti objektivní výdajový užitek větší než objektivní škoda z kontribučního útisku.“ A na konec odstavce: „Ale to vše plyne z postulátu ideálu člověka a národa...“

Postulát můj by byl dle toho nesrozumitelný, důsledky jeho samozřejmé (t. j. patrně každému evidentně vyplývající), a konečně nijak nový, ježto to vše vyplývá z ideálu člověka. Jak jsem již v úvodu naznačil, odpovím na tyto kritické poznámky po řadě a připojím k nim ještě doklad

o důležitosti a správnosti své these, poněvadž, třebaž bylo něco nové, nemusí to být ještě důležité a správné.

Mluví-li Engliš o nesrozumitelnosti, pak má patrně na mysli to, co uvádí jako doklad toho a co shora cituji. Nevím však co ho k tomuto závěru vedlo, neboť jsem nikdy něco podobného pro celek netvrdil. Tím, myslím, argument o nesrozumitelnosti odpadá, neboť ostatek můj východiskový postulát jistě asi za nesrozumitelný nepokládá, nýbrž v jistém směru, jak z citace vyplývá, dokonce za „samozřejmý“.

Promluvím nyní o stavu, v jakém jsem finanční vědu našel, když jsem se počal zabývatí finanční noetikou, a o datech, jež mi byly k dispozici z badání mimovlastního, tedy cizího. Z toho se ukáže, jak dalece mohly býti výsledky mojí práce v tomto směru „samozřejmé“, co bylo na nich nového a původního, ale také, jak dalece byla změna mnou zavedená důležitá. Otázce správnosti dostane se nepřímého dokladu na konec.

Dříve se tvrdilo, že nucený svazek musí na rozdíl od subjektů soukromohospodářských napřed si zjistiti úhrn svých vydání, aby dle toho si stanovil výši svých příjmů. Na otázku, kolik se má celkem na veřejných dávkách vybrati, odpovídalo se tedy: „Tolik, kolik je třeba ke krytí veřejných potřeb.“ Tato odpověď zřejmě předpokládá „veřejné potřeby“ jako něco daného. Neušlo-li však tazatel, že „veřejné potřeby“ jsou podobně pružnými jako subjektivní potřeby u soukromého subjektu hospodářského a tázal-li se tedy dále, kolik těch veřejných potřeb by se mělo z jich úhrnu krýti, aby se tak zjistila celková suma kontribučního utlačení poplatnictva, zněla odpověď: „Krytí je pouze nutné veřejné potřeby,“ při čemž se zřejmě přehlíželo, že pod tímto pojmem se vlastně musily rozuměti potřeby pouze nejnужnějši, totiž nutné vzhledem k oněm, jež jsou méně nutné, čili jinými slovy: stanovilo se pořadí potřeb, v němž se úkoj měl prováděti, čili směrnice. To snad by stačilo v hospodářství soukromém, kde se vedle směrnice zpravidla předpokládá prakticky absolutní mez pro úkoj potřeb v nepřekročitelném rámci peněžních daných důchodů (to však ani zde není přesné, ježto vždy stává teoretická, někdy i praktická možnost důchody rozšířiti), dokonce však už to nestačí u nuceného svazku, který si mez tuto má (alespoň teoreticky) sám určití.

Finanční věda nepodávala tudíž žádného postulátu formálního, jenž by byl finanční správě vodítkem a tak se ponechávalo ostrovtipu finančního ministra, aby intuitivně vycítil, jaké meze má dodržeti, nezastávala-li hledisko přímo fiskální. Nanejvýše dostávalo se mu od finanční vědy direktiv v podobě t. zv. různých daňových zásad (národohospodářských, finančních atd.), jež nemohou určovati míru celkového zatížení proto, že platí většinou jen pro repartiční klíč (daň spravedlivá, všeobecná), nebo vytyčují mez daňového zatížení jen negativně (na př. tím, že daň nemá se dotýkati substance svého pramene), nebo proto konečně, že, jak jsem již jinde dříve ukázal, vyvozují své postuláty z principů, které jsou finanční vědě hetero- nikoli homogenní. Konečně mohou se daňové zásady týkati jen daní, nikoli celkového břemene poplatného.

Jiná metoda hledající, kolik je celkem vybrati, spočívala ve snaze určití maximum možného daňového zatížení, v jehož rámci se skutečně zatížení mělo pohybovati. Takovou byla dle mého domnění i metoda Englišova hledáním t. zv. subjektivní a objektivní nosnosti. To jsem soudil a musil souditi nikoli, jak se domnívá Engliš, jen z jeho terminu „nosnost“ a „snéstí“ (jeho kritika: str. 103), nýbrž i z tenoru článků „Otázky a názory“ (str. 324—335), ale hlavně také z jeho publikace v Handbuch der Finanzwissenschaft, kde na str. 319 praví výslovně: „die äußerste Grenze der möglichen Belastung und Tragfähigkeit der Bevölkerung muß stets und bei der Festsetzung der Ausgaben von vornherein ins Auge gefaßt werden.“ To přece je očividné maximum celkového zatížení, které se zde užívá synonymně s „nosností“. V té době již měl Engliš vypracovány svoje pojmy nosnosti, a tudíž závěr byl nasnadě, že nosností hledá maximum zatížení. Leč jsou i jiná místa: ve článku „Je progresse při výnosových daních fiskalismem“, Nár. obzor, 1927, č. 3, str. 134: „Daně konec konců odčerpávají... důchod i výnos a jde o to, jak daleko lze v celku i jednotlivé dani jíti.“ (Tedy zase celkové zatížení.) Konečně ve článku, na nějž nyní odpovídám, popírá sice, že by hledal nosností maxima a praví str. 105: „Rozdíl“ (sc. mezi mou zdatností a jeho nosností) „nespočívá v tom, v čem jej Loevenstein hledá, totiž že bych hledal mez pro maximální zdanění (ač i to je nejen pro úhrnné daňové břemeno, nýbrž i pro jednotlivou

daň nutno)...“ Tedy ještě v tomto posledním článku popírá sice Engliš, že nehledá nosností maxima zatížení celku, ač dle citovaného německého článku jsem musil tak míti za to, ale trvá na nutnosti hledání maxima celkového zatížení, a připouští tedy možnost jeho nalezení.

Schůdnost této cesty popírám vůbec. Není žádného absolutního maxima celkového zatížení. Je jen relativní jeho výše možná, a ta se zjišťuje tak, že zatížení jako zlo vykupující může stoupnouti až do výše zla vykupovaného; do té výše však také stoupnouti musí: čili obě zla se musí ve smyslu mé konstrukce vyrovnávat. Zrovna tak jako by bylo absurdní, hledat maximum strasti vykupující u subjektu, tak je i nemožné hledat maximum celkového zatížení. Není než relativního, jež je dáno výší (intensitou) strasti vykupované. Za války nebude téměř žádných hranic pro veřejné břemeno, u bohatého státu bude jiné než u chudého atd.

Je vidno, že ani touto metodou nelze zjistit úhrnné výše poplatného břemene. Opustil-li Engliš úmysl pojmem nosností hledati maxima celkového zatížení, jak tomu svědčí poslední článek jeho z listopadu (o t. zv. daňových zásadách), pak to s povděkem vítám.

Na tomto stupni vývoje byla finanční věda, kdy jsem se počal zabývatí jejími problémy. Engliš má za to, že jsem svoji konstrukci odvodil úplně z jeho národohospodářské noetiky, ba má vyvozené důsledky za samozřejmé. Tato domněnka je mylná. Z jeho noetiky odnesl jsem si pouze snahu, abych i pro finanční vědu vybudoval soustavu teleologickou a dal jí též jediný vrchní postulát. (Ačkoli tato snaha byla jediným konstruktivním kamenem, jež jsem od něho přejal, odmítá ji nicméně také ještě, a to tím, že proti mému jedinému vrchnímu postulátu chce postaviti dva souřadné, t. j. nosnost osobní a věcnou a možnost jediného hlediska popírá.)

Bohužel jeho vrchní postulát objektivistický ideálu člověka neukázal se mi vhodným instrumentem pro moje řečené snahy, poněvadž v sobě chová jen jednu linii (směrem k ideálu) a z ní mi nechtělo vyplynouti nic pro finanční vědu. Naproti tomu se mi ukázala velmi plodnou konstrukce, jež mi dovolila pohlížet na stát jako na analogii subjektu-individua. K tomu nebylo třeba noetiky ve smyslu Englišově. Plodným se

ukázaly dále úvahy subjektu o subjektivních strastech, k nimž opět jsem neměl zapotřebí jeho noetiky, ježto konstrukci strastí jsem měl vybudovánu již předtím, než on se jimi počal zabývat. Přenechávám ostatně soudnosti každého, zda bylo spíše lze dojít ke konstrukci menšího zla z analogie subjektu, jež hospodářsky uvažuje a volí menší ze dvou strastí, nebo z pojmu ideálu člověka, jež obsahuje vlastně jen jedinou linii směrem k ideálu. Původně jsem měl za to, že se minimum zla s ideálem člověka pojmově vůbec nekryje a teprve ex post jsem našel, že zde vlastně běží o týž pojem, jenom jinak formulovaný. K tomu však, aby mne „minimum zla“ dovedlo k cíli, musil jsem si, jak již naznačeno, konstruovati analogii státu se subjektem, t. j. přebudovati si úplně konstrukci státu, který totiž mně býval tradován jako právnická osoba samostatná, odlišná od vlastních občanů; proto byl příjem z veřejných dávek pro něj (s hlediska jeho) dobrem, (poplatnictvo bylo vedlejší). Byl to přežitek z dob, kdy král byl státem (*l'état c'est moi...*), kdežto zá si konstruoval stát jako kolektivitu poplatníků, jichž vydání na veřejná břemena je zlem i pro stát (ačkoli se stávají jeho příjmem), kdežto vydání státu na veřejné služby dobrem (ač jsou jeho vydáními). Pak se ari dala provésti plná analogie se subjektem fysickým a jeho subjektivními strastmi a tuto analogii jsem uvedl též hned při první publikaci své konstrukce.

Srovnávání objektivního zla vzniklého daňovým útlakem a úspory zla (užitku) dané službami nuceného svazku je tedy konstruktivní myšlenkou mou, která mi nikdy nemohla vyplynouti z pojmu ideálu člověka, nýbrž vznikla teprve z řečené konstrukce státu, jako kolektivní analogie individua, a jeho strastí. A jako mi nebylo třeba Englišovy noetiky k zbudování konstrukce subjektivních strastí u člověka, jež uvažuje o hospodářském jednání pro případ určité změny, tak jí nebylo třeba ani zde. Uznávám ari za velký zisk pro vědu, že toto včlenění možné je a uznávám jako zásluhu Englišovu, že jednotné pozorovací hledisko do hospodářských věd zavedl.

Zmínil-li jsem se o této genesi pojmu relativního minima zatížení celku (který zde nebudu vysvětlovati, předpokládaje jej jako známý), pak jen proto, abych ukázal:

1. že naléztí ho bylo vědecky důležité, ježto zde nebylo formálního principu pro zjištění celkového poplatného břemene,

2. že to nebylo samozřejmé tedy evidentně plynoucí z postulátu ideálu člověka, předně proto, ježto jsem ho nepoužil (nýbrž analogu úvahy subjektu hospodářického, která byla mým duševním produktem z doby předchozí), a dále proto, že ani Engliš nevedl pojem ideálu člověka, ač byl jeho otcem, k nalezení zmíněného principu, ač, kdyby to byla konkluse evidentní, byl by musil k němu ihned a automaticky dojít místo ke hledání nebo alespoň připouštění maxima, jež nemohlo vésti k cíli,

3. že to bylo novum, o čemž svědčí ličená genese celé konstrukce, ale také to, že přede mnou nikdo této formulace nepoužil.

Otázku správnosti této konstrukce, myslím, nemusím dokazovati, neboť všechny důsledky, ke kterým jsem dosud došel, se mi plně osvědčily. Také dosud mi nikdo nedokázal, že se mýlím. Naopak nepřímým důkazem, že moje konstrukce je úplně správná, je fakt, že Engliš ve svém posledním článku z listopadu v Nár. Obzoru „O t. zv. daňových zásadách“ ji vlastně plně již akceptoval, neboť by i považoval svoje některé termíny za vědecky vhodnější a proto moje pozměnil, pojmy nechal úplně nezměněny, ježto patrně je uznal za úplně správné. [To platí tam, kde mluví o větší a menší škodě, kde já o větším a menším zlu. Kde já stavím proti zdatnosti individuální zdatnost kolektivní (učinil jsem tak naposled: Výnosové daně... atd., str. 141), staví on proti nosnosti speciální, nosnost generální. Jeho pojem nosnosti osobní se úplně kryje s pojmem mé zdatnosti poplatné. Jediný rozdíl jsem dříve viděl v tom, že hledá jím maximum, což on popírá. Druhý rozdíl „toto coelo“, jež on vidí, totiž, že jeho pojem je objektivní, kdežto můj prý subjektivní, dle mého mínění neexistuje, ježto míním ukázati, že je taktéž objektivním. Jinak arci by bylo, kdyby se rozhodl dát mu charakter pojmu podřazeného. Leč o tom ve stati pozdější.]

Nemohu tedy naléztí žádného rozdílu pojmového ve své konstrukci a analogické konstrukci jeho v citovaném článku, pokud jde o zjištění úhrnného břemene poplatného a považuji to za plnou verifikaci konstrukce své s jeho strany. Lišíme se pouze v názorech na repartiční klíč, o němž se bude jednati v dalším.

Ke konci této stati musím ještě reagovati na kritickou po-

známku Englišovu, která se týká také aplikace mého vrchního pojmu, pokud běží o stanovení celkového břemene poplatného; je však podle mého mínění významu podřadného a proto ji kladu zde na konec.

Engliš cituje slovné znění mého postulátu, že totiž: „srovnávám za účelem zjištění celkového břemene objektivní zlo, jež kolektivitu ohrožuje (nemoci atd.) s objektivními obětmi (zlem), jež jí způsobím kontribucí,“ a kritizuje moji poznámku, „že úkolem finanční vědy je znáti minimální nutné vydání... .. relevantní je arci pouze výše výdajů, neboť účel jich nezajímá finanční vědu, nýbrž národohospodářskou politiku“ a pokračuje: „Nezajímají-li finanční vědu účely, jak je možno stanovit, zda zlo finanční vyvažuje prospěch mimofinanční?“ a dokonce konstruuje rozpor mezi mými výroky těmito slovy: „Jestliže Loevenstein na jedné straně prohlašuje, jak jsme právě uvedli, že účely výdajové finanční vědy nezajímají, tvrdí, že finanční věda hledá relativně nejmenší oběť pro celek, to znamená, vzhledem k velikosti zla, jež by poplatnictvo ohrožovalo. kdyby veřejný svazek své úkoly nemohl vyplnit pro nedostatek peněžních prostředků“. Tedy přece je zase úkolem finanční vědy znáti výdajové účely a ohodnotiti je jako zlo...“ atd.

Zde, mám za to, neprávem Engliš zaměňuje úkoly finanční správy a finanční vědy. Úkolem vědy přece je stanovit jen formální princip, jímž se finanční správa má řídit. Teprve tu zajímají účely, aby porovnala obě zla. Což pak musí národohospodářské teorie se zeptati subjektu, co to je strast, aby stanovila formální princip, že člověk volí vždy strast nejmenší? Běží o nedorozumění, které mne proto překvapilo, ježto na místě samém jasně to vysvětluji: „Je vedlejší pro finanční vědu, že finanční ministr musí znáti účely... posouditi je, dělati škrty atd.“

2. Ohledně druhého základního problému finanční vědy. (Postulát minimálního zatížení jednotky.)

První komplex námitek Englišových, pokud se týče aplikace mého vrchního pojmu finanční vědy, vztahoval se k celému zatížení poplatného tělesa, tedy ku první části mého vrchního pojmu: relativnímu minimu zatížení poplatného celku. Druhý komplex, jímž se nyní budu zabývati, týká se

repartice celkového zatížení, tedy druhé části mého vrchního pojmu, t. j. relativního minima zatížení poplatné jednotky. Proti tomuto repartičnímu klíči soustředil Engliš hlavní oheň svých námitek. Předně prý proto, že vnáším do své konstrukce předpoklady subjektivní strasti (*a*), dále proto, že z minimality celkového zatížení nevyplývá prý relativní minimum zatížení (paritní zatížení) poplatné jednotky (*b*), dále proto, že můj repartiční klíč to je, jež implikuje nutnost mého zamítavého postoje ku progresi výnosových daní (*c*), a konečně zřejmě proto, že můj repartiční klíč vede ke konsekvencím pro obor mimodaňového zatížení, jež Engliš považuje za neudržitelné a nemožné (*d*).

Všimneme si těchto námitek v pořadí, jak byly právě uvedeny.

ad *a*) Předpoklad subjektivní strasti — objektivní škoda.

Ohledně předpokladu subjektivní strasti praví Engliš toto *): „Loevenstein formuluje tento postulát jako relativní nutné minimum zatížení poplatného celku i jednotky. Uvidíme, že použití této formulace spočívá na stálém přeskakování mezi subjektivním a objektivním smyslem zatížení jako zla, ačkoliv východiskový postulát minima zla je veskrze objektivní.“ Ačkoliv Loevenstein uznává, že princip minima strasti nelze uskutečňovati cizí vůlí, činí tak přece a pomáhá si předpokladem. O subjektivní strasti lze předpokládati vše a nic, poněvadž není vně a objektivně vůbec vyjadřitelná a měřitelná. Jak tedy by mohl stát repartovatí daně podle takového měřítka? Ztratil by každé vodítko pro objektivní posouzení. Vše by se dalo odůvodniti předpokladem, vskutku ovšem nic. Nemůže-li cizí péči býti uskutečňován princip minima strasti, nemůže tento princip býti ani vodítkem pro ukládání daní. Princip minima strasti je poznávacím principem pro jednání jednotlivce, nemůže býti pojmově poznávacím principem pro výklad státní péče. Sem do této stati po stránce systematické spadá konečně i pasus, ve kterém Engliš kritizuje moje pojetí, že nucený svazek se snaží obšťastňovati subjekty spada-

*) Progr. u výnosových daní, str. 86.

jící pod jeho péči, neboť předpoklad strasti ústí do předpokladu bezestrastnosti, jako pojem „objektivní škody“ do ideálu člověka.“ Činí tak slovy, str. 84: „Loevenstein tedy praví, že stát sleduje objektivní ideál člověka a společnosti (ať se formuluje pozitivně či negativně), nemůže lidi obšťastňovat, ale že tento objektivní ideál sleduje přece proto, aby lidi obšťastňoval; dělá prostě to, o čem předpokládá, že učiní lidi šťastnými, tedy krátce stát lidi obšťastňuje podle své metody, což uznává Loevenstein i já logicky za nemožné. Buď totiž zařizuje stát svůj společenský ideál tak, aby lidi obšťastnil a pak je prostě obšťastňuje (to popírá Loevenstein sám, že je možné); anebo staví svůj ideál nezávisle a pak nelze říci, že občany obšťastňuje. Ale pomocí si rčením, že stát sleduje sice objektivní ideál, ale že předpokládá, že to, co činí, lidi udělá subjektivně spokojenými, je vědecky nemožné. Je to nemožné logicky, je to však nemožné i metodicky. Neboť sleduje-li stát určitý ideál člověka a společnosti, je to postulát ústřední, z něhož plyne veškeré sociální hodnocení, a kdybychom nad tento ústřední postulát, který, jak Loevenstein sám zdůrazňuje, se týká společnosti jako celku, postavili postulát subjektivní spokojenosti milionů, co bychom metodicky získali? Pranic. Jaké důsledky plynou Loevensteinovi z této „nadstavby“ pro jeho zlo? Co je vůbec zlo v jeho smyslu, když mluví o minimu zla jako objektivním postulátu národohospodářském? Je to snad to, co činí lidi nespokojenými? Pak by to přestal býti objektivní postulát! Musí to býti to, co činí lidi a společnost horšími.“

Mohl bych chápat, že Engliš vidí v mé konstrukci logickou trhlinu, kdybych skutečně, jak Engliš mi imputuje, přeskakoval mezi objektivním a subjektivním smyslem zatížení jako zla. Ale myslím, že nedorozumění je již v těchto slovech, neboť zlo nemá u mne nikdy subjektivního smyslu, a také pravím (ve článku: Finanční věda v rámci národohospodářské noetiky) výslovně: „že předpokládaná strast je to, co objektivně můžeme nazvat zlem.“ Nepřeskakuji tedy, nýbrž jen srovnávám předpokládanou strast (zlo) s jiným zlem objektivním. Oba pojmy jsou objektivní a tedy srovnatelné. K důkazu o objektivnosti předpokladu strasti se ještě vrátím. Leč ani poznámkou, že lze předpokládat vše a nic a že měřím neměřitelným, nemá pravdu; měl by ji, kdyby mohl míti za to, že mluvím o subjektivismu v onom smyslu, ve kterém jsem si svého času kon-

struoval subjektivní strasti, tedy o oné souhře nesčetného množství pocitů, jež jako motivy nechají subjekt brzy plakat, brzy se smát, se zlobit, milovat, nenávidět, být lakomým, štedrým atd. Pak arci taková konstrukce by byla jasnovideckou a nikoli vědeckou. Ukáží, že nejen jsem subjektivismus při své konstrukci tak nepojímal, nýbrž že ani objektivně nebylo lze tento můj subjektivismus tak interpretovati.

Mohl bych prostě se omeziti na podání důkazu, že Englišova „objektivní škoda“ (moje zlo) a předpokládaná strast jsou jedním pojmem a tudíž veškeré výtky, které byly vysloveny proti mému pojmu, zcela automaticky by vyvstaly i proti pojmu Englišovu. Mohl bych v důsledku toho přenechati Englišovi vyvrácení námitek jím vyslovených. Ale neučiním toho, ježto by řečené námitky proto, že by jich bylo použito proti jich autoru, nepozbyly ještě automaticky platnosti.

Pokusím se námitky Englišovy rozložiti na několik základních otázek a zodpověděním jich dokázati, že nucený svazek nejen chce a musí chtíti oblažovati své občany, nýbrž, že tento předpoklad je zcela pravděpodobně splnitelný. Ukáže se na konec, že této práce se podjímám nejen ve prospěch přípustnosti svých pojmů, nýbrž i Englišových.

Zmíněné otázky jsou tyto:

- a) Lze vůbec vnášeti do vědecké úvahy předpoklady?
- β) Chce nucený svazek subjekty své péče obšťastňovat?

Je důležité položiti si tuto otázku na prvním místě a nikoliv onu, zda je možno je obšťastňovat. Poukazuji v té příčině na rozdílné pojetí Englišovo právě citované, který staví na rovno, zda stát chce lidi obšťastňovat, či je obšťastňuje skutečně a z toho konstruuje výše citovaný rozpor v mých výrociích. („Sleduji ideál..., nemůže lidi obšťastňovat, ale sleduje... ideál přece, aby obšťastňoval.) Nemohu ani dosti zdůrazniti, jak veliký je rozdíl mezi výrokem Englišovým mi imputovaným, že stát oblažuje své občany a mým skutečným tvrzením, že stát je chce oblažovati. Rozdíl ten je totiž vědecký, nikoli snad prakticky relevantní. Vědecky proto, že úkolem národohospodářské teorie i finanční vědy je vysvětlovat, proč jednotlivec či nucený svazek jedná tak a ne onak. Vysvětlení se podává z jich chťění, tedy z postulátů, nikoli z jich proveditelnosti. Ukáže se,

že kdyby pojem Englišovy škody objektivní měl předstoupiti před soudní forum, jež by chtělo posuzovati uskutečnitelnost a proveditelnost postulátu minima škody, Engliš první by podal námitku nepřislušnosti. Poukáží k tomu na svém místě.

Jiná otázka je, zda takový vědecký výsledek je také prakticky upotřebitelný. Tato otázka, totiž dosažitelnosti chtěného, je otázkou druhého řádu; může však býti řešena (pravděpodobností) a bude řešena v odstavci sub γ). Otázkou prvního řádu (vědním cílem finanční vědy) zůstává však dotaz po vysvětlení toho, co nucený svazek chce.

Jako důsledek zodpoví se automaticky i dotaz, zda nucený svazek musí předpokládat u subjektů své péče určité strasti, tedy reperkusí určitých zjevů na jich subjektivní spokojenost, jako *conditio sine qua non* obšťastňování. Veškeré tyto odpovědi budou však odvislé od toho, zda pojem ideálu člověka je pojem originární, t. j. dále nevysvětlitelný či derivativní, t. j. plynoucí z postulátu dalšího, jemu nadřazeného.

γ) Je takový předpoklad obšťastňování nejen chtěný, nýbrž i možný? Zodpovězení této otázky bude *punctum saliens* pro Engliše, který takový předpoklad prohlašuje za logicky a metodicky nemožný, a také za neplodný. Striktně vzato, dlužno se ptáti: je obšťastňování nejen chtěno, nýbrž i možno? Neboť je-li chtěno, je předpoklad nikoli možný, nýbrž nutný, jako *conditio sine qua non*.

δ) Jak dalece se liší pojem Englišův škody objektivní od pojmu předpokladu strasti?

ϵ) Proč nebyl přímo zvolen termín „škody“, bylo-li před tím prokázáno, že i pojem předpokládané strasti není subjektivní, nýbrž objektivní a jeví-li se tudíž oba termíny jako slovní dva výrazy pro týž pojem?

Zodpověděním těchto otázek, myslím, že veškeré Englišovy pochybnosti budou rozptýleny. Přistupuji k odpovědím:

Ad α) Mám za to, že předpoklad ve vědě, t. j. položení *these*, ze které chceme něco vyvozovati, byť by se i nekryl plně se skutečností, je přípustný. Je dvojího druhu: buď se jím vylučují rušící vlivy za tím účelem, aby se mohly izolovaně pozorovati ony, jež mají býti předmětem šetření (předpoklad povahy negativní, jenž má povahu experimentu ve vědách přírodních, na př. Thünenův izolovaný stát) nebo se pozitivně přijímají jako skutečné jevy, které jsou pouze pravděpodobné.

Tak Englišův „předpoklad rovné škody“ tam, kde se vydaňuje stejný obnos, je pouze pravděpodobný, ač od skutečnosti neméně vzdálený než „předpoklad strasti“. Na př. ponecháním existenčního minima nechci odkrytí existenční potřeby a tedy působiti velikou škodu a právě tohoto obnosu bude použito k utrpění škody alkoholem, nikotinem atd. Leč to není výtkou proti Englišovu předpokladu, nýbrž jen argumentem ve prospěch mého. Běží jen o to, je-li můj předpoklad též pravděpodobný, což se ukáže sub γ).

Ad β) Běží o to zjistiti, zda nucený svazek chce subjekty své péče oblažovati. Toto chtění totiž přivádí automaticky nucený svazek k tomu, aby předpokládal určité zjevy jako působící subjektivně strast a to nejen izolovaně, nýbrž v určitém pořadí. Předpokládané pořadí subjektivních strastí je také pořadím objektivním společenských zel a minimum předpokládaných strastí je vrchním postulátem objektivním (ideál člověka, minimum zla). Engliš popírá možnost a účelnost takového předpokladu a považuje postulát oblažení za nelogický, noeticky a metodicky nemožný.

Proti tomu se však ptám: jak by mohl býti v rozporu s logikou, t. j. se zákony našeho myšlení předpoklad, který je vůbec podmínkou pojmu, o nějž Engliš celou objektivistickou vědu hospodářskou chce opřít, t. j. ideálu člověka? Tvrditi nelogičnost řečeného předpokladu je *contradictio in adiecto*, ježto je tu popření možnosti samotného vzniku pojmu „ideálu člověka“. Je to podtinání větve, na níž je pojem zavěšen. Již Locke učil, že při každé pojmové operaci dlužno napřed zkoumati původ pojmu, jímž je dán obsah i všechny důsledky z pojmu plynoucí. Uvažoval Engliš o původu svého pojmu ideálu člověka? Odkud vůbec ví, co je ideálem člověka, které vlastnosti má nucený svazek u subjektů své péče pěstovati, co je škodou a užitkem na ideálu, odmítá-li oblažení lidské společnosti jako poslední důvod poznávací? Odkud se vůbec ten pojem vzal? Je vůbec něco v naší schopnosti myšlenkové, co nám mimo oblažovací princip dovede o „ideálu“ něco říci? Anebo jsou kvality ideálu čistě pestrá směs libovůle? Mám za to, že není východiska jiného, leč rekurovati ku postulátu oblažovaného celku a „ideál člověka“ považovati za jeho derivát. Neboť bez něho pojem ideálu by se stal slupkou, bez jakéhokoli obsahu, asi v tomto smyslu: Obsah našeho chtění

při cizí péči zoveme ideálem člověka, ideál člověka je pak obsah toho, co při cizí péči chceme. Jinými slovy: je chtěno chtěné a chtěné je ono, co je chtěno. Tím arci své poznání bychom neobohatili. Neboť materielně bychom se nemohli o kvalitách tohoto ideálu ničeho ex ante dovědět, ježto by nebylo žádného důvodu pro chtění toho neb onoho obsahu „ideálu“. Po odloučení od postulátu eudaimonistického mohl by se státi „ideálem“ pravý opak toho, co nucený svazek zpravidla uskutečňuje, tedy lidstvo chudé, ubohé, nemocné atd. Pak arci by nebylo lze mluvití předem o škodě a užitku, ježto tyto kvality plynou teprve ze znalosti chtěného účele („ideálu“), jež bychom si mohli konstruovati však teprve empiricky, ex post; totiž z toho, co bylo chtěno, resp. zařízeno. Pak arci také by nebylo možné hodnocení a kritika takového ideálu, neboť co by nám dalo kritické hledisko? Proč bychom neměli pěstovati lidstvo jedooké? Nesvědčí ostatně pojem „cizí péče“ sám dost jasně, že neběží o sbírku nahodile chtěných vlastností, nýbrž o vlastnosti, jichž pěstování má vésti ke štěstí obmyslených?

Ideál člověka neobsahuje o sobě nic, nečerpá-li svoji náplň z pojmu svého vzniku, t. j. z postulátu maxima spokojenosti a bezestrastnosti subjektů cizí péče. Ba setřel by se pro pozorovatele vnějšího i rozdíl mezi minimem strasti a ideálem člověka, neboť jako individuum nemůže jednat proti svému minimu strasti, tak nucený svazek by nemohl, alespoň pro vnějšího pozorovatele, jednat proti ideálu člověka; neboť jeho jednání by nám teprve ideál rýsovalo a ukazovalo, ježto ex ante by nebylo důvodu pro vytvoření určitých vlastností ideálu, ex post pak mohu konec konců poznati i subjektivní minimum strasti, t. j. chtění a povahu člověka. Pro jednotlivé kvality ideálu mohu snad najíti vyšší nadřazené postuláty, aniž by tu musel býti postulát obšťastňování, tak na př. pro postulát zdraví snad by mohl platit postulát krásy jako nadřazený, ač i ten konec konců je postulátem oblažovacím. Avšak pro celek všech kvalit ideálu není myslitelné jiného postulátu nadřazeného než oblažovacího. Jinak je tomu u zvířete, jehož pěstění je prostředkem pro další účel, kde tedy pěstěná kvalita je nikoli účelem, nýbrž prostředkem. Tak tomu snad by bylo i za tyranie a absolutismu, kde poddaný byl prostředkem; ale

u subjektů demokracie, kde občan je účelem, není ideálu než derivátu oblažení. Je-li pravda tedy, že ideál člověka je derivátem, není možné, aby bylo nelogické rekurovat ku prameni. Týmž právem by bylo nelogické rekurovat od strasti potřeby ku postulátu minima strasti.

Ve skutečnosti musí Engliš při nejmenším připustiti, že ideál člověka je chtěn. Je-li chtěn, pak lidmi. Proč chtěn? Patrně, poněvadž je to výrazem jich minima strasti. Jak souvisí „ideál člověka“ se subjektivním minimem strasti? Ideálem člověka je to, co chceme, aby bylo vypěstováno z druhých. Poněvadž však v rámci nucených svazků to, co platí pro druhé, platí i pro nás samotny a vice versa, chceme, aby i druzí byli šťastni, ježto se sami jimi chceme státi. Chtějící oblažiti druhé, chceme oblažiti vlastně také sebe samy. Proto i nejegoističtější, či lépe nejméně altruistický člověk, pokud má vliv na cizí péči v rámci nucených svazků, má tendence eudaimonistické pro celek. Ježto v pojmu ideálu člověka je obsažena péče o druhé, nemluvíme o postulátu „vlastního minima strasti“, nýbrž o „oblažení společnosti“, ač obojí spadá vjedno. Aby však Engliš nemohl mi činiti námitku „a non posse ad non esse valet consequentia“, proto ve stati příští dovozují i možnost oblažení.

Chtění maxima cizí bezestrastnosti mám za prokázáno, a to nejen jako fakultativní, nýbrž nutné, ježto si nelze mysliti jiného pramene pro obsah vrchního postulátu, uskutečňovaného nuceným svazkem. Předpoklad strasti je nutným důsledkem tohoto chtění. Chtění uskutečniti oblažení (virtuální oblažení) je tedy nepochybné, pochybným může zůstatí dosažení této snahy (aktuální oblažení). To však je otázkou pravděpodobnosti, kterou bude řešiti odstavec příští.

Zbývá konečně námitka, již Engliš v citovaném pasusu označuje jako „námitku zbytečné nadstavby“. Mám za to, že není zbytečné rekurovati ku prameni, nebo aspoň označiti, kde pramen prýští, z něhož čerpáme. Pro toho totiž, kdo si tuto nadstavbu uvědomí, není kolise mezi „ideálem člověka“ a „postulátem maxima cizí bezestrastnosti“, ježto tento postulát jako vyšší zvitězí. To je důvod měnlivosti „ideálu“. Bez této „nadstavby“ je ideál dílem náhody, neboť není důvodu, proč nucený svazek jej chtěl vypěstovati. Je mi zřejmo, že Engliš,

mluví-li o škodě a užitku celku, o objektivním blahobytu atd., předpokládá alespoň podvědomě tyto kvality a důsledkem toho i „ideál člověka“ jako cosi daného. Jak však to „dané“ mohlo vzniknouti, ne-li předpokladem maxima cizí bezestrastnosti, o níž se Engliš domnívá, že je předpokladem „všeho a ničeho“?

Ad γ) Otázka možnosti předpokladu strasti bude pro Engliše nejen řešením pravděpodobnosti, že předpoklad se uskuteční, nýbrž též řešením možnosti znalosti cizích strastí, t. j. pocitů. Další jeho úvahou by asi bylo, zda případné poznatky sem spadající nebudou snad původu psychologického, kdyžtě my budujeme konstrukci čistě logickou. Pokusím se v udaných směrech Englišovy pochybnosti rozptýlit.

Záhýb, v němž se skrývá možnost předpokladu cizí strasti, je v dvojznačnosti pojmu subjektivní.

aa) Subjektivní strast má svůj původ i obsah v citu. Mezi subjektivní strasti vřazujeme však strasti nejen pocíťované, nýbrž i představované. Člověk může býti hladový, líný, zábavychtivý, a všechny tyto kvality tvoří obsah jeho subjektivních pocitů. Přes to však, že je okamžitě líný, vstane za svým povoláním, přes to, že má chuť na určité jídlo, nejí ho, věda, že mu škodí, ač má chuť jíti do zábavy, nejde, aby ušetřil a zajistil si potřeby budoucí atd. Jsou tedy případy, kdy člověk pocíťuje nelibé pocity, jež nazývá strastmi, jindy jich sice necítí, ale ví, že by se dostavily. Nastává tedy přesun od citění k věděni. Tam intervenuje cit, tady intelekt. Naše jednání spoluurčují nejen strasti pocíťované, nýbrž i představované. Ač budoucí strast dosud nepocíťujeme, vřadíme ji mezi přítomné a zajišťujeme na př. budoucí potřeby na úkor pocíťovaných přítomných.

Z toho rozboru však vyplývá, že pojem subjektivního minima strasti není pojem jednotný, nýbrž že tu dlužno rozeznávat mezi velmi mnohými okamžitými přítomnými pocity a mezi „strastmi“, jichž člověk nepocíťuje, nýbrž, jež si představuje jen sub specie longi temporis. Jen silně impulsivní člověk, neprozíravý, lehkomyšlný aneb takový, jenž stojí na nízkém stupni duševního vývoje (znak zvířecosti) bude jednati výlučně pod tlakem motivů přítomných, pod vlivem okamžitých záchvěvů pocitů. Proto lze říci, že průměrný člověk téměř nikdy ne jedná výlučně dle přítomných motivů, takže kdy-

bychom do minima strasti zahrnovali pouze pocity (tedy to, co přítomně pocítuje), musili bychom prohlásiti, že vůbec nikdy výlučně dle minima strasti nejednáme. Tím není arci řečeno, že reakce na motivy se stávají objektivními, jednání lidí zcela předvídatelným a tudíž předpoklad o něm zcela pravděpodobným, ač musí býti každému zjevno, že odklonem od citů k intelektu se motivy tak dalece objektivisují, že se stávají sdělitelnými. Mluvíme na př. o nemoci, jež by se bez operace dostavila, o zřeteli ku postavení, atd., tedy vesměs postulátech objektivních. Avšak reperkuse „představovaných strastí“ na povahu člověka, tedy jich vnitřní odezva zůstává dále subjektivní, totiž odlišná a těžce sdělitelná, ježto povahy lidí neznáme, a známe-li také individuum empiricky z jeho aktů, neznáme lidí všech a nemůžeme věděti, zda nastane stejná reakce u všech. Je zajímavé však konstatovati, že i subjekt sám v rámci svých subjektivních citů stále předpokládá, jakmile strast nepocítuje, nýbrž si ji jako možnou představuje. Což si dovede někdo duševně reprodukovati pocit bolesti u nemoci, které dosud neprodělal? Jistě nikoli. Předpokládá tedy, že určitý zjev mu způsobí strast o jisté intenzitě; tedy předpoklad, který se neliší příliš mnoho od onoho, ježž akceptujeme u cizích subjektů naší péči svěřených.

Ale je možné při této příležitosti pozorovati ještě jiný zjev, který je zejména pro naše šetření velice zajímavý, totiž: Čím odlehlejší je nějaká očekávaná a představovaná strast časově, tím se stává objektivnější, ježto tím spíše nabývá rázu všeobecně platného, tedy nejen pro subjekt uvažující, nýbrž pro lidi všechny. Tak na př. subjekt se bez rozmýšlení rozhodne pro cigaretu místo jídla. To činí čistě impulsivně pod vlivem okamžitého stavu svých pocitů. Možná, že ještě také nejbližší budoucí jídlo obětuje cigaretě, ale jistě již nikoli jídla ještě další. Co je možno z toho souditi? Subjektivní pořadí potřeb se *sub specie longi temporis* proměňuje v objektivní. Nejlepší doklad tohoto tvrzení vidím v tom, že kdybychom dali několika subjektům jmenovati pořadí jich potřeb podle okamžitého stavu jich subjektivních strastí, obdrželi bychom nejrůznotvárnější pořadí, čím více bychom však prodlužovali úsek života, na který by ono pořadí se mělo vztahovati, tím homogennější pořadí by vzcházelo u všech. Celý běh života by vykazoval snad již pořadí takové, které by

se krylo již téměř s objektivním. Omezili-li bychom však pořadí jen na několik určitých potřeb, a to s hlediska celého života, snad bychom obdrželi pořadí jen jediné u všech. Subjektivní pořadí se objektivisovala. To pramení ze dvou důvodů. Jedním je okolnost, že strasti, abych tak řekl „o dlouhých vlnách“, t. j. viděných sub specie longi temporis, je daleko méně, než okamžitých záchvěvů, ježto si hospodářský subjekt uvědomuje jen nejdůležitější, detailní mu unikají (o důležitosti bude ještě v dalším mluveno). Podobně, jako když vzdálenou krajinu promítáme do jedné plochy s blízkou, vidíme u vzdálené jen obrysy, kdežto u blízké i podrobnosti. Strastí „dlohovlnných“ zbude pro naši úvahu tedy jen málo. Druhým důvodem objektivace potřeb a strastí viděných pod hlediskem dlouhé doby je ten, že kvantitní jejich stupeň si uvědomujeme nikoli bezprostředně citově, nýbrž prostředně představou, jež vyvolává reakci tím objektivnější, čím větší odstup časový znázorňuje; cit je vyřazován. Ba, zpravidla si člověk sub specie longi temporis ani neuvědomuje intensity jednotlivých potřeb (jež dovede pozměnit pořadí; cigareta, jídlo), nýbrž jen pořadí, jež je schopno objektivace v míře daleko vyšší. Rozdíl je patrný, řeknu-li: mám hlad, t. j. potřebu jídla (pocit), mám potřebu obživy (potřeba viděná pod hlediskem celého života). Ta i ona potřeba jsou subjektivní, ale tato schopná daleko větší objektivace. Postarám-li se někomu o výživu, plním tím objektivní postulát cizí péče, či odstraňuji to, o čem předpokládám, že mu působí strast? Obojí, neboť je to totéž. Plním tím jistě cizí péči obstarávaje postulát výživy svěřence, ale též postulát odstranění předpokládané cizí strasti. Bylo by snad lze i pocit předpokládaného hladu v daném momentě nasycením individua odstraňovati, ale u kolektivního celku s hlediska dlouhé doby je možno předpokládati jen starost o obživu, nikoli o konkrétní hlad. Možnost objektivisace a tudíž předpokladu strastí viděných sub specie longi temporis vystoupí ještě více do předí po uvážení těchto dalších okolností:

bb) Vzhledem k tomu, že odhadování a hodnocení potřeb děje se pro budoucnost (a tím spíše po celý běh životní) intelektem, je na jevě, že vše, co jasnost naší představitivosti může kaliti, zkresluje nejen představu našich budoucích strastí, nýbrž, což je totéž,

možnost našeho budoucího šťastného toku životního. Sem spadá nevyvinutý intelekt u dětí, u duševně zaostalých, malá životní zkušenost u nedospělých, zkalení jasného poznávání objektivního světa pod vlivem vášnivého rozbourání mysli (prchlost, nenávisť, žárlivost) neřestné zlovyky (jako alkoholismus, opiatomanie všeho druhu) atd. Je proto pravděpodobné, že pořadí potřeb, o němž mluveno v předešlém odstavci (sub *aa*), byť bylo stanoveno sub specie celého života, vykazovalo by úchyvky. Můžeme z toho vyvozovat, že subj. štěstí jmenovaných vyžaduje ponechání úchylného pořadí? A můžeme vésti proti oblažovací tendenci cizí péče jako argument, že otec dítěti, nebo nucený svazek svému subjektu pořadí změní určitým nařízením neb zákazem, jež jsou v rozporu s okamžitým stavem subjektivních strastí subjektu cizí péči svěřeného? Na př. nucený svazek zakáže požívání morfia, nebo otec dítěti určitý sňatek? Zbraňuje-li otec dítěti v manželství, jež považuje za nešťastné, děje se tak nikoli za objektivním ideálem člověka ve smyslu Englišově, nýbrž za zajištěním štěstí dítěte. Rozpor mezi nazíráním otce a dítěte povstává tím, že oba vidí tutéž osobu jinak; zkušenější otec, nezaslepený citem, má za to, že dítě nevidí správně, úplně. Cizí péči neběží v tomto případě o to, zda subjekt strast již pocituje nebo si ji jako očekávanou představuje, nýbrž zda se ona pravděpodobně v budoucnosti dostaví, totiž strast, kterou si subjekt cizí péči svěřený jen proto neuvědomuje (alespoň dle mínění toho, kdo cizí péči obstarává), ježto nemá buď dostatečně zkušeností, nebo jeho intelekt je zkalen vášní, nedostatečně vyvinut atd. Celý zdánlivý rozpor spočívá v délce úseku života, ježž běřeme do zorného pole pozorování. S hlediska okamžiku neušetřuje se, nýbrž snad i působí strast, ale s hlediska šťastného toku životního má se to právě opačně. Jak často je slyšet výtka rodičům: „Neměli jste mně to dovolit“ atd. Neběží však o oblažování okamžité (opičí láska), nýbrž o utváření spokojeného životního běhu. Jinými slovy běží o to, aby subjekt cizí péče, retrospektivně a nikoli prospektivně považoval cizí péči za blahodárnou. Při předpokladu strastí dlužno usuzovat právě s hlediska tohoto. Engliš uvažuje takto: Nemohu na př. morfinistovi zákazem používání jedu chtít snížit jeho strasti, ježto jich neznám a skutečně jsem mu jich nesnížil, ježto jednám snad právě v roz-

poru s nimi. Mám za to, že mohu chtít je snížit, ježto mohu předpokládat, že se ony v krátké době dostaví, t. j. změny organismu, jež strast působí (jako předvídám průběh nemoci) a mám za to, že jsem je skutečně snížil a tedy z něho udělal člověka šťastnějšího, podaří-li se mi zlomit jeho neřest (arci nikoli s hlediska okamžiku), neboť mi bude pravděpodobně v budoucnosti za to děkovat.

cc) Zmínil jsem se výše o tom, že při sestavování subjektivního pořadí strastí a potřeb dojde ve velké většině případů ku podobným, ne-li stejným řadám, tedy k objektivaci, zejména též z toho důvodu, že přicházejí v úvahu pouze potřeby některé, nikoli všechny. Nucený svazek nepřihlíží ke strastem všem a také jich nepředpokládá, poněvadž prostě nejsou cizím u zásahu přístupny. Neběží mu přece o to, aby zjišťoval, zda bere daně od lakomce, nebo od štědrého, zda by někdo byl snad ochoten daně zaplatiti, ale právě jindy než obdrží platební rozkaz atd. Ba ani těch všech, jež by snad cizím zásahu byly jinak přístupny, nepředpokládá, nýbrž z nich jen ony, jež je dlužno považovati za nejdůležitější. Engliš řekne: tedy objektivně nejdůležitější. Ovšem, avšak objektivně jsou nejdůležitějšími právě ony potřeby, jež jsou jimi i subjektivně, arci nikoli s hlediska okamžiku, nýbrž s hlediska spokojenosti (trvalé, retrospektivní, atd.) jedinců všech v rámci kolektivity; neboť co jiného by jim dodalo objektivní důležitosti?

dd) Tážeme-li se po důvodu toho, že každý člověk sub specie celého života alespoň v určitém směru chce téměř totéž, pak vidíme, že určité chtění je člověku inherentní. Z vůle k životu, podává se řada lidských derivativních postulátů. Jako z analýse pojmu *vůle* jsem vyvodil svého času (Noetické základy vrch. p. hosp. v., Jub. věd. sborník č. v. šk. techn, 1924) pojem *minima strasti*, tak myslím, že tak zv. existenční potřeby lze vyvoditi z pojmu „vůle k životu“, a ta je přece člověku inherentní. Je tudíž jen důsledné takové chtění předpokládat u všech lidí.

ee) Je sice pravda, že strast nemožno sdělití po té stránce, že její intenzita a citový obsah není sdělitelný. Ale sdělitelné je to, co jí působí. Mohu sdělití, že nemítí obleku, příbytku nebo pokrmu mi působí strast. Mohu sdělití dále, že nemítí výživy působí mi větší strast, než nemítí příbytku atd.

Nucený svazek se také nezabývá šetřením, co strastí je, nýbrž tím, co ji působí, a to také odstraňuje. A právě to, co presumptivně ji působí, nazýváme zlem. Eudaimonistický princip nežádá jen krytí potřeb, nýbrž i výzbroje, aby krytí bylo zajištěno, na př. vzdělání atd.

Mám tudíž za to, že v rámci objektivně nejdůležitějších potřeb nebude valné odlišnosti mezi subjektivním a objektivním pořadím. (Historický materialismus není právě nic jiného, než zevšeobecněním předpokladu, že existenční potřeby jsou jediným motivem lidského jednání a proto usměrňují celé dějiny; to arci v této všeobecnosti pravda není.) Pokud úkoj může sáhati nad tuto mez, pak arci odchylky jsou neodvratné. Avšak zde neběží o předpoklad konkrétního obsahu strasti, nýbrž nekonkrétního pořadí o klesající intenzitě. Neběží o to, zda obnos věnovaný na státní dávky představuje konkrétně zábavní cesty nebo návštěvu divadel, nýbrž o to, že dávka představuje určitou, předpokládanou kvotu subjektivního blahobytu o důležitosti méně intenzivní, než je potřeba obživy. Ovšem ani ve smyslu objektivní škody dle Engliše nelze předpokládat, že vydaněný obnos způsobí určitou konkrétní škodu, na př. na zdraví, nýbrž nutno předpokládat pouze všeobecně škodu o jisté intenzitě na celkovém ideálu člověka. Materiální obsah oběti zpravidla ani samému platiteli v době placení dávky nebude znám, nýbrž v rámci představovaných budoucích strastí bude dávka pro něho pouhou obětí o jisté intenzitě na celkovém subjektivním blahobytu. Tato oběť se předpokládá progresivně tím menší, čím větší je příjem, a to vzhledem ke klesající intenzivnosti potřeb. Tento předpoklad není specifickým pro finanční vědu, ježto i mimo ni se ho používá.

Jiným méně obvyklým předpokladem je, že všichni lidé stejnou oběť ciferní pociťují stejně. Ten se arci vztahuje nejen k mému pojmu předpokladu strastí, nýbrž, jak se v dalším ukáže, i k Englišově objektivní škodě, pokud si je představujeme jako aktuální. Máme-li na mysli pouze jich virtualitu, odpadá ovšem řečený předpoklad u nás obou. Jistě v této všeobecnosti není pravdivý. Ale o to také neběží, nýbrž pouze o jeho pravděpodobnost. A tu lze říci: Podobně jako statistika buduje na zákoně o tak zv. velikých číslech, i zde pravděpodobnost se ukáže velmi vysokou, ježto je zvyšována tím, že nucený svazek

nepředpokládá nikdy nesdělitelný stav strastí pocíťovaných v jeho okamžitých záchvěvech, nýbrž silně zobjektivisované strasti představované sub specie delší doby. Nebylo též nikdy tvrzeno, že předpoklad takové rovnosti strastí je jistý, nýbrž toliko, že je pravděpodobný. Otázka pravděpodobnosti nemá však co činiti s jeho správností či nesprávností, ježto uskutečnitelnost není zde podmínkou správnosti. Pravděpodobnost byla ukazována jen proto, aby se neuplatňovala námitka: a non posse ad non esse valet consequentia. Ukáži v příštím odstavci, že i Englišův předpoklad rovné škody je opřen o předpoklad strasti, a tedy, co zde bylo řečeno o pravděpodobnosti předpokladu rovné strasti, platí i pro předpoklad rovné objektivní škody.

Jako závěr k tomuto odstavci bych chtěl dodati toto: Platnost věty, že subjektivních pocitů nelze sdělovati, nemá a nemůže se rozšiřovati na všechny zásahy do cizí subjektivní sféry. To by nebylo ani úplně správné tam, kde běží o skutečně přítomně pocíťované záchvěvy strasti, ba bylo by to přímo kruté. Neboť každá almužna by pozbyla rázu aktu milosrdenství a stala by se prováděním jakéhosi objektivního postulátu bezdůvodného (ježto nechceme a nemůžeme oblažovat). Soužití mezi lidmi by nebylo možno, kdyby každý předpoklad cizího pocitu byl předpokladem „všeho a ničeho“. Dokonce pak už není správné popírat možnost předpokladu strasti tam, kde neběží o záchvěvy strasti přítomné, tedy pocíťované, nýbrž o strasti představované. Nemožnost 100% jistoty při předpokladu strasti není protidůvodem, neboť ani sdělitelnost smyslových představ nemá oné jistoty, ba ony jsou někdy nesdělitelné. Smyslového vjemu určité barvy nelze sdělit.

Rozložil jsem předpoklad strasti v jeho prvky, aby bylo lze sledovat, co vlastně na tomto předpokladu je pochybné, což mi ulehčí též úlohu odstavce příštího, totiž ukázat, jaký je rozdíl mezi předpokladem strasti a Englišovou „škodou“.

Zde běželo jen o to, ukázat, že předpoklad subjektivních strastí není arrogováním si znalosti něčeho, co je vůbec mimo hranice našeho poznání. Neboť předpoklad v mém smyslu nepočítá se záchvěvy citů, tak jak námi stále zmítají, nýbrž usuzuje z dat, které nemají o mnoho menší platnost objektivní, než naše smyslové poznání. (Úvaha sub specie longi temporis, po-

suzování retrospektivní, ignorování intenzit ve prospěch pořadí, předpoklad vůle k životu, s pomocí: statistik, zákona o velkých číslech a znalosti o tom, co strast působí.) Předpoklad toho, co smysly nemůžeme zachytiti, chce být mostem mezi světem subjektivním a objektivním: předpoklad toho, co strast působí, je však již pojmem cele objektivním, jak ukáží v příštím odstavci. Proto mohu též dvě předpokládané strasti vespolek srovnávat, aniž bych srovnával nesrovnatelné, zrovna jako mohu srovnávat dvě škody, neboť pojem objektivní škody a předpokládané strasti jsou tímž pojmem. Kdybych byl chtěl operovati s veličinami subjektivními, nebylo by zapotřebí vnášet do vědy předpokladů.

Předpoklad strasti není také hledáním pochodů psychologických, neboť právě to, že běží o předpoklad a nikoli snad o skutečně pocívané strasti, umožňuje nám abstrahovati od skutečných duševních procesů a operovati s thesijí pojímanou jako všeobecně platnou, z níž lze vyvozovati důsledky cestou čistě logickou.

Ad d). Po rozboru, kterému jsem podrobil předpoklad strasti, nebude stanovení vztahu mezi tímto pojmem a pojmem Englišovy škody činit žádných potíží. Každému, kdo o věci hlouběji se zamyslí, musí býti jasno, že pojem strasti je sice pojem subjektivní, ale pojem předpokladu strasti je pojmem naprosto objektivním; ježto právě se neposuzuje skutečný, cítěný pocit, měnlivý, u každého odlišný atd., nýbrž určité zjevy jako vzbuzující pocity o velikosti dané a intenzitě u všech stejné, čili předpokládají se citové reakce u všech individuí analogicky stejné, jako tomu je u smyslových vjemů, kde platí předpoklad, že určitý zrakový vjem vzbudí ve všech pozorovateli stejnou představu. Jako názorná představa ve smyslu řečeného předpokladu platí za objektivní, tak i citová reakce ve smyslu mého předpokladu strastí viděných sub specie longi temporis je pojmem naprosto objektivním.

Jako doklad toho, že jsem vždy pojem předpokladu strasti takto chápal, uvádím tato místa ze svých dřívějších článků:

Tak na př. hned v prvním článku, kde jsem mluvil o nové konstrukci fin. vědy (fin. věda v rámci nár. hosp. noetiky, Ročenka 1923, str. 159): „musí se alespoň snažit, chce-li je učiniti dle možnosti spokojenými, ušetřiti jim, o čem musí předpokládati, že subjektivně jim přinese strast,

tedy to, co můžeme **objektivně nazvat** „zlem“. Při tom arci nesmíme přihlížeti jen na strast přítomnou, již jim případně působíme (beru dítěti hračku, nedospělému cigaretu, nemocného operuji atd.), nýbrž musíme promítat i budoucí následky do přítomnosti, tedy přihlížet k jich celkovému dobru, čili negativně: „minimu zla“. Již zde výslovně kladu na roveň předpoklad strasti a objektivní zlo, tedy to, co Engliš pozměňuje na termín škody, jinými slovy: objektivní škoda v Englišově smyslu (zlo) je to, co nazývám předpokladem strastí, t. j. kladu „škodou“ Englišovu a předpoklad strasti na roveň. Celý rozdíl je v tom, že Engliš pozměnil můj termín „zla“ na termín „objektivní škody“.

Není mi tedy jasné, proč Engliš páku celé svojí polemiky nasadil proti mému předpokladu strasti, ač tento pasus z mého článku citoval a muselo mu býti jasno, že užívá pouze jiného terminu pro týž pojem, poněvadž o obsahu pojmu rozhoduje pouze to, co si pod ním myslíme a nikoli, jak jej nazveme. Položil-li jsem tedy předpoklad strasti na rovno objektivnímu zlu a on totéž zlo nazývá škodou, mohlo by se nejvýše jednat o vhodnost či nevhodnost terminologickou, nikoli o správnost či nesprávnost, ze které on čerpá důvod pro zamítání celé mojí konstrukce.

Jiný doklad z mých článků: („Zdatnost poplatná“. Ročenka 1925, str. 99):

„Bez těchto předpokladů (scil. strasti) by život vůbec nebyl možný, nebylo by možno na př. ošetřování nemocných, ale nebylo by možno zejména zdaňování samo, poněvadž by se mohlo státi, že dvě osoby stejných důchodů, za stejných jinak okolností pocítovaly by daň naprosto různě: (lakomec, štědrý) ... Tak musí zejména zákonodárce předpokládat, že stejné zatížení dvou osob stejných důchodů a stejných poměrů je též stejně pocítováno.“ Je zcela jasno, že předpoklad dvou stejných pocitů (reakcí) u různých individuí je hledisko objektivní, nikoli subjektivní ve smyslu „nesdělitelné a nesrovnatelné“.

Ve článku „Daně přímé a nepřímé, Ročenka, 1926, str. 151: „Ježto subjektivních pocitů zjistiti ani sděliti nelze, musí nucené svazky spokojiti se presumováním těchto pocitů

podle objektivních znaků. Veřejné svazky tuto zdatnost presumují tím, že si určitá fakta zjišťují, na př. důchod, výnos atd. a podle toho zdatnost posuzují.“

Ve článku „Noetické základy vrch. pojmů hospodářské vědy“: „Konáme to, o čem předpokládáme, že povede k štěstí jiných. Při tom však budeme míti na mysli, nejen libost a nelibost okamžitou, nýbrž budeme do přítomnosti promítati i předpokládané strasti budoucí... na př. zabráníme mládeži v okamžitých požitcích, jež by jí škodila na zdraví, nebo stála v cestě jejímu vzdělání a pod.“ Zde hledisko objektivní je znovu zdůrazněno.

Konečně ve článku Englišem kritisovaném „Výnosové daně a progresivní metoda zdaňovací“ pravím totéž, mimo jiné aplikuji předpoklad strasti na pojem zdatnosti poplatné: „schopnost za předpokladu stejné subjektivní strasti přispěti nestejnou hřivnou ke snížení společenského zla“. Mohl jsem také říci: schopnost přispěti při stejné objektivní škodě nestejnou hřivnou ke snížení společenského zla; což vyplývá také z dalších slov v témž článku: „Arci uvědomil jsem si ihned, že pojem zdatnosti poplatné, jak jej já chápu, není vlasně zdatností subjektivní, přes to, že se předpokládají při něm subjektivní pocity, nýbrž, že se zdatnost posuzuje objektivně“. Zde ještě jednou opakuji *verbis expressis*, že předpoklad subjektivních pocitů není pojmem subjektivním, nýbrž objektivním.

Z těchto citátů plyne s dostatek, že předpoklad strasti či jak můžeme říci, předpoklad subjektivní škody je totéž, co Englišova objektivní škoda a že oba termíny jsou pojmovým výrazem objektivace subjektivní strasti.

Objektivnost pojmu předpokládané strasti vyplývá též z úvahy o tom, čím se liší „objektivní“ od „subjektivního“:

„Nesdělitelností“, pravíme. To je však od toho, že nejen vnější zjevy jsou odlišné (ty jsou i při smyslových vjemech), nýbrž, že náš vnitřní přijímač (naše povaha a vůle) je odlišna (kdežto smysly akceptujeme jako stejné). Proto na stejné motivy individuálně reagujeme odlišně a cítěná reakce je nesdělitelná. Přijmeme-li však reakci na stejné motivy u všech jako známou a stejně silnou (vůli hovící neb odporující), jinými slovy přijmeme-li stejnou vůli, pak je naše hledisko objektivistické. A to právě při řečeném předpokladu činíme.

Objektivní pojmání mého předpokladu strasti plyne dále právě z oněch momentů, jež Engliš činí oporou svých námitek, totiž:

aa) Mluvím prý o jednotném hledisku, ač ve skutečnosti je zde prý hledisko dvoje, t. j. objektivní a subjektivní. Kdyby zde skutečně bylo dvojí, pak nemohl bych je jistě vydávati za jediné. Nedorozumění je v tom, že Engliš mi vkládá do péra, že srovnávám subjektivní strasti s objektivními postuláty, kdežto já tak činím jen ohledně předpokladu subjektivní strasti, která už není pojmem subjektivním, nýbrž objektivním. Celá konstrukce je velmi jednoduchá: Srovnávám objektivní zlo, jež nucený svazek působí (veřejné dávky) se zlem, jež ušetřuje (ochrana života, majetku) a tak zjišťuji úhrn poplatného břemene (vrchní pojem: minimální zatížení poplatného celku), při čemž konstatuji, že se ve vybírání úhrnného břemene poplatného pokračuje až do vyrovnání obou jmenovaných zel. Toto břemeno pak repartuji dle zdatnosti poplatné, dle předpokladu stejné oběti, což je totéž, jako bych řekl, dle stejného zla objektivního, individuálního, nebo dle stejné škody. Hledisko je stále totéž a jediné.

bb) To Engliš sám podvědomě asi vycítuje, neboť vyslo-
vuje podiv na str. 93: „Zajímavo je, že se Loevenstein nepokusil o domýšlení principu objektivního užitku, který přece přijal (v negativní formulaci, ale beze změny podstaty) pro celek též na poplatnou jednotku. Což nepůsobí poplatnost i objektivní škody celku i jednotce“ atd. . . (patrně vedle „předpokládané strasti“). Při tom si Engliš však neuvědomuje, že stačí-li dosaditi za veličinu „a“ veličinu „b“ a docházíme-li pomocí tohoto dosazení k absolutně identickým výsledkům, že patrně „a“ se musí rovnati „b“, t. j. předpokládaná strast = objektivní škodě. K domnělé nelogičnosti mých úvah dochází Engliš pouze tím, že na př. na str. 91 praví: „Nuže, tohoto objektivně maximálního prospěchu pro celek se podle Loevensteina dosáhne, bude-li analogicky prospěch subjektivní všech poplatných jednotek maximální,“ a dodává: „Je to logicky možné?“ Tak arci, jak Engliš mně to vkládá do péra, nikoli. Engliš vynechává „předpokládaný“, čímž proměňuje ihned hledisko na subjektivní, a tudíž s objektivním nesrovnatelné. Jestliže místy vynechávám sám „předpokládaný“, pak jsem to učinil, abych se stále neopakoval. Každému čtenáři mých prací musí býti však úplně

jasno, což s dostatek vyplývá i z citátů výše uvedených, že s tímto předpokladem neustále pracuji. Nenamítal bych také ničeho proti tomu, kdyby Engliš k vůli stručnosti pojem „předpokladu“ vynechával při reprodukci mých myšlenek, kdyby toho vynechání nepoužíval k dokázání nelogičnosti mých závěrů, jež se stávají nelogickými teprve v důsledku onoho vynechání, které není mojí dílem.

cc) Užívám prý promiscue objektivního a subjektivního pojmu a přeskakují z jednoho do druhého. Není tomu tak. Srovnávám a substituují pouze dojmy, které jsou stejnorodé, anebo, které jsem stejnorodými učinil. Předpokládám-li u všech lidí jako reakci stejnou strast na stejný motiv, předpokládám je patrně stejnorodými a tím i srovnatelnými. Zase totéž, nedorozumění, které vzniká tím, že Engliš přehlíží, že subjektivní a předpokládaně subjektivní není totéž. Jako doklad toho, že mám na mysli předpoklad subjektivní strasti i tam, kde výjimečně mluvím prostě o subjektivní strasti, ač mám na mysli měřítko objektivní, uvádím tento pasus (F. v. v rámci nár. hospod. noetiky): „Pojem poplatné zdatnosti ve své podstatě znamená schopnost uspořiti společenskému celku zlo v různém rozsahu při stejné subjektivní strasti.“ I zde by mohl Engliš namítati mi nepřipustné srovnávání pocitů subjektivních s objektivním zlem. Na štěstí ihned v příští větě pokračuji: „On (t. j. pojem zdatnosti poplatné) tedy připouští, aby objektivní břemeno daňové bylo repartováno nerovně, bude-li jen lze předpokládati, že subjektivně bude poctováno jako stejné.“ Vloží-li Engliš do věty o poplatné zdatnosti místo slov „subjektivní strasti“ výraz „objektivní škodě“, bude ihned s větou souhlasiti.

Jestliže přes to nazývám svoje pojetí finanční vědy subjektivistickým, pak je to subjektivismus ve smyslu poněkud odlišném, než ten, jímž se vyrozumívá obsah citový. Než to nemůže býti vadou v očích Englišových, který sám mluví promiscue o nosnosti subjektivní a osobní, ač má na mysli pojem objektivní.

Pojetím subjektivistickým nazývám svoji konstrukci proto, jak vysvětluji na dotyčném místě, že pracuje s předpokladem subjektivních pocitů na straně poplatníků. To znamená, že vycházím od fyzického subjektu,

jenž je mi konečným účelem cizí péče, jehož předpokládané strasti jsou pro rozdělení poplatného břemene rozhodnými. (Odtud zejména můj postoj k výnosovým daním.) Předpokladem subjektivních strastí chci dále zdůrazniti, že veškeré postuláty národohospodářské i finančnické, ať jsou již subjektivní či objektivní, pramení v subjektivním cítění, t. j. dají se z něho odvoditi a musí míti za cíl fyzický subjekt a nikoli fikci, ať již se jmenuje „právníckou osobou“ či jakkoli jinak. Neposledním důvodem tohoto zdůraznění subjektivistického stanoviska bylo i to, že jsem změnil poněkud svůj názor právě oproti dřívějšímu, kde jsem zastával princip relat. minima zatížení pro poplatné jednotky, pod nimiž jsem vyrozumíval i právnícké osoby, kdežto později jsem došel ku přesvědčení, že řečené minimální zatížení se může vztahovati jen k subjektům fyzickým.

Nejjazímavější však je, co bude následovati: totiž, že celý důkaz, který jsem vedl o tom, že předpoklad strasti je nejen nutný jako podmínka, připustíme-li postulát oblažení, nýbrž, že je také možný, t. j. proveditelný, nevedl jsem jen pro domo mea, tedy v zájmu svém vlastním, nýbrž v zájmu Engliša samotného. Neboť jeho pojem škody je nemenším předpokladem strasti než můj. To je ostatně pojmově, tedy a priori, pochopitelné, je-li mé tvrzení správné, že pojem škody i pojem předpokládané strasti nejsou než pojmem jediným. Vedl-li jsem však až dosud důkaz o objektivnosti svého postulátu a jeho identičnosti s postulátem „objektivní škody“ Englišovy z obsahu svého pojmu, povedu též ještě důkaz opačný z obsahu pojmu Englišova, tak totiž, že rozložím pojem Englišův, abych ukázal, že jeho znaky se kryjí s mými.

Englišova these, totiž, že vydanění působí určitou objektivní škodu, implikuje tvrzení, že subjekt by byl použil vydaněné částky ke krytí určité potřeby (jejíž nekrytí je objektivní „škodou“) čili že tuto potřebu objektivní pocítuje subjektivně jako potřebu, čili že její krytí bylo by bývalo v rámci „uskutečňování jeho minima strasti“ (jinak by ji přece nekryl), čili, že mu její odkrytí po vydanění působí strast a to strast, která je dána potřebou při dané zásobě peněz před vydaněním ještě krytou, a to nejméně důležitou (jež vydaněním přijde o svoje krytí), t. j. on předpokládá nejen strast

jako já, nýbrž i její pořadí subjektivní. To sice může se daleko rozcházeti se skutečností (alkoholik peníze předpokládané jako existenční minimum pro něho a jeho rodinu propije), ale to není argumentem proti Englišovi. Fakt, že Engliš také předpokládá subjektivní strast, postačí.

Engliš mi zcela určitě namítne: „To je sice pravda; není však úkolem vědy starati se o uskutečnění postulátu; běží jen o to, aby se vysvětlilo postulátem „ideálu člověka“ („minima zla“) chtění nuceného svazku. Ten pak chce vypěstovati ideál člověka, nechce zla, nechce škody, o další neběží. Jinými slovy: Neběží o to, aby postulát se stal aktuálním; stačí, je-li virtuálním, je-li pouze vyvozen z homogenních, t. j. v tomto případě z objektivních pojmů. (Na př. nezáleží na tom, použil-li by subjekt peněz vydaněných k svému vzdělání, objektivní škodu utrpěl již tím, že by jich byl mohl použiti, ale vydaněním mu byla tato možnost vzata.)

Velmi dobře. Pak odpovídám: „Je-li uskutečnění postulátu (jeho aktuálnost) vedlejší, pak se s Englišem nelišíme tím, co předpokládáme, ježto předpokládá on i já strast pouze pro případ, že běží o uskutečnění postulátu, nýbrž pouze tím, co chceme, přesněji řečeno: tím, co dle našeho mínění je postulátem finanční vědy pro repartici poplatného břemene. Podle Engliše tím je „minimální objektivní škoda“, podle mne „minimální subjektivní škoda“.

Engliš řekne: „Postulát minimální škody subjektivní je jen obměnou postulátu maximální bezstrastnosti, jehož logickým a nutným důsledkem je předpoklad strasti, jak jsi shora sám tvrdil. Já tedy již zůstávám na půdě objektivní škody a ty znovu musíš předpokládat.“

To však je omyl. Naše postuláty konec konců o ba předpokládají ještě dále strast buď explicitě (můj) nebo implicitě (Englišův). Neboť, ptám-li se, jakou škodu tu utrpěl, odpoví na př. Engliš: „Škodu na zdraví, tedy na objektivním postulátu.“ Ptám-li se dále, proč je zdraví postulátem, odpoví Engliš: „poněvadž je zdraví derivátem postulátu ideál člověka“. A tu jsem tam, kde jsem chtěl být: ptám-li se dále, proč jsou chtěny vlastnosti, které Engliš vkládá do ideálu člověka, nebude moci odpověděti jinak, než: „Poněvadž to jsou vlastnosti maxima předpokládané bezstrastnosti.“ Jinak

„ideál člověka“ ani nedovedu vůbec definovati. Englišův objektivní postulát jako derivát vrchního postulátu vyžaduje tedy vždy předpokladu (1. předpoklad), ježto je chtěno oblažení a tudíž předpoklad, byť implicity, je nutný. Jeho virtuální škoda nevyžaduje předpokladu, ježto je chtěn pouze objektivní postulát. Jakmile se měla státi škoda škodou aktuální, vyžaduje i ta předpokladu (2. předpoklad). Ne jinak je tomu u mého postulátu: Chtěno je oblažení a důsledkem toho i minimální subjektivní škoda (strast). Zjištění druhu potřeby (objektivní postulát) týká se první předpoklad, zjištění konkrétní potřeby (aktuální škody) předpoklad druhý. Englišův postulát skrývá tedy implicity dva předpoklady, jeden pro postulát sám, druhý pro jeho aktualitu, jeden svědčící potřebě samotné a jejímu pořadí abstraktnímu, druhý její intenzitě v konkrétním případě. Na př. zdraví v rámci objektivního postulátu ideálu člověka je derivátem postulátu maximální bezestrastnosti; a ten zase rubem postulátu předpokládané maximální bezestrastnosti (první předpoklad); konkrétní škoda objektivní na zdraví při vydanění je výsledkem předpokladu druhého, že by potřeba zdraví subjektivně měla tu pořadí i intenzitu, že by vydaněných peněz bylo bývalo pro ně použito. Já odbývám oba tyto předpoklady předpokladem *expressis verbis*, který inkluduje, jak potřebu a její pořadí, tak i intenzitu konkrétní. Engliš při tom zapomněl, že přestává sice nutnost předpokladu jakmile se postaví na př. postulát zdraví, že však je nutný předpoklad, aby se postulát ten vůbec postavil (nepřímo arci, poněvadž přímo možno jej ještě odvoditi z postulátu „ideálu člověka“)*). Engliš se domnívá, že může zůstatí při cizí péči v rovině objektivních pojmů, aniž by se k subjektu mohl a musil dostati nějakým předpokladem. Proto nechává ve

*) Veškeré právě uvedené vývody počítají s tím, že Englišovu škodu objektivní možno pro případ dávky konkretisovati, t. j. říci, že poplatník dávkou utrpěl určitou škodu, na př. na zdraví. Každý však uzná, že prakticky nelze tak uvažovati, nýbrž nutno, jak již dříve ukázáno, předpokládati všeobecně škodu o jisté intenzitě na celkovém ideálu člověka. Tím se arci důkaz o totožnosti našich obou pojmů ještě zjednoduší: Dávka dle Engliše chce způsobiti škodu o jisté intenzitě na ideálu člověka, podle mně na bezestrastnosti. Stačí tedy ukázati, že ideál člověka a předpoklad bezestrastnosti jsou týmiž pojmy. To není za těžko a stalo se již.

svých pojmech předpoklady, které v pojmu jsou obsaženy, dřímat jako latentní. Prostě si jich neuvědomuje. Kdyby byl plně vyčerpал obsah svého pojmu „škody“ a „ideálu člověka“, byl by došel k tomu, že můj pojem říká *explicite*, co jeho *implicite* obsahuje též, a tedy, že moje konstrukce je správná a že ji z toho důvodu nemůže odmítnouti (protože dle jeho slov: „z minimálního subjektivního zatížení nic neplyne pro minimální objektivní škodu“ a „poněvadž nelze měřiti neměřitelným“), ježto by si byl uvědomil, že neběží o nový pojem, nýbrž o nové slovo a ježto výtky, které mně činí, by proti sobě musel taktéž uplatnit. Celý rozdíl pojmový se svařil na terminologický.

Ad ε) Proč nebyl zvolen přímo termín škody nebo zla, když přece bylo ukázáno, že oba termíny jsou různými slovními výrazy pro týž pojem?

Odpověď je jednoduchá: Jsou dvě metody v uchovávání poznatků. Někteří mají za to, že je nejvhodnější pamatovat si přímo matematickou formuli, byla-li již jednou vyvozena, než postup, jímž se to stalo, ježto je jeho nejkratším výrazem. Měl jsem vždy mínění opačné. I když se připustí, že cesta druhá je delší, má přece povahu trvalejší, ježto je spolehnutím na soudnost, kdežto cesta ona je spoléháním na pouhou paměť. Proto stavím raději zlo vedle zla, než užitek proti škodě, strast vedle strasti, než strast proti slasti, abych sobě i ostatním uvědomoval cestu, jímž jsem ke srovnatelnosti oněch pojmů došel. V našem případě jsem chtěl zdůrazniti, že škodu, jakož i ostatní pojmy objektivní považuji za deriváty, fyzický subjekt s jeho subjektivními city za pramen uvedených pojmů a jeho samého za cíl veškerých finančněvědních úvah. Podával jsem tak místo hotového matematického vzorce jeho vyvození. Myslím, že to není pro vědu na škodu, ježto se velmi rádo na původ pojmů zapomíná.

To myslím je také hlavním důvodem mého nedorozumění s Englišem, který si postavil neproniknutelnou a neprodyšnou stěnu mezi subjektivním a objektivním, již nechce propouštěti ani pravděpodobný úsudek a předpoklad. To však se samo dementuje tím, že objektivní pojmy, jimiž předpoklady nahradil v posledním článku, jsou od těchto předpokladů — jež považuji za most mezi subjektivním a objektivním — odvislé svoji samotnou existencí. Považuji most, jímž

tuto domnělou propast překleňuji proto za důležitý, ježto jakýkoli pospolitý život bez něho by byl nemožným.

Za druhý důvod nedorozumění považuji domněnku Englišovu, že subjektivní strast a její předpoklad je totéž, totiž pojem subjektivní, kdežto jsem ukázal, že ono je pozorováním s hlediska subjektu, toto s hlediska objektivního, tedy objektivním pozorováním s hlediska nuceného svazku.

Důvody, které mne vedly k tomu, že jsem svůj pojem označil všude zlem (na jednom místě výše citovaném jsem tak učinil) nebo škodou, jsem uvedl. Jestliže však si někdo je vědom původu toho pojmu jako předpokládané strasti (kterážto strast je prius), není důvodu, proč by neměl místo termínu mnou zvoleného užívati pojmu škody nebo zla. Kdyby byl Engliš řekl, že termín škody považuje za vhodnější, neměl bych námitek: Tím se na správnosti mojí konstrukce a teorie ničeho nezmění.

b) Minimální (zlo) „škoda“ — parita (zla) „škody“*).

Engliš nemohlo zůstatí tajno, že by se na mojí strukturu finanční vědy a zejména na mém postoji k daním výnosovým (k vůli kterým celá polemika vznikla) ničeho nepozměnilo, i kdybych nechal platiti jeho námítky proti své domnělé konstrukci subjektivistické a akceptoval, že zatížení se ve smyslu vrchního postulátu nemá se diti dle předpokládané rovné minimální škody subjektivní, nýbrž dle rovné minimální škody objektivní. Ukázalo se ostatně, že toto zdánlivě „různé“ je totéž. Proto napsal do listopadového čísla Nár. Obzoru z r. 1928 (č. 10) nový článek pod titulem „O tak zvaných daňových zásadách“. Tam sice již akcepuje moje základní pojmy a také moji konstrukci co do zatížení celku (tím

*) Můj termín pro negativní posun na linii postulátu, pěstovaného nucenými svazky, je „zlo“. Engliš termín pozměnil na „škodu“; ježto nechci používatí dvou různých termínů pro stejné pojmy ve stati, kde s ním polemisuji, používám zde také termínu „škody“, abych čtenáře neuvedl v omyl pro otázku terminologickou. Z téhož důvodu používám termínu „ideál člověka“ nebo „celku“, místo svého „minima zla“ pro vrchní postulát nuceného svazku.

že je již vyjadřuje relativně a ne ve smyslu absolutního maxima), ale stále se ještě nesmířil s mým repartičním klíčem. Uvědomil si však asi, že nestačí z důvodů, jež jsem právě uvedl, vyvrátit moji konstrukci pouhým poukazem na domnělou disparátnost mezi mým subjektivním a objektivním hlediskem, a proto reaguje na moji konstrukci novými vývody. Nikde mne však výslovně nejmenuje. Jedině v jedné poznámce pod čárou *), z níž plyne, že by můj postulát pro repartici poplatného břemene nebyl prý správný, ani kdybych jej formuloval objektivně. Hledí tedy ulomiti hrot mým očekávaným argumentům předem, tvrdě, že parita zatížení v jednotlivém případě nevede (ani při objektivním pojetí zatížení) k minimu celkového zatížení.

Odůvodnění této nové námitky zní takto (str. 732): „Zásada, že celková objektivní škoda z daňového břemene má být minimální, není shodnou s požadavkem, aby tato škoda byla u všech jednotlivých poplatníků minimální, nýbrž se zásadou, že každá jednotka daňová má být postupně uložena tam, kde působí objektivní minimální škodu. Neboť konec konců požadavek, aby objektivní škoda ze zdanění byla u všech poplatníků minimální, jest jen obměnou požadavku, aby u všech byla stejná.“ (To je totiž moje these.) K doložení tohoto tvrzení používá Engliš tohoto schematu a vysvětlení str. 730 a 731:

„Máme pět osob: A, B, C, D, E, z nichž má první důchod 100, druhá 200, třetí 300, čtvrtá 400, pátá 500. Předpokládejme jen pět skupin potřeb, a to skupinu a, b, c, d, e, z nichž každá je uhraditelná za 100, a které docházejí k postupnému úkoji při stoupajícím důchodu. Předpokládejme dále, že každá následující je i objektivně méně užitečná (méně důležitá pro život, zdraví a kulturu) nežli předchozí. Vyjádřeme tento poměr užiteků číslly 22, 10, 6, 2, 1, a tažme se, jak třeba uložiti rostoucí veřejná břemena.

*) O t. zv. daňových zásadách; Englišův nový článek, vyšlý v Nár. Obzoru v listopadu 1928 (č. 10), str. 734: J. Loevenstein se pokusil o konstrukci únosnosti podle minimálního či rovného subjektivního zatížení, což znamená měřiti neměřitelným. Mimo to bylo právě vyloženo, že parita zatížení v jednotlivém případě nevede (ani při objektivním pojetí zatížení) k minimu celkového zatížení. Vědecká ročenka právnické fakulty Masarykovy university v Brně, II. roč. 1923, článek „Finanční věda v rámci národohospodářské noetiky“.

Osoba	Důchod v peněžních jednotkách	Skupiny potřeb, jež dojdou uspokojení	Poměr objektivní důležitosti těchto skupin potřeb
A	100	<i>a</i>	22
B	200	<i>a, b</i>	22, 10
C	300	<i>a, b, c</i>	22, 10, 6
D	400	<i>a, b, c, d</i>	22, 10, 6, 2
E	500	<i>a, b, c, d, e</i>	22, 10, 6, 2, 1

Jak bychom rozvrhli daně v úhrnné výši 150 peněžních jednotek společenství těchto pěti osob? Podle zásady, aby v jednotlivém případě i v celku způsobila nejmenší škodu. Kdybychom provedli zdanění podle zásady proporcionality, vzali bychom každému 10%. Jak by dopadl po zdanění úkoj a škoda?

Osoba	Důchod po zdanění	Uhrazené skupiny potřebné	Objektivní újma oproti stavu před zdaněním	
A	90	9/10 <i>a</i>	(<i>a</i> — 9/10 <i>a</i>)	2·2
B	180	<i>a, 8/10 b</i>	(<i>b</i> — 8/10 <i>b</i>)	2
C	270	<i>a, b, 7/10 c</i>	(<i>c</i> — 7/10 <i>c</i>)	1·8
D	360	<i>a, b, c, 6/10 d</i>	(<i>d</i> — 6/10 <i>d</i>)	0·8
E	450	<i>a, b, c, d, 5/10 e</i>	(<i>e</i> — 5/10 <i>e</i>)	0·5
úhrn				7·3

Jak se provede uložení podle zásady o nejmenší objektivní škodě? Prvních 100 jednotek daně bychom uložili osobě E, u níž by klesl důchod na 400 a odpadl úkoj *e* se škodou 1. Žádným jiným uložením nelze dosáhnouti v jednotlivém případě i celku menší škody. Dalších 50 jednotek uložíme osobě E a D stejným dále, protože po zdanění osoby E 100 jednotkami jsou na tom stejně. Uložíme tedy každé 25 jednotek daně. Tím u obou úkoj skupiny potřeb *e* klesne o čtvrtinu se škodou v obou případech po 0·5, úhrnem 1. Tímto uložením způsobíme úhrnem škodu 2, oproti škodě 7·3 při důsledné proporcionalitě.“

Musím se přiznat, že mne tato konstrukce Englišova téměř svedla se správné cesty. Neboť její průkaznost zdá se býti dána matematicky, a matematická forma je lákavá, obsah konstrukce svůdný. A nedalo malou spekulaci najíti, v čem je omyl. Zarazilo mne arcí ihned, že odporuje většině t. zv. daňových zásad, se kterými sice nesouhlasím, jak je z mých prací patrné, co do provenience (ježto neodvozují svoje postuláty z principů mimo-

hospodářských, nýbrž finančněvědních), ale souhlasím co do obsahu. Odporuje totiž oběma zásadám tak zv. etickým, totiž zásadě všeobecnosti, ježto neukládá kontribuční břemeno všem, nýbrž jen tam, kde škoda bude nejmenší, a zásadě rovnoměrnosti, ježto se žádá absolutní nejmenší škoda, nikoli jich parita u všech poplatníků. Odporuje však i zásadě t. zv. národohospodářské, neboť podlamuje svůj pramen, t. j. výdělečnost a výrobnost. Zdálo se mi pak vrcholně paradoxní, že by se měl postulát národohospodářský „minima škody“ nalézati v diametrálním rozporu s národohospodářskou zásadou daně. V podstatě to byla právě tato okolnost, která mne vedla k přesvědčení, že zde něco nesouhlasí, a to vedlo k objevení omylu.

Engliš má tedy jen zdánlivě pravdu, ve skutečnosti si se mýlí. Nelze totiž mluvit o škodě a tudíž ani o minimální škodě absolutně bez jakéhokoli vztahu k nějakému pojmu jinému, neboť škoda je pojmem a kvalitou vztahovou. Pojmem, k němuž má škoda vztah, je nadřizený postulát, vzhledem k němuž je škoda negativním posunem na účelové linii, čili jinými slovy, škoda je oddálením od postulátu, jako užitek přiblížením k němu a negativní pól škody na ideálu člověka je opakem ideálu (škodcu na zdraví je nemoc, summum škody na zdraví je vlastně smrt). V našem případě je oním postulátem objektivistický vrchní pojem nuceného svazku, t. j. postulát ideálního celku, od něhož přijímá pojmovou náplň i pojem škody. To značí: chceme-li škodě dáti jiný obsah než čistě formální, musíme jej odvoditi z obsahu pojmu „ideálního celku“, a musíme tudíž i jemu dáti materielnější náplň. To je ostatně přirozené, neboť nucený svazek, uskutečňuje-li ideál, konkretisuje jej alespoň v určitém směru.

To činí i Engliš, byť ne verbis expressis, tedy přece implicite, ač snad neuvědoměle; neboť z jeho výkladu pojmu minimální škody v uvedeném schematě vyplývá i pevná představa korespondujícího postulátu. Postupné ukládání jednotky břemene daňového v Englišově smyslu minimální škody (absolutní) směřuje k tomu, aby distribuce všech statků se děla dle maximálního užítku, t. j. dle potřeby. A tu navazuji na hořejší diagram Englišův: Kdyby měl rozdělit 200 peněžních jednotek, jak by musil důsledně postupovat? Prvních 100 by musil dáti osobě A, ježto zde by způsobil největší užitek (10); druhých 100 by musel rozdělit stejným dílem mezi „A“ a „B“,

ježto by způsobil oběma užitek, každé o něco větší než 3 atd. Ve schematu Englišově neběží sice o distribuci statků, nýbrž o distribuci škod, ale jenom tehdy, jsem-li také ochoten dávat i při distribuci statků všem dle potřeby, pochopím, že tehdy, když beru, činím to tak, aby důchody spěly k nivelisaci. Englišovo ukládání břemene daňového směřuje tedy k tomu, aby z pravoúhlého trojúhelníku nerovně uspokojených potřeb se udělal plný čtverec rovně krytých potřeb u všech subjektů, což by se dalo znázornit též graficky.

Tím způsobem vyrovnávané škody i prospěchy směřují k masse úplně homogenní stejně krytých potřeb, k materiální rovnosti, v Englišově případě alespoň k rovnosti důchodů, čili k ideálu komunistickému. Ideál celku nucených svazků je dle tohoto pojetí Englišova, ač toho on výslovně neříká, ideálem komunistickým.

(Mimoходом řečeno, vloudila se Englišovi do výkladu jeho diagramu chyba, o které bych se nezmiňoval, kdyby nemohla vésti k falešným a Englišem jistě nechtěným důsledkům. Totiž ve smyslu diagramu výše reprodukováného představuje si Engliš, jak na témž místě bylo také citováno, že, měla-li by se rozvrhnout daň v úhrnné výši 150 peněžních jednotek při daném společenství 5 osob a při dané výši jich důchodů a krytých potřeb, prvních 100 jednotek by uložil osobě E, u níž by klesl důchod na 400 a odpadl úkoj se škodou 1. Dalších 50 jednotek by uložil osobě E a D stejným dílem, ježto jsou prý na tom stejně. Uložil by prý každé 25 jednotek daně. Tím prý u obou úkoj skupiny potřeb „d“ by klesl o čtvrtinu se škodou v obou případech po 0,5, úhrnem 1. Za předpokladů Englišem přijatých by uložení takové naprosto nebylo nutné. Neboť jedinou podmínkou je, aby škoda byla nejmenší, rovnoměrné uložení není podmínkou a také není prováděno. Měl bych tedy stejně oprávněně možnost uložiti celých 50 jednotek osobě E, s celou škodou 1. Škoda by dle Englišových předpokladů byla identická, jako kdybych břemeno daňové rozdělil mezi E a D. Že jsou obě jmenované osoby po zdanění osoby E 100 jednotkami na tom stejně, není žádný argument, ježto v podmínce Englišově čteme jen o minimalnosti škody celkové, nikoli o repartici její na stejně zdatné. Taková metoda zdaňovací by vedla k absurdní nerovnoměrnosti. Ve skutku se však věc tak nemá. Engliš zapomněl říci, že, roz-

vrhne-li břemeno daňové na E a D rovným dílem, jich úhrn škody bude menší než 1, ježto, přijmeme-li, že škoda má klesající tendenci, jestliže důchody stoupají [kterýžto předpoklad platí přece veskrze], bude čtvrtina vydané kvoty důchodu odpovídati méně než čtvrtině kryté potřeby, a tudíž i škoda z nekryté části potřeby bude nižší než Englišem předpokládaná 0·5 jednotky. Nekrytá část bude totiž přesunuta na nejméně důležitou intenzitu. Ve skutečnosti tedy správně Engliš dělil daň na osoby E a D, jen nesprávně jich škodu odhadoval.)

Mohl by býti již zde spor o tom, zda je skutečně v r e c h n í m postulátem h o s p o d á ř s k ý m nucených svazků, aby uskutečňovaly komunistický ideál. Ale předpokládejmež zatím, že tomu tak je.

Víme všichni, že ortodoxní ideál komunistický je v praxi neuskutečnitelný a víme také, proč tomu tak je. Rozváděl jsem to šíře ve svém článku „Noetické základy vrchních pojmů hospodářské vědy“ (Jubilejní vědecký sborník vys. školy technické), kdež jsem zejména dovozoval, že nadprůměrný výkon lze z lidí vylákat i odměnou, nikoli však vynutiti trestem, jimž lze postihnouti jen výkon hodně podprůměrný. Proto též, jak na témž místě tam pravím, možno aplikaci myšlenek z dílny komunistické uskutečniti jen pro obor nejdůležitějších prospěchů, jež členům společnosti se mohou a mají dostati, a to jen tam, kde neběží o tvoření nových statků, nýbrž o jejich rozdělení (ježto jen zde netřeba motivu zřítnosti, ježž komunismus potlačuje).

Proto též Engliš intuitivně vycífoval, že tato materiální náplň „ideálu celku“ nestačí, resp. lépe řečeno, že postulát takového ideálu by vedl k docílení homogenní massy společnosti, ale homogenní v bídě, nikoli v blahobytu. Proto vedle tohoto ideálu, ve kterém vidí Engliš zřetel na život, kulturu a blahobyt poplatnictva (str. 740), klade ideál druhý jemu po bok, totiž „zřetel na výrobnost celku“, tedy patrně ideál maximální výrobnosti (ideál produktivnosti), které jsou dle Engliše sobě „úplně koordinovány“ (str. 740 cit. článku). V dalším budu míti ještě příležitost ukázati, že je to omyl, že si tyto postuláty nejsou koordinovány, nýbrž subordinovány. Zde stačí poukázati na to, že dva postuláty koordinované lze hodnotit jen s hlediska postulátu vyššího. Že pak je Engliš hodnotiti chce, vyplývá z toho, že se mají navzájem korigovat, doplňovat a zkrátka působit na sebe,

jako dvě různosměrné síly, jež ústí do výslednice sil. Komunistický ideál by podle toho se mohl provádět jen až po mez, kde produktivita se tomu staví v cestu.

Jaký však vyšší postulát může být než zřetel „na život, kulturu a blahobyt poplatnictva“, t. j. ideál celku? Tentýž postulát má tedy být zároveň subsumovatelný pod jiný, jímž má být hodnocen a zároveň oním jiným vyšším, jenž hodnotné hledisko skýtá. V tom je rozpor: Buď „zřetel na blahobyt, život atd.“ je vrchním postulátem, pak není koordinovaný jinému a není subsumovatelný pod jiný, anebo není vrchním postulátem, pak však nemůže běžeti o „zřetel na blahobyt, život atd.“ ve smyslu ideálu celku, nýbrž jen o určitou výseč onoho blahobytu. Uvidíme, že toto je pravda a ne ono. Engliš mluví o zřeteli k životu, blahobytu a kultuře, tedy o ideálu celku, ale běží jen o postulát dokonalé distribuce důchodové. Ukazuje se, že celková nejmenší škoda Englišova, jak o ní mluví ve smyslu své „relativní oběti daňové“, není nejmenší škodou na ideálu celku per saldo (nazvu ji škodou generální), tedy nejmenším negativním posunem směrem od vrchního postulátu, nýbrž nejmenší škodou na parcielním postulátu, ideálu distribuce důchodové, a tedy na vrchním ideálu v jednom směru pouze, nejmenší škodou speciální, a také tudíž, že jeho „zřetel na život, kulturu a blahobyt“ není pravým ideálem celku, nýbrž postulátem dokonalé distribuce statků (která konečně je určována důchody) a která stojí v protikladu ku postulátu maximální produktivity, kterýžto protiklad u skutečného „nejvyššího“ postulátu není možný, ježto právě „nejvyšší“ postulát je již výslednicí všech těchto složek. Neboť blahobyt ideální předpokládá nejen dokonalou distribuci, nýbrž i maximální materiální substrát, jenž má být předmětem distribuce, totiž produkci. Tuto výtku jen parcielního zachycení pojmu blahobytu lze činiti orthodoxnímu komunistickému ideálu vůbec.

Uvažujeme-li pak, jaký postulát to je, jenž je ideálem distribuce důchodové, vidíme, že je to ideál konsumní možnosti, ideál, který, pokud rozděluje statky, činí tak dle potřeby (dle maxima užítku), vydaňuje-li důchody, činí tak dle minima škody. Tím se vysvětluje jednak, proč Englišovi tak dokonale představoval symetrický pendant ke zřeteli na produktivitu

(ideál konsumu tu stál proti ideálu produkce), dále, proč oba postuláty se mu jevily koordinovanými. Konečně jako vedlejší žeň si odnášíme z této úvahy, že ideál komunistický je vlastně ideálem konsumu, ze kteréhož důvodu také produkci se za něho, dokud byl orthodoxní, vždy špatně vedlo. Je to tedy do jisté míry vědecké vyvrácení komunismu.

Naproti tomu ideálem celku, jak mně tane na mysli po stránce blahobytu, je **postulát ideálního konsumu (dokonalé distribuce) v rámci ideálu (maximální) produkce**. Pojem ten implikuje, že ideál distribuce se uskutečňuje jen v rámci jiného postulátu, tedy nikoli stoprocentně. Blahobyť se tu nestanoví bez ohledu na maximální produktivitu, jak toho žádá ideál komunistický, který reformuje platný řád po stránce distributivní, aniž by se náležitě staral o distributivní podklad. Ideál blahobytu v mém smyslu (ve smyslu individualistického právního řádu) nebude tedy vyžadovati parifikace důchodů a materiální rovnosti vykoupené disparitou škod (ve smyslu Englišově), nýbrž parifikaci škod (v mém smyslu) a současně maximální produkci, která při parifikaci škod je také docilitelná.

Důkaz o tom, že se postulát ideálu distribuce v rámci maximální produkce kryje s postulátem parifikace škod, plyne z této úvahy: Největší brzdou výdělečnosti a výrobnosti je právě postulát ukládání škody (poplatným břemenem) jen některým, a to právě těm, kteří nejvíce vydělávají a vyrábějí. Tím pak se vlastně trestá maximální výdělečnost a výrobnost, případně i příčinnost, ve prospěch méně schopných neb příčinných, jež jsou z uložení škod vyňati. Opouštění výdělku a výroby představuje vyhnutí se zmíněnému trestu. Proto musí býti postulátem: zatížití nejen některé, nýbrž všechny, ježto zatížití „jiné některé“, totiž ty, kteří nevydělávají a nevyrábějí nejvíce, by zase odporovalo postulátu nejmenší úhrnné škody. Zatížení všech, ale nerovnou škodou, kde by zdatnější byli více postiženi, mělo by na výrobnost stejné účinky, byť ve zmírněném měřítku, jako když byli výlučně postiženi. Má-li se tedy rozdělit břemeno daňové tak, aby celková škoda byla minimální (nejmenší), aniž by byli stíženi vyšší škodou zdatnější (tedy aniž by byla podlamována produktivita), pak je možné jen rozdělení škody na všechny a to paritně.

Parita škod byla tu dovozena negativně, t. j. vylučováním ostatních řešení jako nepřipustných. Je však možno i pozitivně dovoditi paritu škody daňové z hospodářských principů a tedy v posledním článku z postulátu blahobytu. Princip maximální produktivity žádá totiž: Nikdo nesmí býti trestán za to, že vydělává a produkuje maximálně. Termínu „trestán“ dlužno rozuměti nikoli ve smyslu nějaké trestní sankce, nýbrž ve smyslu „poškozenu býti u srovnání s druhými“. Možno totéž říci i takto: Nedovoluje-li právní řád produktivitu nařizovat, je nutno ve smyslu postulátu maximální produktivity alespoň odstranit všechny překážky a brzdění jejímu rozvoji a odporuje postulátu její výsledky stíhat vyšší daňovou škodou.

Uložení stejné škody (zla) všem nepodlamuje ani výrobnost, ani výdělečnost (ježto stíhá i neschopné a nepříčinnivé, a při tom příčinnivým a schopným se nepřitěžuje), avšak rozděluje škodu tak, aby na každého, na všechny a tudíž na celek dopadla minimálně. Tedy i zde se uskutečňuje minimální škoda arci v rámci nepodlomené produktivity. Minimální škoda celku se nevyjadřuje pak škodou jednotlivců, nýbrž rovnou škodou všech. Požadavek takové škody je uložen v mém finančním postulátu relativního minima zatížení poplatné jednotky, jež žádá právě paritu škod a tím přihlíží jak k ideálu konsumu, tak produktivity. Ukázalo se, že s hlediska mého ideálu blahobytu nebyla škoda ve smyslu Englišově (budu ji zvatí absolutní) nejmenší, ježto současně působilo její uložení na skutečném ideálu celku větší škodu podlomením produktivity, nýbrž nejmenší možnou je paritní škoda relativní (daná vztahem k udržení maximální produktivity), tak jak jsem ji vždy učil. Postulátem je tedy minimální zatížení a zlo relativní, nikoli absolutní.

Zde mimochodem řečeno je nové potvrzení nejen správnosti, nýbrž i možnosti a proveditelnosti mojí snahy nepřipouštěti cizích principů do finanční vědy, na př. principu ethického jako ji nestejnorodého, k dovození jejích vědeckých cílů. Praxe může používatí nejrůznorodějších zásad k odůvodňování svých zásahů a opatření. Věda pro zdůvodnění svých postulátů nikdy, a to právě z důvodu nutnosti homogeneity svých pojmů, jak tomu učil Kant i Schopenhauer.

Proto jsem pocítil znepokojení, když Engliš dokazoval z vrchního principu národohospodářského, nutnost zatížení poplatné jednotky dle postulátu úhrnné minimální škody, která směřovala k disparitě škod u jednotlivců, tedy k nerovnoměrnosti a tedy ku postulátu, odporujícímu ethickým principům spravedlnosti. Značilo by to, že národohospodářská věda ve svém objektivistickém postulátu nucených svazků nechce uskutečňovati principu spravedlnosti. To by o sobě nevadilo, neboť, jak jsem často zdůrazňoval, národohospodářská věda není morální filosofií. Vadilo by to ale potud, že by nemohla ze svých vlastních principů vyvoditi všech svých vědních cílů, nýbrž musila by si vypůjčovati podporu z domén jí zásadně cizích, aby si mohla určití skutečnou míru zdanění.

Také Engliš ku paralysování disparity škod volá ku pomoci princip vědě hospodářské heterogenní, tedy cizí, totiž politický (o t. zv. d. zás., str. 742): „Mají-li veřejné hospodářství, vybudované na solidaritě, spravovati egoisté, není možné, aby jedni poroučeli a druzí platili. Finanční odpovědnost musí býti rubem politické moci, nemě-li kolektivismus veřejných svazků v rukou demokracie vésti k rozkladu individualistického pořádku. Jako rub rovné moci staví se pak zásada o rovné daňové škodě, nevyjádřené stejným penízem nebo stejným procentem, nýbrž stejnou újmou na životě, zdraví a kultuře. Zásada parity objektivní škody vedla též, jak jsme viděli, ku progresi, protože třeba vzíti bohatému poměrně více nežli méně majetnému, aby objektivní škoda byla ekvivalentní, vede však ke zmírnění progresu, ponechává vyššímu důchodu po zdanění více nežli nižšímu po zdanění, mírní rozdíly důchodů, ale neni velisuje, nezná existenčního minima naprosto daně prostého, zná jen progresi a degeneraci.“

Volání tohoto politického principu není argumentem pro paritu škod, neboť byla tu před zavedením všeobecného práva hlasovacího, jež zavolalo méně majetné ku politické moci a zůstala by tu ve vědních cílech i tehdy, kdyby méně majetní moci pozbyli. Je právě důležité si uvědomit, že princip stejné škody je obsažen ve vědních cílech finanční vědy, vědeckými postuláty odůvodněný, a nikoli ústupek politické moci. To má důležitost nejen pro homogeneitu finanční vědy, nýbrž by mohlo

míti i praktickou důležitost při změně politických poměrů: (na př. při zavedení jiného práva hlasovacího).

Ostatně Engliš neměl zapotřebí dovolávati se principu politického ke zdůvodnění parity škod, ježto na str. 741 připouští, že „Únosnost věcná nám takto současně do jisté míry tvoří i meze pro daně podle únosnosti osobní, aby nezrušily soustavy individualistického řádu! Proto bude únosnost věcná modifikovati linii progresse, jak by vypadla podle zásady o relativní oběti daňové jednotky. Nepřipustí, aby touto progresí byly důchody nivelisovány, protože lidé egoisticky založení ztratili by zájem na tvoření důchodů vyšších atd.“ Arci tato úvaha nevede ho ku paritě škod, nýbrž jen ke zmírnění progresse nivelisující důchody.

Může se namítnouti, že je jedno, zda se kladou proti sobě dva postuláty jako rovnocenné, t. j. postulát ideálu konsumu a produktivity a nechají se zápasiti o prvenství, t. j. výslednici, nebo, zda se sladí předem v postulát ideálu blahobytu. Tomu však tak není. Dva rovnocenné postuláty lze hodnotit jen právě z hlediska vyššího postulátu a ten se tudíž předpokládá. Pro zápas pak je předpokladem jich vzájemné odvažování a hodnocení. Škoda na ideálu celku (generální, tedy moje) od škody na ideálu dokonalé distribuce (tedy Englišovy) se liší od sebe nikoli kvalitně, nýbrž kvantitně: Rovněž jako se liší od sebe škoda na zdraví a na vzdělání vzhledem k ideálu individua, a strast potřeby a jí podmíněné práce s hlediska subjektu pouze kvantitně, což umožňuje, aby buď škody neb strasti se srovnávaly a volila se z nich menší. Ukázal jsem, že Englišova „nejmenší škoda“ (domněle na ideálu celku) není jí s hlediska celku, nýbrž s hlediska postulátu distribuce statkové (tentokrát jsem ovšem nenalezl z postulátu co je škodou, nýbrž z kvantitního stupně „škody“, co je postulátem). Jinou takovou speciální škodou je škoda na produktivitě, a tu se ukazuje, že teprve s hlediska vrchního postulátu lze kvantitně obě škody změřiti, a výsledkem právě je, že nejmenší škoda ve smyslu Englišovy relativní oběti daňové přestává býti nejmenší a stává se velikou, ježto podtíná a brzdí produktivitu. Ukázal jsem, že parita škod je onou „aurea via optima“, ježto je „via media“ a co je nejdůležitější, že výsledku toho se docílilo hospodářskými, nikoli heterogenními (politickými) argumenty.

Poznámku Englišovu, že důsledná aplikace parity škod by

musila vésti k neuznávání daně prostého existenčního minima, uznávám. Ale to není argumentem proti paritě škod, neboť čím nižší důchod, tím vyšší potřeba visí na jednotce důchodové a tudíž tím větší škodu by vydanění mělo v zápětí. Při paritě škod by musila daň v úrovni existenčního minima dopadnouti tak nízká, že technicky by to bylo neekonomické ji vybírat, t. j. správní náklady by převyšovaly vybrané obnosy. Ostatně ani nejnižší důchody neunikají zcela daňové škodě, ježto podléhají nepřímým daním a tudíž svůj podíl na škodě jistě nesou.

Bilanci tohoto „korunního“ argumentu Englišova je pro moji konstrukci lehké udělati, pro Englišovu těžko. Je totiž těžko říci, pro kterou eventualitu se Engliš rozhodne, co totiž rozumí pod „zřetelem na život, kulturu a blahobyt“, zda postulát vrchní, t. j. ideálu celku, nebo derivativní, t. j. ideálu konsumu.

Vyloží-li řečený pojem ve smyslu ideálu celku, pak nosnost osobní a věcná přestanou býti koordinovány a odpadne možnost postulátu „relativní oběti daňové“ a minimální škody celkové s připuštěním její disparity. Tím okamžikem se stala však jeho nosnost pojmem identickým s mým pojmem zdatnosti, proti čemuž se bránil.

Rozhodne-li se pro interpretaci nosnosti osobní ve smyslu postulátu ideálu distribuce, pak musí předpokládat vyšší postulát nad nosností osobní a věcnou, pak ale musí připustit jednotné hledisko, proti kterému u mne bojoval, jež je zdaněním dle zdatnosti a jež vyplývá z relativního minima zatížení poplatné jednotky a žádá paritu škod. Pak arci se naše pojmy osobní nosnosti a zdatnosti „toto coele“, jak on říká, liší, ale nikoli pro domnělou objektivní, resp. subjektivní náplň, nýbrž proto, že moje zdatnost poplatná je vrchním pojmem, jeho nosnost (osobní) derivátem.

Stávající pojmové neurčitosti nemůže však řečený pojem zůstaviti, poněvadž se připouští dvojí výklad, bohužel v obou případech neuspokojivý.

Domnělá nesprávnost mojí konstrukce spočívá dle mého domnění v jediném nedopatření Englišovu, totiž, že zaměnil parcielní postulát s vrchním, z čehož vplynuly všechny další důsledky.

Ukázal jsem, doufám, že můj repartiční klíč pro daňové břemeno, t. j. relativní minimum zatížení poplatné jednotky byl

správně konstruován a že námitky proti němu zdvižené jsou jen důsledkem svrchu zmíněného nedopětření.

c) *Nosnost osobní a věcná* (progrese u výnosových daní).

Engliš potírá pro repartici poplatného břemene možnost mého jednotného hlediska (které uznává a akceptuje pro zjištění úhrného břemene) a snaží se své námitky podepřítí nikoli důkazem o jeho nesprávnosti, nýbrž domnělým důkazem o jeho nejednotnosti; poněvadž prý na jedné straně je subjektivní a na druhé objektivní. Padá-li tedy důkaz nejednotnosti mého hlediska, padají tím i důsledky, jež z toho vyvozoval. Důkaz pak padá nejen proto, že jsem ukázal, že moje domnělé „subjektivní“ je „objektivním“, tedy jednotným, nýbrž i proto, že Engliš sám nahradil moje „zlo“ a „předpokládanou strast“ svou „objektivní škodou“, čímž nejlépe jednotnost hlediska prokázal. Moje námitka proti rozdvojené daňové únosnosti zůstává tedy dále, jejíž větve mohu uznati jako deriváty svého jednotného hlediska, ale nikoli jako samostatná, neodvislá hlediska.

S mého hlediska vyplývá vědecky správně metoda progrese pro důchodovou daň, nikoli pro výnosové daně. Pravím vědecky správně, protože Engliš klade proti tomu tento argument (str. 100): „Jakými metodami se mají z národního hospodářství odčerpávati prostředky pro účely státní správy, je otázkou vhodnosti a účelnosti, nikoli správnosti, jak má Loevenstein za to.“ Takový argument nemohu nechatí nikdy platit. „Metoda“ vybírání je důsledkem repartičního klíče, jehož stanovení spadá do vědeckých cílů finanční vědy a musí tedy buď plynouti z vědeckých jejích argumentů a býti otázkou správnosti, anebo musí se upřítí finanční vědě vůbec schopnost vědeckosti. Nikdy neuznám pak argument „vhodnosti a účelnosti“ (patrně praktické) za vědecký argument, pokud se staví jako protiklad proti „správnosti“. Na štěstí vyvrací Engliš sám tento argument nejlépe tím, že ve svém listopadovém článku se snaží odůvodniti pro důchodovou daň progressí správností vědeckou, a to dokonce formou matematickou (byť i progressí jinou a z jiných pramenů než já).

Ježto Engliš dosud lpí na správnosti duplicity hledisk a neuvědomuje si, že vlastně konec konců obě přece ústí

do jednoho jediného, totiž mého, je třeba bližší jich analyse, kterou mi usnadnil tím, že z posledního článku („O t. zv. daňových zásadách) plyne jasněji než před tím, co pod oběma principy nosnosti se má rozumět: Nosností osobní totiž rozumí zřetel na život, kulturu, blahobyt poplatnictva a nosností věcnou zřetel na výrobnost celku. Oba zřetele jsou prý „úplně koordinovány“ (str. 740 cit. čl.). Již výše jsem řekl, že tomu není tak, ale neřekl jsem proč. Řeknu to nyní: Zřetelem na život, kulturu a blahobyt (vlastně ideál celku) musí přece býti účelem, zřetel na produktivitu prostředkem k tomu. Což lze prohlásit účel a prostředek za „úplně koordinované“? Což je subjektu hospodářskému stejně důležité uhlí jako teplo, jehož chce docílit, nebo voda, jako úkoj žízně? Uhlí se stane ihned pro mne bezvýznamným, naskytne-li se jiný zdroj, jenž mi dá teplo nebo pozbude-li schopnosti, dáti mi je. Uhlí bez tepla je ničím, teplo i bez uhlí tím, co chci. Lze nejvýš říci, že oba zřetele pravidelně bývají souběžné a proto jen zdánlivě koordinovány. Koordinace však ihned mizí, jakmile se dostanou oba principy do rozporu. Z koordinace se stává ihned důkladná subordinace. Což při 8 hodiné pracovní době není výrobnost tangována? Ustupuje do pozadí, poněvadž zřetel na ideál celku byl dotčen. Tak by tomu bylo vždy, kdyby souběžnost těchto principů přestala existovati.

Byl jsem nucen na inkongruenci domnělé koordinace poukázati, ježto z ní Englišovi plynou důležité důsledky: Jsou-li principy sobě koordinovanými, nemá žádný z nich přednosti, působí na sebe, prostupují se, bojují o výslednici dle rovnoběžníku sil, ale, a to je nejdůležitější, tam, kde nemohou oba současně působit, tam působí každý o sobě z vlastní pravomoci, jeho dekrety nepotřebují spolupodpisu faktoru spolukoordinovaného.

Lpí-li Engliš na koordinaci, pak jeho nosnost osobní je principem ideální distribuce. I to lze akceptovat, pak ale musí připustit rekurs ku postulátu vyššímu, a žádný z jeho principů nemůže samostatně rozhodovat.

Poměrně jednoduché řešení je při dani důchodové, neboť tam se uplatňují hlediska obě současně a rekurs ke skutečnému vrchnímu postulátu je lehký. Rozhoduje zdatnost mající zřetel ku produkci i konsumu jako výslednice obou principů.

Jinak je tomu u dani výnosových, kde zřetel nosností

osobní jen zřídka se uplatňuje: Engliš právě pro koordinovanost hledisk (jimž však žádné jiné není podle jeho mínění nadřazeno), kterou si vykonstruoval, mohl pohodlně říci: není-li zde kondominium obou možné, lze zavést oligarchii nosnosti věcné.

Ale tu je velký rozdíl: U daně důchodové byla progresa pozitivním a imperativním požadavkem, jako jediná metoda, která je schopna vyrovnati škody působené vydaňováním. U daní výnosových, nelze-li rekurovati ke zdatnosti fyzických osob, není progresa pozitivně požadována ani principem produktivity, který pouze připouští, že by se mohlo, aniž by se jemu dala újma, upustiti od pouhé proporcionality. Možno pak říci: Je-li můj postulát zdatnosti poplatné pozitivní tím, že žádá rovnost škody, je postulát Englišovy nosnosti věcné povahy negativní, t. j. aby se nepodlamovala produktivita; a podkládat mu náplň pozitivní je dle mého názoru nedopatřením. Tato fakultativní povaha metody progresivní u daní výnosových (na rozdíl od obligatorní od daně důchodové) neznamena ještě její definitivní přípuštění, které je vázáno na další dvě podmínky: totiž, že Engliš provede důkaz, že odolnost hospodářská (která, jak jsem ukázal ve článku: „Výnosové daně...“ by snad dovedla u výnosových daní progresi odůvodniti), klesá analogicky postupně jako intenzita objektivních potřeb subjektů, čili, že parita škod na odolnosti vyžaduje progresa a nikoli proporcionality. Další, ještě daleko důležitější a dle mého názoru nesplnitelnou podmínkou je, že to nebude odporovati nejlepší distribuci důchodové v rámci maximální výrobnosti, t. j., že vrchnímu postulátu pro repartici daní čili „paritě škod“ u fyzických osob nestane se větší újma progresivitou u výnosových daní než proporcionalitou. Proti přípustnosti progresivity, jak ukázáno, velice problematické a fakultativní stojí obligatorní postulát negativní, plynoucí z vrchního: výnosové daně jako praecipuum daně důchodové nesmí nikdy, pokud vůbec jen možno, porušit parity škod fyzických osob. I když připustím, že nevíme, kam se výnosy rozptýlí a komu se dostanou do rukou (zda bohatému či chudému), tedy se mi zdá přece zcela evidentní: že menším zlem tu je proporcionalita než progresivita; neboť u oné se nepodlamuje ani zřetel na produktivitu ani na paritu distribuce a tedy paritu škod fyzických osob, u této, kde vyšší pro-

gresivní sazba *) by dokonce i produktivitu dovedla podlomit, a kde ani nižší se vědecky nevyžaduje, nýbrž podmíněně připouští, je ještě nebezpečí dvojího progresivního zdanění, nebezpečí, že výnos pro chudého bude postižen vyšším procentem sazby než pro bohatého atd.

Dalších důvodů pro správnost svého hlediska zde nebudu uváděti, ježto platí dosud téměř všechny, jež jsem uvedl ve svém článku, jenž byl předmětem kritiky Englišovy. Z důvodů tam uvedených zůstala většina nevyvrácena, ježto měly veskrz býti odčiněny Englišovým argumentem o „nejednotnosti“ také mého finančně vědeckého hlediska, který však odpadl.

Z protiargumentů Englišových uvádím tyto: Podle mého hlediska prý by musily do soustavy daňové býti včleněny stejným procentem daň z práce i z nejmenší mzdy, jako daň z dividendy (na u. m. str. 102) a dále: Moje námitka, že by progresse musila býti tedy zavedena u všech výnosových daní, padá prý proto, že prý ji vskutku máme. U pozemkové daně úlevou prý nejmenším držitelům, u domovní třídni při nejmenším počtu obytných místností, při dani rentové pro osoby prý prosté daně důchodové, při všeobecné dani výdělkové pro pracovní příjem pod 30.000 Kč.

Zde zase běží o nedorozumění: Ve svém právě zmíněném článku pravím na str. 151: „Nemohu souhlasiti s tím, aby objektivní daně stihaly progresivní metodou výnosy. Jinak arci tomu bude tam, kde je zřejmo předem z povahy věci samotné, že daní se postihne vyšší subjektivní zdatnost poplatná, jako tomu je při vyšší přepychové dani, nebo tam, kde daň nepůsobí velikou obět postiženému...“ Z citovaných slov vyplývá tedy, že jsem jen proti takové progresi u výnosových daní, která se provádí bez zřetele ke zdatnosti poplatné a k momentům vztahujícím se na subjekty fyzické. Proto nejsem proti mírnějšímu zdanění výnosu pracovního, jak se Engliš domnívá, ježto zde platívá presumce, že výnos kapitálový rozmnožující důchod je doplňkovým důchodem vedle výnosu pracovního, jenž se předpokládá jako základní pro každou domácnost; tudíž výnos kapitálový presumptivně zvyšuje zdatnost o přírůstek k normálnímu výnosu pra-

*) Otázka sazby zdá se mi vůbec pro výnosové daně důležitějším problémem než otázka, zda progresse čili nic.

covnímu a připouští jinou sazbu než pracovní. Z téhož důvodu není mi plně jasno, proč právě naše daň z vyššího služného, která zdaňuje jen vysoké kategorie pracovního výnosu, nepřiklonila se ku progresivní metodě, ač úsudek na vyšší zdatnost je nasnadě. Ač ani zde by moje konstrukce nevyžadovala nutně progresi, ježto jí podléhá pracovní výnos jako součást důchodu, přece by ji zde připouštěla a byla by zde rozhodně spíše na místě než tam, kde by o progresi rozhodovalo výlučně hledisko nosnosti věcné (produktivity).

„Progrese“ u daní Englišem uváděných, jak výše citováno, je veskrze na místě, ježto vyplývá z momentů a ohledů ku zdatnosti fyzických osob. Bohužel nemohu však souhlasiti s názorem, že zde běží ve všech uvedených případech o skutečnou progresi neb degeneraci daní výnosových, ježto rozhodujícím kriteriem pro úlevy, jež zákon poskytuje, není objektivní výnos a jeho výše, tedy faktor objektivní, nýbrž osoba jich poživitele, tedy zřetel subjektivní. Tak tomu je na př. u osvobození při dani rentové (§ 174, sub 10), podobně vlastně též při úlevě u daně pozemkové (§ 105).

d) Mimodaňové zatížení.

Námítka Englišova, kterou v dalším uvedu, je mi nejméně z celé jeho kritiky pochopitelná. Zní takto: str. 91: „Odloupení vrchního finančního postulátu národohospodářského a jeho negativní formulace vedla Loevensteina k zajímavému důsledku, že je nutno, aby důležitost funkce veřejných svazků, konaných ve prospěch občanstva, byla v obráceném poměru k jich kontribuční povinnosti,“ a dále: „Jak přišel Loevenstein k závěru, že kontribuční povinnost má býti v obráceném poměru k prospěchu z úkonu, za který se platí? Positivně lze říci, že poplatný celek má míti ze státního hospodářství maximální objektivní užitek, tedy co největší užitek z mimofinanční a co nejmenší škodu z finanční politiky. Poněvadž Loevenstein odpoutává postulát pro finanční politiku a poněvadž výši (tudíž i prospěch) výdajů přijímá pro finanční vědu jako danou, usiluje o snížení břemene. Poněvadž však vyšel z postulátu pozitivního (který nechtěl měniti v podstatě, nýbrž jen změnil na negativní), usiluje o snížení poplatnosti vzhledem k prospěchu z veřejných úkonů.

Pro poplatný celek nedovodil z toho žádných závěrů, ač by byl důsledně měl říci, že čím větší je prospěch z veřejného hospodářství pro celek, tím menší by mělo býti poplatné břemeno. Kdyby byl tento závěr učinil, byl by se přesvědčil o jeho neudržitelnosti, poněvadž je zřejmo, že za větší obět (peněžní prostředky) lze opatřiti více objektivního užitku pro celek. Ale tento závěr provádí pro jednotlivce. To znamená, že princip veřejného hospodářství vůči celku aplikuje prostě na poměr státního hospodářství ke všem jednotlivým poplatným jednotkám, což je o sobě nemožné, ale činí tak způsobem, který se ani na poměr veřejného hospodářství k poplatnému celku aplikovati nedá, jak jsme ukázali.“

Engliš má patrně za to, že srovnávám zlo vykupované (mimodaňové) se zlem vykupujícím (daňové zatížení), že z toho však nevyvozují žádných konsekvencí, nýbrž že se pak snažím zatížení snížit zvednutím užitku z výdajů (str. 88). To je nepochopění mé tesi. Srovnávám přece obě veličiny kvantitně a abych to mohl učiniti, převedl jsem je na tutéž jednu kvalitu, totiž zlo. Mluvím-li o relativním minimu zatížení, pak jen proto, že absolutní minimum by bylo nulové; relativita je výrazem poměru ke zlu vykupovanému, jež určuje i výši zla vykupujícího (náklad společenský) až do vyrovnání obou. Nemyslím, že by v tom bylo co nejasného.

Nikdy jsem a nikde neřekl, že předpokládám pro finanční vědu výši výdajů (a tudíž i prospěchů) jako danou. Naopak připisuji zásluhu své konstrukci, že našla formální princip pro jejich stanovení. Pravím toliko, že finanční věda stanoví formální princip, dle něhož se zjišťuje úhrnná suma poplatného břemene. Srovnávání není věcí finanční vědy, nýbrž správy, jako národní hospodářství nesrovnává subjektivní strasti subjektů, nýbrž stanoví principy, dle nichž se to děje. V rámci takto zjištěného břemene, repartuje se břímě dle rovné předpokládané strasti, chce-li Engliš, dle parity škod. Proto nebudu v podrobnostech polemizovati proti výrokům, jichž jsem neučinil. To platí i o odstavci druhém, str. 88, a poznámce pod čarou.

Naproti tomu rád a plně přiznávám, že jsem při repartici břemene prohlásil, že čím důležitější jsou poskytované služby, tím menší musí býti překážka (cenová), aby od konsumu nikoho neodvrátila. A zde právě mne překvapuje námitka Englišova,

že jsem prý z toho nedovodil žádných závěrů pro celek, ač prý bych byl měl důsledně říci, že čím větší je prospěch z veřejného hospodářství pro celek, tím menší by mělo být poplatné břemeno. Čili konklusí Englišovou je: poněvadž pro jednotlivce platí opak prospěchové teorie (to totiž tvrdím), má platiti též opak pro celek ač právě nestačím zdůrazňovati ve svých přednáškách, že aplikace prospěchové teorie na jednotlivce je naprostým analogem nesprávnosti teorie merkantilistické v teorii národohospodářské; neboť jako tato je nesprávnou aplikací hospodářských zásad platných pro individuum na společnost (na celek), ona (prospěchová teorie) je nesprávnou aplikací zásad platných pro celek společenský na individuum čili: prospěchová teorie smí platiti pouze kolektivně, nikoli individuálně. Nazývá tedy Engliš „důsledným“ rozšíření platnosti tese aplikovatelné pro individuum na celou společnost? Takovým „důsledným“ generalisováním merkantilismus došel právě k důsledkům nemožným. Ostatně, platí-li, jak se Engliš domnívá, úsudek „a speciali ad generale“ patrně platí i „a generali ad speciale“. Nechť si tedy Engliš, aby se přesvědčil o důsledcích toho, co tvrdí, moji tesi, kterou uznává i on: „Čím větší je společenský prospěch, tím větší společenská obět k jeho vykoupení je přípustná“ aplikuje na individuum: Čím větší (důležitější) je tedy služba poskytovaná nuceným svazkem individuu, tím vyšší úplata za ni smí být od něho požadována; a uvidí, že by došel při ochraně života občanů k sazбám, nad jichž výši srdce fiskální by se snad mohlo labužnický usmívat, ale on sám jako národohospodářský politik by se jistě zhrozil.

Celá tato výtku Englišova je mi tedy záhadná z těchto důvodů:

1. že se obrací proti principům dávno již ve finanční vědě uznávaným (totiž, že mimodaňová kontribuční [úplatová] povinnost se nalézá v obráceném poměru k důležitosti služeb a velikosti prospěchu, za které se platí). Nevynalezl jsem jich přece já, nýbrž vykonstruoval pouze z nich tendenci, kterou jsem se pokusil večlenit do všeobecného systému, což přede mnou se nestalo; t. j. subsumoval jsem to, co jsem v nich našel společného pod vyšší princip, hledal jsem a doufám našel souvislost mezi nimi a vrchním pojmem. Podivno však, neobrací se Engliš proti této spo-

jitosti mnou vypracované, nýbrž proti zásadám samotným,

2. že se nepokusil hledati, jakým jednotným principem se mimodaňové zatížení spravuje, ježto jednak ony čtyři známé zásady (soukromo-, veřejnohospodářská, poplatková a čistého výdaje) pokud nevidíme a neudáme souvislosti, jsou absurdně heterogenní, jednak úvaha o jich souvislosti by ho musila vésti k důsledkům totožným, jako byly moje. To lze si vysvětliti pouze tím, že Engliš a priori vycházel pro finanční vědu od dvou principů aniž by hledal jich společný uzel a možnost jednotného principu popíral,

3. že neučinil alespoň pokus, aby zjistil, jaký postoj z principu minima zla pro mimodaňové zatížení vyplývá. Neboť, buď mimodaňové zatížení nenáleží do finanční vědy, to jistě nikdo nebude tvrditi, anebo, náleží-li, pak není důvodu, proč by se zmíněný princip měl vztahovati pouze na daně a nikoli též na zatížení mimodaňové.

Měl jsem důsledky, k nimž jsem ohledně mimodaňového zatížení došel, za nejméně spornou část své konstrukce, ježto, jak řečeno, dávno přede mnou již platily, nevynalezl jsem jich, nýbrž jen uváděl do finanční vědy pod jinou firmou než se dělo před ním. Vedla mne k tomu snaha po jednotnosti finanční vědy. Jestliže se přes to Engliš proti nim obrací (nikoli proti souvislosti jich s vrchním pojmem), pokusím se ještě jednou po jiné cestě odůvodnit jednak jich správnost, jednak jich organickou souvislost s vrchním principem, čímž současně chci přiložiti o jeden argument více k nutnosti a možnosti jednotného hlediska ve finanční vědě.

Princip minima zla (minima škody), minima relativně nutného zatížení poplatného celku i jednotky i princip zatížení dle zdatnosti poplatné, jsou vlastně jedním jediným principem v různé formulaci, upraveným jednou pro celou činnost nucených svazků, jindy pro finanční (obětní a nákladovou) její stránku, jindy dokonce jen pro její část — pro daně. (Zdanění dle zdatnosti poplatné.) Bylo by svrchovaně úzké chtíti se domnívati, že řečený všeobecný princip se má uplatniti při repartici poplatného břemene jen pro daně, ač právě myšlenka daní vůbec, t. j. dávka bez protislužby je

vlastně důslednou aplikací tohoto principu, jak ukáží.

Čím důležitější je služba, tím přístupnější má být její použití; teoreticky má být její přístupnost při maximální důležitosti služby úplně neomezená, neboť jen tak se zaručuje její použití dle potřeby, čili tam, kde se jejím použitím odstraní největší zlo (škoda). Každou sebe menší překážkou při použití, jež záleží v peněžní úplatě, stává se použití odvislé nikoli od potřeby, nýbrž od schopnosti platební, uplatňuje se tedy nikoli na místě, kde se odstraní největší zlo (škoda), nýbrž kde úplata činí nejmenší nebo aspoň snesitelnou škodu. Je zřejmo, že se tato hlediska tedy nekryjí, že žádáme ono, ne toto.

Ve skutečnosti tedy vidíme, že je to zase přizpůsobení platební povinnosti platební schopnosti. Neboť tam, kde uživatel služby je neznámý a jeho schopnosti platební také neznámé, bude nutno přizpůsobiti platební povinnost absolutně nejslabšímu poplatníku, nechceme-li ho z použití vyloučiti (to Engliš sám, myslím, uznává, když mluví o pevnosti řetězu dané nejslabším článkem). Při nejdůležitějších službách by každá sebe nižší platební povinnost za takové spojitosti se mohla ukázati ještě vysokou, a na druhé straně příspěvky by se musily stanoviti tak níze, že by je daleko převyšovaly správní náklady. Upouští se tedy od úhrady vůbec a služby se skýtají zdarma (princip čistého výdaje). Protilehlý pól důležitosti služeb jsou služby úplně zbytné, jichž nepoužití nepůsobí žádnou nebo snad jen takovou škodu, jako nepoužití jakékoli jiné služby, zakupované soukromou cestou a neskýtané nucenými svazky. Nepřísluší proto takovým službám charakter veřejnosti, přes to, že jsou skýtaný nucenými svazky a tudíž i stanovení úplaty se s hlediska finanční vědy nekladou žádné meze. Jen principem maximálního výnosu se bude nucený svazek řídit, a výše úplaty případně najde mez v soukromé soutěži.

Mezi oběma těmito póly důležitosti poskytovaných služeb nalézají se služby, řídící se principem veřejnohospodářským a poplatkovým. Zde není důležitosti takové, aby každý musil míti možnost použití, přece však je jistě taková, aby princip maximální výnosnosti nedošel uplatnění. I zde tedy důležitost bude tlačiti úplatu. Její meze budou dány buď svěstojnými náklady, nad něž úplata nesmí vystoupiti, ač není

řečeno, že musí stoupnouti až po tuto úroveň (poplatky); nebo snad i nad touto výší (skromný zisk připuštěn), pokud se arci výnos nebude křížiti s účelem poskytované služby (veřejnohospodářské podniky a instituty). Běží zde samozřejmě o tendence. Pevných hranic není, a máme poplatky, jež se blíží dani, jako máme úplaty za služby veřejnohospodářských institutů a podniků, jež se blíží poplatkům.

Vidíme tedy veskrz jako tendenci, že důležitost služby tlačí výši úplaty, tedy to, co jsem tvrdil a vidíme také, proč to vyplývá z vrchního postulátu minimálního zatížení celku i jednotky. Neboť, chceme-li minimální zlo pro celek a paritu zla pro jednotky, musíme při neznalosti poplatné zdatnosti uživatelů uzpůsobiti výši úplaty vždy tak, aby mohla spíše rozhodovati potřeba než platební způsobilost. To tlačí ceteris paribus výši úplaty vždy ku minimu, ježto musíme ji stanoviti dle nejméně zdatného. Tam, kde připouštíme stoupaní její výše, neděje se to pro předpoklad vyšší zdatnosti uživatelů, nýbrž pro klesání důležitosti služby, takže, stoupá-li úplata a klesá-li možnost použití, klesá i možné zlo (což lze v mé terminologii vyjádřiti takto: takže klesá-li relativní úspora zla, již použitím služby by bylo lze získati [t. j. klesá-li výhodnost dotyčné směny], klesá též zlo, jež bez použití služby vzejde). Nalézá se tedy výše úplaty v obráceném poměru s důležitostí služby, tedy tendence, kterou jsem zastával, která se však dávno také uznává ve finanční vědě. Její souvislost s vrchním postulátem ukázati bylo mým úkolem, abych ověřil správnost, jednotnost a všeobecnou platnost svého vrchního postulátu. Této mé snaze Engliš patrně neporozuměl. To, co zde bylo vyloženo, dá se schematicky zcela dobře znázorniti, kdyby mně nebylo nutno spořiti místem.

K tomu je dlužno ještě dodati: Pokud se pod pojmem „ideálu člověka“ mělo subsumovati celé národní hospodářství objektivistické, bylo nutno dle mého názoru odloučiti finanční vědu jako součást hospodářství státního (nucených svazků) od hospodářství národního, a to i odlišným vrchním postulátem. Po vývodech, které jsem podal výše, odpadá tato nutnost, neboť se ukázalo, že vlastně pod principem ideálu člověka

nebo minima zla lze zahrnouti pouze hospodaření nucených svazků, což je pouze úzkou výsečí národohospodářské vědy objektivistické vůbec. Bude proto nyní lze odlišovati jako zvláštní odnož hospodářské vědy, vědu o hospodaření nucených svazků se všemi příslušnými postuláty. I nadále podrží sice finanční věda svoji zvláštní příchut jako věda zabývající se nákladovou stránkou veřejných služeb, ale to nemusí tvořiti žádnou přesnou hranici, a bude věci vhodnosti, zda řečená odnož vtáhne do svých hranic větší či menší výseč z hospodaření veřejných svazků.

Nemyslím však, že by bylo proto nutno, abych rozšiřoval proto rozsah svého vrchního postulátu, který je právě na této „nákladové“ povaze finančního postulátu vybudován. Ta je bez dalšího samozřejmě tam, kde zatížení poplatníka je nákladem společenským, beze zření k výnosu (prospěchu, službám). Není porušením této její povahy, že zjištění zatížení celku beze zření k tomuto mimofinančnímu prospěchu nelze provésti. Neboť opakují, není věci finanční vědy, aby toto srovnávání prováděla, nýbrž jen aby stanovila formuli, dle níž se to má díti. Také při repartici břemene daňového je berní zatížení vždy jen nákladem bez zření k výnosu. Jisté obtíže vznikají pouze tam, kde obě složky činnosti nucených svazků, totiž náklad a výnos (prospěch a škodu), nelze dobře oddělit. Tomu je tak, alespoň zdánlivě, při mimodaňovém zatížení. Zde na rozdíl od daní, dávka není sice obligatorní, ale také není konstruktivně oddělitelná od protidávky. Minimální zatížení je zde tedy nutno konstruovati tak, že zatížení, t. j. škoda (zlo) z odevzdané peněžní jednotky bude tím menší, čím větší užitek bude jí vykoupěn (zdůrazňuji, že to neplatí kolektivně, nýbrž jen individuálně). Avšak ani zde neopouští finanční věda své základny (nákladového rázu), neboť se vyžaduje vždy minimální relativní zatížení, t. j. co nejmenší škoda na finančních prostředcích, jež se vyjadřuje arci jednou co nejmenší relativní škodou (zlem) na potřebách odkrývaných (zdatnost poplatná), po druhé co největší relativní uspořenou škodou (relativním užitekem co největším) na přikrývaných

(mimodaňové zatížení). Fakultativní povaha těchto mimodaňových dávek dovoluje pak uživateli, aby se kontribuční škodě vyhnul tam, kde by převyšovala prospěch (uspořenou škodu). Po té stránce mají mimodaňové dávky jistou obdobu s nepřímými daněmi, že ponechávají uživateli možnost tam nepoužití služeb, zde nekupování statků, tedy v obou případech jisté autonomní určování míry zatížení a kontribuční škody.

III. Z á v ě r.

Přišel jsem průběhem práce k velmi zajímavým vědeckým závěrům, které jsou nepochybně nové. Netvrdím, apodikticky, že jsou správné. Neboť krom poznatků apriorních (tedy vlastně formálních) nikdo nemá apodiktické jistoty o správnosti pronesené myšlenky, nýbrž musí pro ni hledati argument, kterým ji podepře. Leč ten má platnost jen relativní, dokud se neobjeví silnější, jenž svého předchůdce vyvrátí. Proto je třeba kritiky časté a bedlivé a jistého odstupu časového. Neb jen čas je schopen vyslati dosti silných intelektů, aby pravdu přezkoumali a ji ověřili. Proto, opakuji, netvrdím apodikticky správnosti svých výsledků, nýbrž jen to, že jsem poctivě promýšlel a pracoval.

V jednotlivostech chci říci toto:

Spor o větší výhodnosti pozitivní či negativní formulace nepovažuji za podstatný; je jistě pouhou otázkou vhodnosti. Tvrdím prostě, že se mi osvědčila formulace moje, ježto bych bez ní ve finanční vědě nebyl došel ke konstrukci, k níž jsem došel. Tento bod polemiky považuji tedy za podřadný.

Kardinální důležitost však přikládám otázce objektivistického vrchního pojmu, na němž visí hospodářský postulát i s celou národohospodářskou vědou. Dle výsledků zde uveřejněných považuji otázku hospodářského pojmu a kvality znovu za otevřený problém, jeho dosavadní řešení za neuspokojivé. Navrhuji klíč pro nové řešení, jenž mne osobně plně uspokojuje, jest však na představitelích naší vědy, aby se o mých výsledcích vyslovili.

Moje konstrukce finanční vědy nedoznala po nejbedlivějším zkoumání námitek Englišových žádné přestavby. Naopak

opakuji: Kritika Englišova ve mně utvrdila přesvědčení, že jsem šel úplně správnou cestou a vytvořil pro finanční vědu kostru systému, jež jí dosud chyběla. Neboť ukázaly-li se Englišovy pochybnosti zčásti nedorozuměním, zčásti mylnými, pak pochybuji, že se najde hlava, jež hlouběji vše promyslí a péro, jež břitčeji bude kritisovat.

Zachování a podržení nynější mé konstrukce týče se jak rozdělení celkového břemene poplatného, tak i repartičního klíče pro něj. Neboť, bylo-li hlavním mým argumentem nutnost jednotnosti hlediska na všechny problémy, a Englišovým protiargumentem, že není jednotnost možná, pak zavedením pojmu objektivní škody svůj vlastní argument podlomil. Bylo-li pak korunní námitkou jeho proti jednotnosti hlediska (vyjádřeného obměnou formulace minima zla), že repartiční můj klíč jen domněle prý žádá progrese v mém smyslu a rovnosti břemene, ve skutečnosti však nerovnosti břemen a progrese závratné výše vedoucí k nivelisaci důchodů, pak jsem ukázal, že premisy jeho byly mylné a proto ho zavedly k mylným závěrům. Jeho domnělá dvojitost hlediska vede k jednotnosti a to mojí.

Proto Engliš pomohl vlastně dotvrditi moji thesi a moje neochvějné přesvědčení, že jednotné hledisko ve finanční vědě je nejen nutné, nýbrž i možné. Učinil to jednak pojmem „objektivní škody“, který, i kdyby se nekryl s pojmem mým, připouští naprostou jednotnost hlediska ve finanční vědě bez jakéhokoli přebudování mojí konstrukce; jednak přesnějším formulováním svých dvou východiskových hledisk, která tím teprve se mi nyní ujasnila a proto současně, ba automaticky, se vyloupla jako deriváty postulátu mého, do něhož ústí.

Proto ani můj postoj ku progresi výnosových daní se nezměnil. Nepopírám nutnosti mnohosti daní, ale nedovodil jsem z toho požadavek, aby všechny přímé daně používaly metody progresivní.

Nechci, aby tato studie, poněvadž se v leccems ve vědeckých názorech s Englišem neshodují, se vykládala tak, jako bych již nepocítoval svoji dřívější vysokou vážnost k jeho velikým zásluhám o vědu, a k němu přátelství, které mne od nepaměti k němu vázalo. Právě naopak.

Ustoupení od vědecké pravdy, byť jen putativní, není však atributem zdvořilosti, takže by snad bylo dovoleno, při

vehodu do její svatyně ze zdvořilosti neb přátelství ustoupiti stranou, aby druhý mohl vstoupiti. Poněvadž je věčná, my jen chvilkoví, bylo by takové počínání bláhové. Ona se objeví na konec vždy, ne-li ústy tohoto, tedy za chvíli ústy jiného. Není však lhostejno, kdy. Ostatně studium a promýšlení je vědeckou dělbou práce, výměna názorů, byť polemická, formou vědecké spolupráce a kooperace.

Je proto povinností o pravdu, byť putativní, je-li vybavena náležitými argumenty, bojovati. Ba, je to snad dokonce aktem zdvořilosti a vážnosti k vědeckému odpůrci. Neb jen dvojí je možné: Buď je pravda na straně odpůrcově, pak boj mu přinese dostiučinění, nebo není, pak bylo však průkazem zdvořilosti a vážnosti k odpůrci chtíti ho přesvědčit. Přesvědčit chceme přec jen ty, na jejichž mínění nám záleží.

Tiskové chyby.

- Str. 10. řádek 5. od spodu: uvozovky za slovem odpírám nepatří tam, nýbrž za slovo přiměřovati na řádku 3. od spodu.
- Str. 24. řádek první od shora: za slovo nevyšlých má přijít čárka.
- Str. 34. řádek 19. od shora: místo zá má státi správně já.
- Str. 37. řádek 14. od spodu: před slovo ačkoliv měly býti položeny uvozovky dole.
- Str. 37. řádek 3. od spodu: za slovo péče měly býti vloženy uvozovky nahoře, a do závorek citace. (Týž článek str. 93.)
- Str. 38. řádek 2. od shora: za slovem bezestrastnosti má čárka odpadnouti.
- Str. 41. řádek 16. od spodu: místo tu má státi správně to.
- Str. 79. řádek 22. od shora: místo před ním má správně státi před tím.